

Центр сприяння
суспільному
розвитку
ім. М.Пирогова

Всеукраїнський науково-практичний журнал 4'2013

ДИРЕКТОР

ШКОЛИ ОЦЕЮ ГІМНАЗІЇ

Василю
Сухомлинському
1918-1970

95 років

Ексклюзивне інтерв'ю

Бориса ЖЕБРОВСЬКОГО,

заступника Міністра освіти і науки України,

Ользі ВИГОВСЬКІЙ,

головному редактору Всеукраїнського науково-практичного журналу „Директор школи, ліцею, гімназії”

МАЙБУТНЄ ЗА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЮ ПЕДАГОГІКОЮ

О.В.: *Борисе Михайловичу, ми звикли говорити про те, що наука – це продуктивна сила, і вважаємо, що впровадження наукових досягнень у шкільну практику – це надзвичайно ефективно і має певні результати. Наука, школа і МОН: що сьогодні вирізняє державну освітянську політику? Ваша рефлексія щодо цього взаємозв'язку.*

Б.Ж.: Про яку науку йде мова? Якщо мова йде про науку фізику, то я не уявляю собі сьогодні нових стандартів без останніх досягнень фізики.

Якщо мова йде про психологію, то сьогодні роль психології як науки значно виросла. Особливо вікова психологія нас цікавила. Ми не змогли без неї обійтися, коли працювали над новими навчальними планами. Так державна програма „Впевнений старт” для 5-річних дітей побудована, в основному, на досягненнях психологічної науки.

Якщо мова йде про педагогіку, звичайно, в розробці стандартів, навчальних програм вона присутня, безумовно. Та для мене цікава експериментальна педагогіка, бо роль педагогічної науки – це робота на випередження, це експеримент, тому що всі державні документи повинні базуватися на дослідженнях. У нас таке буває рідко. На превеликий жаль, наша експериментальна база підводить підсумки, а не прогнозує.

Ми хотіли б мати футуристичну педагогіку. Сьогодні дуже важливо знати, що завтра потрібно дітям: які знання, вміння, навички. А про це можливо дізнатися лише через експеримент, і не можна його запроваджувати в масштабах всієї країни. Таке слабке місце у нас існує, ми намагаємося його позбутися. Ще три роки тому на колегії Міністр поставив завдання, а зараз вже надрукований каталог всеукраїнських експериментів. А далі, щорічно, на місцях кожне регіональне управління освіти буде аналізувати експерименти, які відбуваються на його території, буде відповідати за хід експериментів та щорічно вносити зміни й приймати рішення: чи продовжувати їх, чи поширювати, а, може, взагалі припинити. Я думаю, що тут вже система вимальовується. Три роки ми над цим працювали.

Колись я ставив чотири завдання перед кожною київською школою, які мали давати їй моральний статус-назву столичної. Одне з завдань – це обов'язковий експеримент. Оскільки школа отримує, за новими стандартами й новими планами, значно більше творчої свободи, значно більшу варіативну частину, це поле для експериментальної педагогіки. Наука повинна знати це експериментальне поле й пропонувати свої послуги. От ви вибрали собі цікаву тему й хочете впровадити такий цікавий профіль, давайте я буду вашим науковим супроводом. Тоді це органічно, тоді це здоровий глузд, а не та гра, яка сьогодні проходить заради дисертацій, монографій.

(Продовження див. на 3-й стор. обкладинки цього номера)

науки,
аїни

рство ос
оді та сп

Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України

рство освіти і науки,
оді та спорту України

Міні
м

Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України

Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України

ЗМІСТ

Наука – школі

<i>Академія – суспільству та школі</i> <i>Василь Кремень. Якісна освіта і нові вимоги часу.....</i>	4
Актуальне питання <i>Микола Слюсаревський. Медіаорієнтаційна функція освіти як відповідь на виклики інформаційної доби.....</i>	19
Філософія – школі <i>Ольга Виговська. Педагогічна концепція людини – нова філософія педагогічної діяльності сучасного вчителя.....</i>	29
<i>Тетяна Дяк. „Педагогічний розум” в умовах постсучасності.....</i>	44
Освіта зарубіжжя <i>Людмила Калініна. Освітня реформа в Чеській республіці</i>	48
Педагогіка – школі <i>Борис Наумов. Предмет, склад і функції цілісної педагогічної діяльності.....</i>	58
<i>Сергій Захаренко. Дитиноцентризм – провідна лінія в педагогічній спадщині О.А. Захаренка.....</i>	63
<i>Анатолій Сологуб. Вибір парадигми навчання – ключова проблема сучасної освіти</i>	67
В епіцентрі уваги – діти! <i>Ала Рубан. Дитина та книга: у пошуку вічних істин ...</i>	73
Вчені та медики застерігають й радять <i>Михайло Курик, Олена Тяжка. Сучасний стан здоров'я дітей України.....</i>	76

Управління школою

На старті нового року: МОН інформує й рекомендує Рейтингове оцінювання: внутрішнє і зовнішнє. Інтерв'ю Володимира Божинського	84
„Про затвердження орієнтовних критеріїв оцінювання діяльності дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів”. Наказ МОН № 772 (17.06.2013 р., м. Київ).....	89
Орієнтовні критерії оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів.....	90
Положення про національну систему рейтингового оцінювання загальноосвітніх навчальних закладів. „Про затвердження Положення про національну систему рейтингового оцінювання загальноосвітніх навчальних закладів”. Наказ МОН № 1059 (01.08.2013 р., м. Київ)	104
Дніпропетровський обласний медичний ліцей-інтернат „Дніпро” святкує своє 20-річчя!	106
<i>Тетяна Журавель. Медичний ліцей: 20 років натхненної праці.....</i>	107
Наші ювіляри	112

ДИРЕКТОР ШКОЛИ ЛІЦЕЮ ГІМНАЗІЇ

МОН, НАПН

Всеукраїнський
науково-практичний
рецензований
журнал

ISSN 2309-7744

Key title: Direktor školy, liceu, gimnazii
Abbreviated key title: Dir. šk. liceu gimn.

Свідчення про державну реєстрацію
Серія КВ № 3826 від 22 листопада 1999 р.
Серія КВ № 3826 від 9 березня 2004 р.

ФАХОВЕ ВИДАННЯ
З ПЕДАГОГІЧНИХ,
ПСИХОЛОГІЧНИХ
ТА ФІЛОСОФСЬКИХ НАУК

ЗАСНОВНИКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ім. М.П. ДРАГОМАНОВА
ВИДАВНИЦТВО
„ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА”
ЦЕНТР СПІРЯЯННЯ СУСПІЛЬНОМУ
РОЗВИТКУ
ІМ. МИКОЛИ ПИРОГОВА

Над номером працювали:
Ольга ВИГОВСЬКА
Олексій ВИГОВСЬКИЙ
Олександра ВОЙЧИШИН
Тетяна ГОДЕЦЬКА
Владислав ЗАХАРЕНКО
Оксана КУЧЕРЕНКО
Наталія ТАРАСОВА

© О. Виговська, ідея та концепція
© О. Виговський, дизайн та оформлення
© „Директор школи, ліцею, гімназії”, 2013

Передплатні індекси:

22953

23974

Редакційна рада

Голова **Василь КРЕМЕНЬ**

Віктор	АНДРУЩЕНКО
Анаїда	АМІРХАНЯН (Вірменія)
Володимир	БЕХ
Іван	БЕХ
Оксана	БЕЛКІНА
Надія	БІБІК
Володимир	БОНДАР
Тетяна	БОРЗЕНКОВА
Маріана	БОСЕНКО
Людмила	ВАЩЕНКО
Ольга	ВИГОВСЬКА науковий редактор
Головний	
Ролф	ГОЛОБ (Швейцарія)
Іван	ГОНЧАРЕНКО
Ольга	ГРИВА
Микола	ГУЗИК
Петро	ДМИТРЕНКО
Лліля	ДОНСЬКА
Олександра	ДУБОГАЙ
Карлхайнц	ДЮР (Німеччина)
Галина	ЕЛЬНІКОВА
Олег	ЕРЕСЬКО
Валентин	ЗАЙЧУК
Іван	ЗЯЗЮН
Людмила	КАЛІНІНА
Людмила	КАРАМУШКА
Валентин	КРУДУ (Республіка Молдова)
Володимир	ЛУГОВИЙ
Олександр	ЛЯШЕНКО
Василь	МАДЗІГОН
Сергій	МАКСИМЕНКО
Юрій	МАЛЬОВАНИЙ
Валентин	МОЛЯКО
Віктор	ОГНЕВ'ЮК
Віктор	ОЛІЙНИК
Наташа	ОНДРУШКОВА (Словакчина)
Іван	ОСАДЧИЙ
Надія	ОСТРОВЕРХОВА
Людмила	ПАРАЩЕНКО
Павла	РОГОВА
Світлана	РУДАКІВСЬКА
Олександра	САВЧЕНКО
Ганна	САЗОНЕНКО
Анатолій	СОЛОГУБ
Сергій	СТЕПАНОВ (Росія)
Василина	ХАЙРУЛІНА
Наталія	ЧЕПЕЛЄВА
Олена	ЧИНОК
Раїса	ЧУМІЧЕВА (Росія)
Галина	ШЕВЧЕНКО
Микола	ШКІЛЬ

CONTENTS

SCIENCE FOR SCHOOL

Academy for society and school

Vasil Kremen. High-quality education and new requirements of time 4

Actual question

Mikola Slusarevskij. Media-oriented function of education as response on challenge of informational time. 19

Philosophy for school

Olga Vigovskaya. Pedagogical conception of human as a new philosophy of pedagogical activity for a contemporary teacher 29

Tetiana Dijak. "Pedagogic sense" in post-modern conditions... 44

Education abroad

Ludmila Kalinina. Education reform in Czech Republic 48

Pedagogies for school

Boris Naumov. Subject-matter, structure, and functions of pedagogic activity as whole..... 58

Sergiy Zakharenko. Child-centrism is a principal line in the pedagogical heritage of O. A. Zakharenko..... 63

Anatolij Sologub. Choise of learning paradigm is a key problem of the present-day education. 67

Children - in centre of attention

Alia Ruban. A child and a book: searching ageless truth..... 73

Scientists and medicals warn, and give advices

Michailo Kurik, Olena Tiagka. Contemporary state of health of children in Ukraine 76

GOVERNING SCHOOLS

At start of new school year: MES informs and recommends

Ranking score: internal and external. Vladimir Bodjinskij interview 84

"On approval of preliminary criteria of evaluation activity of pre-school, general educational, vocational and training institutions". Order MES # 772 (17.06.2013, Kiev)..... 89

Preliminary criteria of evaluation activity of general educational institutions 90

Regulations for a national system of ranking score concerning general educational institutions 90

"On approval of Regulations for national system of ranking score concerning general educational institutions."

(Enactment on national system of ranking score concerning general educational institutions." Order MES # 1059

(01.08.2013, Kiev) 104

Dnipropetrovsk regional medical liceum-boarding school „Dnipro” celebrates its 20 years anniversary!..... 106

Tetyana Zhuravel'. Dnipropetrovsk Regional Medical boarding school „Dnipro”: 20 years of inspired work..... 107

Our heroes of the day..... 112

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол №15 від 25 червня 2013 року)

Підписано до друку 23.09.2013 р. Формат 70x100 1/16.

Папір офсетний. 9,5 умов. друк. арк. Наклад 1150.

Віддруковано на ЗАТ „Віпол”. Зам. 13-452

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру: серія ДК №752 від 27.12.2001 р.

Центр ССР ім. Миколи Пирогова

03037, м. Київ, вул. Освіти, 6, к. 12

Свідоцтво: ДК №1709 від 9.03.2004 р.

НАУКА – ШКОЛІ

Академія – суспільству та школі

Якісна освіта і нові вимоги часу. С. 4

Актуальне питання

Медіаорієнтаційна функція освіти як відповідь на виклики інформаційної доби. С. 19

Філософія школи

Педагогічна концепція людини як методологічний орієнтир для вчителя..... С. 29

„Педагогічний розум” в умовах постсучасності. С. 44

Чужого навчаймось... з думою про своє

Освітня реформа в Чеській республіці. С. 48

Педагогіка школи

Цілісна педагогічна діяльність. С. 58

Дитиноцентризм у спадщині О.А. Захаренка. С. 63

Ключова проблема сучасної освіти..... С. 67

Наука -
школі

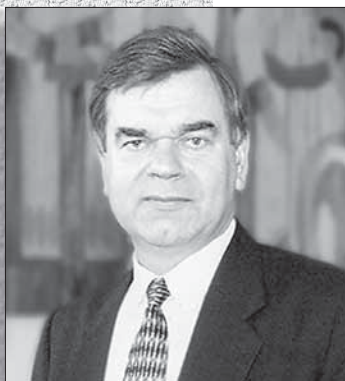
ЯКІСНА ОСВІТА І НОВІ ВИМОГИ ЧАСУ

УДК 37.014.6:005.6

У статті обґрунтовується головне завдання всього суспільства й особливо освіти – підготовка людини до життя і діяльності в нових умовах, людини інноваційної, демократичної, самодостатньої, наголошується на принципі дитиноцентризму в значенні уваги до конкретної дитини з її сутнісними характеристиками.

Також автор визначає спосіб позбавлення формального підходу в навчанні: перетворити навчальну діяльність в органічне засвоєння знань в якості методології, основи діяльності людини в різних сферах життя.

Ключові слова: сутність змін нового часу, нові освітні завдання, затребувані типи особистості: інноваційна людина, самодостатня; принцип дитиноцентризму; знання як сутнісна складова особистості.

**Василь
КРЕМЕНЬ**

Президент
Національної
академії
педагогічних
наук України,
академік НАН і
НАПН України

Усе більш очевидним стає, що цивілізаційні тенденції розвитку сучасного суспільства ставлять нові вимоги перед людиною, а значить і перед освітою, яка відіграє вирішальну роль у становленні кожної особистості. Скажемо більше. В силу цих тенденцій наука як сфера,

що продукує нові знання, і освіта, що олюднює знання, робить їх дієвими, діяльними, об'єктивно висуваються в число головних пріоритетів будь-якого суспільства, що претендує на конкурентоспроможність в сучасному світі. Це вимагає від країни, що намагається бути конкурентоспроможною, по-перше, забезпечити пріоритетність освіти і науки і, по-друге, чітко визначити нові освітні завдання і рішуче та наполегливо взятися за їх реалізацію,

правильніше продовжувати і активізувати цю роботу, розпочату в українській освіті декілька років назад.

ІННОВАЦІЙНА ЗНАННЄВА ЛЮДИНА

Цілком очевидно, що розвиток людства набирає динамічнішого характеру. Про це свідчить аналіз будь-якої сфери суспільного життя. Зміна ідей, знань, технологій відбувається швидше, ніж зміна людського покоління. А це означає, що при звичній, традиційній освіті навчити людину на все життя неможливо не тільки в гарній школі, а й у найкращому університеті. Тому що отримані у навчальному закладі знання не будуть обов'язково актуальними в житті й навпаки – обов'язково з'являться нові знання, без засвоєння яких фахівець не буде ефективним та й взагалі людина не зможе бути сучасною часу

нових знань, тобто втратить конкурентоспроможність. Що ж робити?

Безумовно, слід змінювати функції навчального процесу в школі та інших освітніх закладах. *Традиційно він зорієнтований на отримання, в кращому випадку творче засвоєння, суми знань тими, хто навчається.* І, власне, у відповідь на запитання „яка школа краща?“, практично у ста відсотках відповідей ми почуємо: та, що дає кращі знання. І на певному історичному етапі ця відповідь була правильною. Але не сьогодні. Нині ця відповідь правильна лише частково. Творче засвоєння певної суми знань залишається важливою функцією сучасного навчального процесу. Правда й у виконанні цієї функції є ряд проблем. Серед них ми назвемо окремі: це недостатньо чітке виокремлення саме базових знань, намагання добитися засвоєння, а то й механічного запам'ятовування учнем інформаційного супроводження базових знань, яке є швидкозмінюваним і другорядним, що, з одного боку, непомірно розширює обсяг матеріалу, який змушений засвоювати учень, веде до його перевантаження, а, з другого – розчиняє базові знання у другорядній інформації, нівелює їх, що негативно позначається на пізнавальній діяльності й розвитку особистості. Ще одна проблема – неповна відповідність базових знань, сформульованих у програмах і підручниках, сучасним досягненням науки. Назвемо в якості прикладу практичну відсутність в діючих програмах і підручниках знань із нанотехнологій, які повинні вивчатися в школі як основні. Те ж саме можна сказати про біотехнології, як і про сучасні досягнення біології взагалі. Тому створення нових навчальних програм та підручників при переході до нового змісту навчання, окрім інших завдань, потрібно усунути ще й ці недоліки.

Поряд із засвоєнням базових знань перед сучасною освітою все більше постає завдання навчити учня самостійно оволодівати новими знаннями та інформацією, навчити навчатися,

виробити потребу в навчанні впродовж життя.

Людина розумна у XXI столітті – це людина, що постійно навчається. Людина, для якої отримання знань стає сутнісною рисою способу життя. Таку людину повинна формувати вже школа, а створити умови для безперервної освіти впродовж життя повинні суспільство й держава. Слід налагодити сучасну й ефективну систему освіти дорослих, яка б передбачала наступне: спеціальні навчальні установи, як, наприклад, систему післядипломної освіти педагогів, яка включає інститути післядипломної освіти в кожному регіоні України, а очолює її Центральний інститут Національної академії педагогічних наук України; освітні послуги дорослим повинні надавати університети, започаткувавши різноманітні навчальні програми – від одnodенних до багатомісячних; саме для дорослих найбільш ефективним може бути дистанційне навчання із використанням сучасних інформаційних технологій; освітньо-пізнавальні передачі, а то й спеціальний канал повинні бути постійно на національному телебаченні й радіо; держава повинна заохочувати просвітницьку діяльність громадських організацій і взагалі підтримувати розповсюдження знань в країні. Поки що цього немає.

Свідченням нехтування з боку держави проблемою розповсюдження знань є відмова впродовж багатьох років у наданні пільг вітчизняному книговидавництву (і це за умови, що сусідня держава, Росія, такі пільги надає вже багато років), що робить нашу книгу не конкурентоздатною навіть на власному ринку.

У сучасних умовах суттєво актуалізується ще одна функція навчального процесу – навчити людину використовувати отримані знання у своїй практичній діяльності – професійній, громадсько-політичній, побуті та ін. Поки що, на превеликий жаль, засвоєння знань тим, хто навчається, часто, свідомо чи ні, зорієнтоване на досягнення „тактичної мети” – успішно скласти іспит чи залік, по

суті, ця мета набуває і стратегічного забарвлення. Тобто, знання заради успішної оцінки в заліковій чи табелі. При такому підході людина і знання найбільше зближуються в момент іспиту, але потім швидко й назавжди взаємно віддаляються. Практично втрачається зміст навчання, засвоєння знань. Вихід тут один – позбутися формального підходу в навчанні, перетворити навчальну діяльність в органічне засвоєння знань в якості методології, бази, основи діяльності людини в різних сферах життя. Тобто знання як *органічна, сутнісна складова особистості, що визначає її поведінку і характер її дій*. І цього ми зможемо досягти лише за умови суттєвої перебудови самого викладання знань. Мабуть, найбільш яскравим прикладом хибності нашої освіти є викладання іноземних мов, в усякому разі, в минулі часи. Кожен із нас, представників старшого покоління, вчив мову п'ять чи десять, а то й більше років, але далеко не всі можуть продемонструвати уміння спілкуватися нею. І причина тут не тільки у відсутності мовного середовища, не тільки у недостатності стимулів до вивчення мови в закритому суспільстві, а й у тому, що викладання мови не носило послідовного практичного характеру. Ми отримували знання про мови, нам викладали граматику іноземної мови у всій її багатоманітності, але нас не вчили самій мові, мовленню як такому. Тобто вивчення іноземної мови не мало за мету практичне володіння мовою. На жаль, вивчення іноземної мови є не виключним, а найбільш яскравим прикладом відсутності практичної цілі у вивченні навчальної дисципліни. Якщо придивитися уважно, ми бачимо подібні недоліки у вивченні математики, коли учні не можуть застосувати знання для аналізу конкретної, особливо нетипової ситуації, а також при вивченні історії, коли самі соціалію стають знання про дату події (наприклад, військової операції), її перебіг, і повністю нехтується аспект використання знання

історії для аналізу учнями сучасних подій в суспільстві. Подібні недоліки є типовими і для інших предметів, практично для освіти в цілому. І не тільки середньої, а й професійно-технічної та вищої.

Все це набуває особливої загрози в умовах, коли людство рухається до нової якості суспільного розвитку – суспільства знань. Дуже часто можна зустріти зведення поняття „*суспільство знань*” до виключно чи переважно його інформаційної складової. Але зазначимо, що вирішальним чинником суспільства знань буде Людина. Людина, що здатна діяти на основі отриманих знань, на основі практичного їх використання. Сформуємо таку людину через освіту – будемо мати перспективу утвердити знаннєве суспільство, діяльність якого в цілому і в різних сферах зокрема буде організовано на основі знань.

Успішна реалізація українською освітою вищезазначених функцій, поряд зі здійсненням інших назрілих перетворень, дозволить *сформувати людину з інноваційним типом мислення, інноваційним типом культури, готовністю до інноваційного типу діяльності, що стане адекватною відповіддю на перехід цивілізації до інноваційного типу розвитку*. Лише сформувавши інноваційну особистість, здатну до творення змін і сприйняття змінності, ми зможемо стати конкурентоспроможною нацією. Тому що змінність перестає бути виключенням, а стає правилом, сутнісною рисою функціонування суспільства і кожного його члена зокрема. І відоме побажання, яке висловлювали, бажаючи негарного, щоб ти жив в епоху змін, перестає бути винятковим, і об'єктивно стає правилом для кожного в XXI столітті. Змінність як сутнісна риса способу життя людини стає закономірністю. І українське суспільство, й освіта зокрема покликані підготувати людину до життя в нових умовах, сформувати людину інноваційну.

САМОДОСТАТНЯ ДЕМОКРАТИЧНА ОСОБИСТІТЬ

Сучасне суспільство, з одного боку, вимагає все більш глибокого особистісного розвитку людини, а з іншого – створює все ліпші передумови для цього.

Якщо визначати основні причини названих тез, то слід зазначити, що процес глобалізації, який до того ж супроводжується розвитком сучасних інформаційних технологій, суттєвим чином, буквально на порядки, збільшує комунікаційне середовище, в якому живе і функціонує людина. За порівняно короткий історичний період комунікативне середовище людини стало невідомим. Якщо в об'єднаній Росії й колгоспному селі Радянського Союзу людина спілкувалася у вузькому середовищі невеликого населеного пункту, отримуючи в другому випадку інформацію ззовні через одну програму радіо і єдину газету, бо всі вони були схожими, то в сучасних, тим більше майбутніх умовах, людина отримує нескінченну множину інформаційних впливів з усього світу, вступає у відносини і контакти з громадянами своєї та інших країн. Ці впливи за змістом, орієнтацією не тільки різноманітні, а й часто суперечливі, протилежні, що суттєвим чином ускладнює визначення самостійної позиції людини. *Тобто для того, щоб залишатись собою, а тим більше ефективною в багатоманітному полі спілкування і впливів, людина повинна бути значно більш розвинутою як*

САМОДОСТАТНЯ ОСОБИСТІТЬ ТА СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Так, для демократичності країни важливо яким є президент держави, який склад парламенту і характер законів, що приймаються ним, з представників яких політичних сил і з якими особистісними здібностями складається уряд і т. ін. *Але дійсну демократичність суспільства, врежіт-режіт, визначає ступінь самодосконалості громадян, їх здатність до самостійної й усвідомленої дії, в тому числі і раціонального, з огляду демократичності, формування владних структур різних рівнів у державі.* Тому навчально-виховний процес в освітніх закладах, як і соціальне середовище в суспільстві в цілому, повинні бути максимально зорієнтовані на формування розвинутої, самодостатньої особистості. А проблем тут поки що багато.

Освіта в Україні, як і в будь-якій іншій країні, нерозривно пов'язана з суспільством, його традиціями і цінностями, і тому зберігає багато рис минулого. На превеликий жаль, толерантне ставлення до особистості, турбота про утвердження її самодостатності не було, кажучи дуже м'яко, сильною стороною а ні в часи царської Росії, а ні в період Радянського Союзу. Навпаки, нехтування правами людини, а іноді і її життям (свідченням чого є хоча б голодомор в Україні в тридцятих роках), було природним і логічним для суспільства минулого. Ці особливості суспільних відносин перейшли до вітчизняної освіти і склали сутнісну основу відносин в навчальних закладах. І хоча за роки незалежності відбулася певна демократизація атмосфери в освітніх закладах, на превеликий жаль, прояви репресивної, авторитарної педагогіки, суб'єктно-об'єктний тип взаємовідносин того, хто навчає і того, хто навчається, коли перший є активним суб'єктом, а другий пасивним об'єктом, ще є досить поширені. В результаті, часто формується не самодостатня особистість, а несамостійна людина, людина-прислужанець, людина, що діє за принципом „*чого изволите*”. Подібний тип відносин слід залишити в минулому якнайшвидше. Це не стільки потрібно для освіти, скільки для суспільства. Не зробивши цього, ми ніколи не будемо мати сталого демократичного суспільства і цивілізованої ринкової економіки. Тому що *дитина, перебуваючи десять і більше років в авторитарному середовищі школи, ставши дорослою, навіть несвідомо буде вимагати і творити авторитарне, а не демократичне суспільство.* Так для вчителів особливо неефективного, якого не шанують діти, працювати в умовах демократії, толерантної педагогіки і рівноправних суб'єктно-суб'єктних відносинах із учнями значно складніше. Але для чого дорога, яка не веде до храму, для чого навчання, що не формує особистість?

Освіта повинна готувати демократичну людину, яка б органічно, всією своєю сутністю, а не за покликом поведирів, прагнула демократичного суспільства і була нездатною жити в авторитарних суспільних відносинах. Не змінивши відносини в школі на толерантні, ми ніколи не змінимо українського суспільства, не будемо мати сталої й ефективної демократичної системи. Не будемо мати ефективної економіки, бо сучасні науково-інформаційні технології дієві лише в демократичному суспільному просторі.

ДИТИНОЦЕНТРИЗМ

У сучасних умовах стає очевидним, що сенсом і основним показником прогресу людства є розвиток кожної окремої людини на основі її здібностей. До того ж це головний важіль подальшого прогресу суспільства, особливо в умовах переходу до науково-інформаційних технологій, а потім і суспільства знань, де успіх у виробництві і життєдіяльності буде залежати, перш за все, від розвитку людини. У зв'язку з цим суттєво актуалізується завдання не тільки з огляду інтересів окремої людини, а й суспільства в цілому: якомога ближче наблизити навчання і виховання кожної дитини до її сутності, здібностей і особливостей. На наш погляд, цей принцип повинен бути визначальним при проведенні будь-яких змін в освіті. Бо саме він дозволить досягти найвищої якості освіти і, що надзвичайно важливо, не всупереч природі кожної дитини, а завдяки її пізнанню і розвитку.

І тут на перший план в сучасній освіті висувається принцип дитиноцентризму, але не в значенні уваги до дитини як такої, до дитини абстрактної, узагальноної, а до конкретної дитини із її сутнісними характеристиками. Це важливо на всіх етапах освітньої діяльності – від дошкільця, через школу, профтехзаклад і університет.

Це набагато складніше для вчителя, але це єдиний шлях формування людиноцентриского, гуманного, демократичного й ефективного сучасного суспільства, не кажучи про те, що це єдиний шлях до щастя кожної людини. Власне кажучи, вчитель разом з батьками повинен допомогти дитині самопізнати і саморозвинути себе і тоді, ставши дорослою, людина найбільш повно себе самореалізує, забезпечивши і власний успіх, бо вона буде займатися улюбленою справою і робити це фахово, і забезпечити несуперечливий та динамічний розвиток суспільства.

Перехід до нового змісту та професійної старшої школи передбачає зміни в напрямку утвердження дитиноцентризму. Серйозні можливості для індивідуалізації навчання виникають у профільній старшій школі, де є можливість врахувати індивідуальні потреби дитини. Формування індивідуальної траєкторії пізнання в університетах передбачено також вимогами Болонського процесу. Подібні підходи відпрацьовуються і в системі профтехосвіти.

Але цього не досить. Потрібно змінити взаємовідносини вчителя і учня (професора і студента). *Вчитель повинен перестати бути над учнем, перестати жорстко регламентувати і однозначно визначати його розвиток і пізнання, а стати ніби поряд з ним, допомагаючи кожній дитині зконструювати і реалізувати оптимальний шлях пізнання і розвитку на основі індивідуальної сутності.* Тим більше, що час об'єктивно вимагає зміни ролі й місця вчителя в навчальному процесі. В силу ряду причин і, перш за все, нових інформаційних технологій вчитель все більше перестає бути єдиним чи головним джерелом знань для учня. Він повинен стати поряд з учнем, бути його партнером у навчанні і розвитку. На допомогу вчителю повинні прийти шкільні психологи, які б створювали психолого-педагогічний портрет кожної дитини, знайомили з ним кожного вчителя, що приходить у клас, відслідковували зміни, що відбуваються з дитиною і т. ін.

В останні роки збільшилось число психологів у школі, більш ефективно діє підпорядкований Міністерству освіти і науки та Академії педагогічних наук України Науково-практичний центр психології, але повноцінної системи психологічної, а тим більше психолого-методичної служби в освіті, яка б опікувалась і здоров'ям дитини, немає. Більш кваліфіковану психологічну підготовку повинні мати вчителі, майстри, як нині діючі, так і майбутні, для чого слід внести відповідні корективи в навчальний процес педагогічних університетів.

особистість, бути самодостатньою особистістю.

Наступною причиною необхідності поглиблення особистісного розвитку людини, формування самодостатності особистості є об'єктивно обумовлений у світі, і, зрозуміло в Україні, процес зростання демократичності суспільства. Цей процес, в свою чергу, викликаний різноманітними причинами серед яких: необхідність регулюючих, управлінських дій в масштабах людства, що обумовлено глобалізацією і зростанням цілісності світу; створення регіональних організацій держав, яким добровільно передані ряд функцій держав; необхідність демократичної загальної атмосфери для розвитку сучасних науково-інформаційних технологій; потреба, врешті-решт, у більш розвинутій демократії для більш глибокого розвитку і самореалізації особистості в суспільстві і т. ін. Одним словом, демократизація є необхідною передумовою подальшого прогресу суспільства і людини.

У той же час, головний чинник подальшої демократизації – в розвитку особистості, в її самодостатності, здатності своєю сутністю обумовлювати характер і вищий рівень демократії (див. вріз на С. 7).

З метою посилення формування самодостатньої особистості ряд кроків у модернізації освіти було зроблено в останні роки. Введено позитивне дванадцятибальне оцінювання, яке має більше заохочувальних, спонукальних можливостей, ніж попереднє, що мало три позитивні (3, 4, 5) і дві негативні оцінки (1, 2). Відбувається

демократизація відносин учителя й учня та інше. Нові можливості відкриває реалізація Національної стратегії розвитку освіти до 2021 року. Але й зараз турбує ставлення до особистості в суспільстві й у сім'ї. Маємо багато прикладів жорстокого ставлення до дитини, нехтування її думкою, позицією, що, безумовно, негативно позначається на розвитку дитини. Тому демократизація суспільства важлива також з огляду передумов для формування вільної, самостійної особистості.

ЦІННОСТІ

Корективи слід внести і в таку важливу сферу, як формування системи цінностей особистості. Необхідно зрозуміти, що утвердження цінностей, які вже віджили свій вік або завершують його, дуже негативно впливає не тільки на сутність особистості, адекватність її історичному часу, а й, безумовно, на життєвий шлях людини і характер суспільства в цілому. *Формування неадекватних часових цінностей стриножить людину, викривляє її життєвий шлях і суттєво знижує, а то й взагалі перекреслює самореалізацію.* Особлива актуальність цієї проблеми для нашої країни полягає в тому, що крім причин загальноцивілізаційного характеру, що вимагають змін, їх обумовлюють також українські трансформації, як уже здійснені, так і ті, що будуть реалізовані в майбутньому. Мова йде, перш за все, про створення незалежної держави, перехід до демократії, формування ринкової економіки, утвердження багатоманітного духовного світу і т. п.

Навіть, здавалось би, зрозумілі й вічні категорії отримують нове тлумачення. Скажімо, поняття добра і зла. За багато десятиліть в силу відомих причин в Україні сформовано негативне, засуджуюче ставлення до людей заможних, а тим більше багатих. Разом з тим без утвердження позитивного ставлення до чесно заробленого багатства, віднесення його в громадській думці до категорії „добро”, без відповідного суспільного ставлення

до його носіїв ми не зможемо динамізувати прогрес в країні, утвердити, врешті-решт, цивілізовані ринкові відносини. І, навпаки, законсервуємо ринок у системі координат етапу первісного накопичення капіталу з його несправедливим перерозподілом національного багатства, що, на наш погляд, є найбільшою несправедливістю двадцяти років незалежності з трагічними наслідками для більшості населення України. Бо, як правило, не за талантами й ефективністю діяльності поділене українське суспільство на невелику групу людей дуже багатих і абсолютну більшість бідних громадян. І завдання держави полягає хоча б у тому, щоб максимально наблизити стартові можливості дітей із різних сімей в отриманні освіти та здійсненні перших самостійних кроків у житті.

Необхідно суттєво поглибити і модернізувати економічне мислення в суспільстві, надати можливість молодим людям усвідомити реалії цивілізованих економічних відносин XXI століття.

Економічне мислення нині заповнило життя людини в світі. Економічний вимір є закономірним породженням розвитку європейського капіталізму. Але не як експлуататорського ладу, який несе в собі всі жахи тоталітаризму, знущання, війни тощо. Такий образ до цього часу залишається в свідомості багатьох представників старшого покоління, яке виховувалося в умовах „боротьби двох систем”. Швидше за все, більшість із них вже не відмовиться від такого стереотипу.

Молоде покоління, на якому лежить фактична відповідальність за долю країни, в значній мірі перебуває в невизначеності, оскільки політична боротьба, яка не стихає, все ще спрямована проти багатства й олігархів, що уособлюють капіталізм. Крім того, в багатьох лекційних курсах, журнальних і газетних публікаціях можна зустріти запевнення в „антагоністичних суперечностях”, властивих капіталістичному ладу, і, як наслідок, з'являються далеко не оптимістичні

прогнози для людини. Негативну роль продовжують відігравати соціально-популістська риторика і відповідні дії.

Ринкова економіка, на фундаментальних принципах якої побудоване сучасне суспільство, – це не просто товарне обмінно-оцінювальне господарство. А господарство, орієнтоване на прибуток, на збільшення грошей. Метою господарювання стає, насамперед, виробництво матеріальних благ завдяки активності людини, її сутнісних сил. Гроші, а разом з тим і вартість виходять на перший план, саме вони тепер ведуть господарство, а не лише його опосередковують. Економічна детермінація буття, здійснена вульгаризованим марксизмом, перетворенням в ідеологію, насправді спотворювала сутність самого капіталізму. Виділяючи лише його суперечності, вона одночасно робила людину залежною від матеріальних чинників. Можна стверджувати: більшість негараздів, що мають місце в Україні, виникають саме завдяки стереотипам, які все ще існують у свідомості та визначають ставлення до сутності економічного, що складає смисл сучасного життя. Іншими словами, вирішення сучасних проблем навчання і виховання в нашій країні передбачають відхід від світоглядних стереотипів стосовно взаємовідношення людини й економіки, надання останнім дійсного, природного характеру.

Різноманітні зміни, що вимагають ціннісних корекцій в освітньо-виховному процесі, відбуваються у взаємовідносинах людини і держави, людини і світу, держави і світу. Обумовлені вони, перш за все, глобалізацією, хоча нею далеко не вичерпуються. Освіта повинна готувати глобалістичну людину, тобто здатну ефективно жити і діяти в глобальному середовищі. Тут існує надзвичайно широкий спектр завдань: від формування відповідних світоглядних позицій до уміння спілкуватись зі світом, людьми з інших країн, запозичувати їх досягнення. Тим більше, що нині прогрес кожної держави залежить не тільки від власних зусиль громадян, а й від того,

наскільки вони здатні залучати все краще, що є в інших країнах.

Тут потрібно окремо сказати про мови. Не протистояння, не суперечка з приводу того, хто більше мов хоче знати, а здійснення в освіті, а потім і в суспільстві мовного прориву: коли кожен, хто навчається, знав би державну українську мову, російську, англійську чи іншу мову міжнародного спілкування. Нині повинна відбутися своєрідна лінгвізація освіти, а потім і суспільства в цілому.

Важливим є адекватне трактування сутності самої глобалізації. Часто її зводять лише до зближення народів, створення єдиного економічного простору, спільного неба, інформаційного середовища і т. п. Це, безумовно, відбувається. Але поряд з цим глобалізація означає загострення конкуренції між державами-націями, набуття нею глобальних масштабів, поширення не тільки на економіку, а й інші сфери життєдіяльності країн. Тому для кожної країни важливим є гуртування громадян, усвідомлення істинних національних інтересів у кожній сфері життєдіяльності та їх послідовне відстоювання у конкурентних взаємовідносинах з іншими державами. Це особливо важливо для України як держави, що стала самостійним суб'єктом геополітики нещодавно, коли світ був уже поділений на зони впливів традиційними геополітичними гравцями-країнами.

Тому в умовах глобалізації громадянська єдність, національне згуртування, а значить і патріотичне виховання молоді не тільки не втрачає актуальності, а навпаки – є дійсною стратегічним за своїм завданням. Патріотичне виховання важливе не тільки з огляду формування почуттів приналежності до нації, держави, а й має суто прикладний характер, бо веде до національного згуртування, а значить до більш ефективного відстоювання національних інтересів у взаємовідносинах із іншими державами, що є надзвичайно актуальним і призводить, врешті рещт, до більш заможного життя громадян.

Але і розуміння патріотизму на початку XXI століття відрізняється пев-

ними особливостями. Як ніколи раніше, воно передбачає не тільки любов до власного народу, а й повагу до інших, пошанування кожної людини, незалежно від її національності і громадянства. І це слід робити не тільки з огляду гуманізму. Ми живемо в цілісному світі, який перейшов своєрідний рубіж, – з появою ядерної зброї і глобальних екологічних проблем набув

здатності до самознищення. І саме від відносин між народами, державами і конкретними людьми буде залежати існування самого людства, не кажучи вже про характер цивілізації.

Отже, аби підготувати людину до життя в нинішньому столітті, слід сповна усвідомити сутність змін, що привносить новий час, зорієнтувати суспільство і державу на свідоме, послідовне і динамічне їх сприйняття. І, безумовно, готувати людину до життя і діяльності в нових умовах. Це завдання всього суспільства, а особливо освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кремень В.Г. Вхідження людини у світ науки і культури в умовах глобалізації // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / ред. кол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. – К. ; Вінниця: Планер, 2012. – Вип. 29. – С. 7–13.

2. Кремень В.Г. Освіта і суспільство в парадигмі синергетичного мислення / В.Г. Кремень // Педагогіка і психологія. – 2012. – No2. – С. 5–11. – Бібліогр.: 9 назв.

3. Кремень В.Г. Людина в трансформаціях «економізму»: утопія і реальність // Екзистенційні виміри філософсько-антропологічного пізнання: творча спадщина В. Шинкарука: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 14 квіт. 2011 р., [Київ] / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Т-во «Знання» України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, Ун-т сучас. знань. – К., 2011. – С. 11–17. – Бібліогр.: с. 17 (5 назв).

4. Кремень В.Г. Людиноцентризм як стратегія національного освітнього простору // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технол. і змісту освіти, Акад. міжнар. співробітництва з креативної педагогіки. – К.; Вінниця, 2011. – Вип. 67, ч. 1. – С. 7–11. – Бібліогр.: с. 10–11 (7 назв); Вип. 69, ч. 1. – С. 9–13. – Бібліогр.: с. 13 (7 назв).

5. Кремень В.Г. Людська діяльність як об'єкт філософської рефлексії // Філософія і сучасність. – 2011. – Вип. 6. – С. 6–11.

6. Кремень В.Г. Філософсько-методологічні засади модернізації освіти // Сучасна українська філософія: традиції, тенденції, інновації: зб. наук. праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2011. – С. 150–160. – Бібліогр.: с. 159–160 (4 назви).

Василий Кремень

Качественное образование и новые требования времени

В статье обобщивается главное задание всего общества и особенно образования – подготовка человека к жизни и деятельности в новых условиях, человека инновационного, демократического, самодостаточного. Акцентируется принцип детоцентризма в значении внимания конкретному ребенку с его сущностными характеристиками.

Также автор предлагает способ избавления от формального подхода в обучении: превратить учебную деятельность в органическое усвоение знаний в качестве методологии, основы деятельности человека в разных сферах жизни.

Ключевые слова: сущность изменений нового времени, новые образовательные задачи, востребованные типы личности: инновационный человек, самодостаточный; принцип детоцентризма, знание как сущностная составляющая личности.

Vasyl Kremen

High Quality Education and New Requirements of Time

In the article the main task of our society and education especially is substantiated as a preparation of a person for life and activities in new circumstances.

Special attention is paid to upbringing innovative, democratic, independent and self-sufficient person. Emphasis has been given on the child-centered education. The child should be respected, as he is with all his abilities and drawbacks.

The best cure for the formal approach in education is proposed as transforming educational activities into the organic mastering of knowledge as methodology, the base of a person's activities in different spheres of life.

Key Words: essence of changes of a new time, new educational tasks, types of personality: an innovative, democratic, independent and self-sufficient person; child-centered education, renewed semantics, knowledge as the essential components and aspects of personality.

HIGH QUALITY EDUCATION AND NEW REQUIREMENTS OF TIME

**Vasyl
KREMEN**

President of
the Academy of
Pedagogical Sciences
of Ukraine, an
Academician of the
National Academy
of Sciences and of
the Academy of
Pedagogical Sciences
of Ukraine

Статтю Василя
Григоровича
Кременя, голови
редакційної Ради
Всеукраїнського
науково-прак-
тичного жур-
налу „Директор
школи, ліцею,
гімназії”,
підготовлено
редакцією до
друку та для роз-
міщення на сайті
зазначеного жур-
налу та в
соціальних
мережах.

Наш сайт:
<http://director-ua.info>
<http://director.npu.edu.ua>

Адреси, де роз-
міщено статтю для
ознайомлення з
нею світової пе-
дагогічної громад-
ськості:
<http://blog.innteach.com/?p=94>
<http://blog.innteach.com/?p=98>

Translation into
English by
Mariia Savchynska

English text revision
by **Stanislav
Matoshko**.

In the article the main task of our society and education especially is substantiated as a preparation of a person for life and activities in new circumstances.

Special attention is paid to upbringing innovative, democratic, independent and self-sufficient person. Emphasis has been given on the child-centered education. The child should be respected, as he is with all his abilities and drawbacks.

The best cure for the formal approach in education is proposed as transforming educational activities into the organic mastering of knowledge as methodology, the base of a person's activities in different spheres of life.

Key Words: essence of changes of a new time, new educational tasks, types of personality: an innovative, democratic, independent and self-sufficient person; child-centered education, renewed semantics, knowledge as the essential components and aspects of personality.

It has become increasingly evident that the modern civilization trends of the social development pose new challenges toward an individual and, thus, toward the system of education which plays a crucial role in the development of each individual. Moreover, because of these trends, science as a sphere that develops new knowledge and education as a sphere that humanizes this knowledge and makes it effective and activity-based is objectively ranked as one of the top priorities of a society, which aims to be competitive in today's world. This requires from the country, which strives for being competitive, firstly to ensure the priority of education and science and, secondly, to define clearly new educational objectives and to implement them decisively and persistently, to continue and to intensify this work, which has been initiated in Ukrainian education a few years ago.

INNOVATIVE KNOWLEDGE- BASED INDIVIDUAL (human being)

It is clear that the human development is becoming more and more dynamic. This is confirmed by analyses of any sphere of public life. Ideas, knowledge and technologies change more rapidly than human generations. This implies that traditional education – either at a good school or at the best university – is unable to provide people knowledge for the rest of life. Knowledge gained at school will not be necessarily relevant in real life and, vice versa, new knowledge will appear in real life, and its adoption will be crucial for a professional to be effective as well as for a person in general to comply with contemporary requirements towards knowledge and remaining competitive. So what to do?

Definitely, the functions of the educational process at

schools and other educational institutions should be adapted. Traditionally, the educational process is focused on gaining or the best creative adoption of knowledge by those who study. Therefore, in one hundred cases, school will hear the following answer to the question which school is better: the school that provides the best knowledge. At some point in history, this answer was correct, but not today. Nowadays this answer is only partially correct. Creative absorption of a certain amount of knowledge is an important function of the modern educational process. However, there is still a number of problems in performing this function. The following of them are worth to mention: unclear definition of basic knowledge; and attempts to achieve adoption and even mechanic memorization by students of the information on basic knowledge, whereas the latter is rapidly changing and rather secondary. On the one hand, this leads to enormous excess in the volume of material to be studied and, consequently, overloads a student; on the other hand, this dilutes basic knowledge with secondary information, levels it out and thereby affects cognitive activities and personal development. Another problem is partial mismatch between basic knowledge – as addressed in the educational programs and textbooks – and modern scientific achievements. For example, knowledge of nanotechnologies is practically absent in the existing programs and textbooks, although its main foundations must be studied at school. The same is true of biotechnology as well as of modern achievements of biology in general. Therefore, creation of new curricula and textbooks in the process of transition to a new content and a 12-year study term should remove these shortcomings, among other tasks.

Along with learning basic knowledge, modern education is increasingly facing the problem of teaching a student how to master knowledge and information on his or her own, learn to learn, develop the need for lifelong learning.

Homo sapiens in the twentieth century is the one who learns continuously, the person for whom gaining of knowledge is the essential feature of the lifestyle. Such person must be shaped already at school, while preconditions for continuous lifelong education is the task of society and

the government. Therefore, a modern and effective system of adult education should be established. Such system should involve special educational institutions, such as the system of postgraduate education of teachers with institutes in each region of Ukraine headed by the Central Institute of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Educational services for adults should be provided by universities, through the initiation of training programs, varying from one-day to several-months courses; distance education using modern information technology that might be especially effective for adult education; educational programs and even a special channel that have to be constantly broadcasted on the national television and radio, etc. The state should encourage educational activities of NGOs and generally support the dissemination of knowledge in the country. Today this is not the case. Consider the society “Knowledge of Ukraine”, for example. Since independence, no support from the government has been received. On the contrary, several buildings have been withdrawn from the property of the society through execution of unclear, law-violating schemes and administrative pressure. Despite this and due to the enthusiasm of scientists, educators and intellectuals in general, a number of important social programs are being developed by the society.

Another evidence that the government neglects proliferation of knowledge is the refusal for many years in providing of preferential conditions for domestic publishing houses. At the same time, neighboring countries such as Russia have established such conditions many years ago and this makes Ukrainian national books uncompetitive even on the local market.

Today another function of the educational process is becoming significantly important, i.e. teaching people to use the knowledge they gained from education in their professional, sociopolitical and everyday practice. Up to date, unfortunately, knowledge is often consciously or unconsciously used to achieve a „tactical goal”, to pass an exam or a test, and this goal essentially becomes strategic in the course of time. Thus, knowledge is gained to get a successful mark or degree in students’ records or report cards. This is the way people and knowledge approximate

CHILD-CENTRISM

Today it is becoming increasingly evident that the meaning and the main indicator of human progress is the development of each individual based on his or her abilities. Moreover, this is the main vehicle of further progress of society, especially in transition towards scientific and information technologies and the knowledge society where the success of production and other activities depends primarily on human development. In this regard, the task of bringing the training and education of each child to a child's essence, capabilities and features as close as possible is significantly important, not only in view of the individual interests but also for society as a whole. In our opinion, this principle should be decisive when implementing any change in education because it will help to achieve the highest quality of education and, what is extremely important, it will not violate the nature of each child but will take a child's cognitive skills and general development into account.

Thus, the principle of child-centrism is being brought to the forefront, but not in the sense of a focus on an abstract child as such – each particular child with his or essential characteristics must be considered. This is important at all stages of education – from kindergarten through school to university.

It is much harder for a teacher to master but this is the only way of shaping a human-centered, humane, democratic and effective modern society, not to mention the fact that this is the only way to happiness of everyone. In fact, a teacher together with a child's parents should help the child to learn and develop himself or herself and then, as an adult, fully realize own abilities and become successful, doing things he or she is fond of and doing them professionally, providing consistent and dynamic development of society.

The transition to the new content and a 12-year study term involves changes in the direction of establishing of child-centrism. Already for the main secondary school (grades 5-9), there are several options for the curriculum. However, significant opportunities are to be for specialized education and the child's needs to appear at the high school (grades 10-12) where six directions cover over thirty curriculum options. Formation of individual learning trajectories at universities also meets the requirements of the Bologna process which Ukraine has joined a year ago, after several years of preparation and experimental work. Similar approaches are being practiced in the sphere of vocational training.

This is not enough, however. It is necessary to change the relationships between a teacher and a student (professors and students). Teachers should stop being over pupils, rigidly regulate and strictly determine the pupils' development and learning. They have to become the pupils' side, helping each child to construct and realize the best way of learning and development through their individuality. Moreover, contemporary world objectively requires changing the teacher's role in the educational process. Due to a number of reasons, especially because of the development of new information technologies, a teacher ceases to be the sole or primary source of knowledge for a pupil. A teacher should stand next to a pupil, to be his partner in learning and development. School psychologists should help teachers through psycho-pedagogical portraits of each child, introduction of each child to a new teacher, tracking changes in a child's development, etc.

In recent years, the number of psychologists at schools has substantially increased; the Research and Practice Center of Psychology is operating efficiently under the supervision of the Ministry of Education and Science and the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; however, a comprehensive system of psychological and methodological services for education, which would take care of children's health, is absent. Both active and future teachers must be better prepared psychologically. This requires appropriate adjustments to the educational process at pedagogical universities.

most to each other at the time of an exam but, afterwards, move away from each other relatively quickly and forever. The sense of study and knowledge is, thus, practically lost. There is the only way out of this situation- to get rid of a formal approach to learning and to transform learning activities into organic adoption of knowledge as a methodology, framework and base of human activities in different spheres of life. Thus, knowledge must be considered as organic and essential component of personality that determines his or her behavior and the nature of his or her activities. This can only be achieved through profound restructuring of teaching approaches. Perhaps the most striking example of the fallibility of our education is the teaching of foreign languages, at least in the past. All of us- representatives of the older generation – learned foreign languages five, ten, or more years, but not everybody can demonstrate the ability to communicate in foreign languages. The reason is not only the lack of the language environment and incentives to learn languages in a closed society, but also the absence of consistent practical character of the teaching. We were taught knowledge of the language; we were taught grammar of a foreign language in all its diversity, but we were not taught the language and speech itself. Thus, teaching a foreign language did not pursue practical language skills as a goal. Unfortunately, teaching of foreign languages was not exclusive but the most striking example of the lack of practical objectives in teaching. Upon closer look, we observe similar deficiencies in teaching mathematics which does not enable students to apply their knowledge to specific analyses,

especially in atypical situations. Similarly, in teaching history, knowledge about the date of the event (e.g. military operations) and its course becomes a goal in itself; whereas, the use of history for analysis of current events in society is fully neglected. These shortcomings are typical for other disciplines and education in general – not only in secondary but also in vocational and higher education.

This is of particular threat at a time when the world is moving to a new quality of social development – knowledge society. Very often, one can find the definition of the term „*knowledge society*” where exclusively or mainly its informational component is stressed. Realizing the importance of this component, the author was trying to do his best for computerization and informatization of education in Ukraine during his tenure as the Minister of Education and Science. This work should be actively continued. However, note that the decisive factor in the knowledge society is the Human Being, a person who is able to act based on knowledge from the perspective of his practical use. If we shape such person through education, we will have the prospects for establishment of the knowledge society whose activities in general and in various spheres in particular will be organized based on knowledge.

It should be noted with regret that, despite noisy declarations about the scientific nature of society and its leadership both at Soviet times and in the last fifteen years, knowledge and science, at their best, have been playing a decorative role in the government and society. It would be enough to say that practically no development program of the state or

VALUES

Adjustments should be made in such an important area as the formation of personal values. Adoption of values that have outlived their age has a significant negative effect not only on the nature of an individual, perception of its adequacy and timeliness but also certainly on the way of living of an individual and the nature of society as a whole. Adoption of outdated and inadequate values limits a person, bends his or her life and significantly reduces, if not negates the level of his or her self-realization. This problem is especially relevant for our country because changes are stipulated by both, factors of general character of civilization and local Ukrainian transformations that have already taken place or are being implemented. It is, above all, formation of an independent country, transition to democracy and market economy, establishment of manifold cultural environment, etc.

Even those seemingly clear and eternal categories get a new interpretation. For example, the notion of good and evil. For many decades, negative and condemning attitude towards wealthy and rich people has been persistent due to obvious reasons. However, without the establishment of a positive attitude towards honestly earned wealth and placing it in the public mind as „good”, without proper public attitude towards the bearers of wealth, we will not be able to dynamize progress in the country and eventually establish civilized market relations. Conversely, market relations are associated in public opinion with primitive capital accumulation and unfair redistribution of wealth, which, with its tragic consequences for the majority of the population of Ukraine, is the greatest injustice of the fifteen years of independence. Ukrainian society is divided into a small group of very rich people and the vast majority of poor people but not according to their talent and efficiency. The task of the government is at least to bring children from different families and equalize their conditions in education and implementation of the first independent steps in life.

It is essential to deepen and modernize economic thinking in society, to enable young people to understand the realities of civilized economic relations of the XXI century.

Economic thinking is now filling our lives. The economic dimension is a natural product of the development of European capitalism but not as exploitative system, which carries all the horrors of totalitarianism, wars, etc. This image remains to this day in the minds of many of the older generation, brought up in a „struggle between the two systems”. Most of them will not abandon this stereotype.

A younger generation, which is responsible for the actual development of the country, is under uncertainty as the never-ending political struggle is against wealth and oligarchs that epitomize capitalism. In addition, many lectures, magazine and newspaper articles describe „antagonistic contradictions” inherent in the capitalist system, and of course, their non-optimistic outcomes. The negative part is the social-populist rhetoric and respective actions.

Modern society is based upon the principles of the market economy which is not just a commodity exchange-evaluation economy system. The economy is focused on profits and surplus of money. The goal is primarily the production of goods through human activity and human essential strength. Money and value are coming to the forefront; they are now leading, not just mediating the economy. Economic determination of human being that has been vulgarized by Marxism and transformed into an ideology, in fact distorted the essence of capitalism. Singling out only the contradictions of capitalism, it also turned people to be directly dependent on material factors. One can argue that most

problems that occur in Ukraine today are due to stereotypes that still exist in public mind and define attitude to the economic essence, which is the meaning of modern life. In other words, the solution of the current problems of education in our country requires abandoning of the ideological stereotypes about the relationship between humans and the economy and understanding of their natural character.

A variety of changes that require adjustments in the value of education and educational process take place in the relationships between an individual and the state, an individual and the world, and the state and the world. They are primarily caused by globalization, although by many other factors as well. Education should prepare a person with global views who is able to live and work effectively in a global environment. This is an extremely wide range of tasks – from the formation of the worldview ability to communication with the world and people from other countries to learn from their achievements. Moreover, the current progress of each country depends not only on the efforts of its citizens but also on how they are able to attract the best of what is available elsewhere.

Here, foreign languages are worth noting. Confrontation or a dispute over who wants to know more languages are of little help; instead, a “lingual breakthrough” is needed in education and in society, with each student knowing the official Ukrainian language, knowing Russian or another language of his or her choice, and knowing English or another language of international communication. Curricula of twelve-year schools provide the opportunity to learn at least three languages. The so-called linguization of education and society as a whole must take place.

It is important to adequately interpret the essence of the globalization. The definition of this term is often reduced to people’s convergence, the creation of an increasingly common economic space, common sky, information environment, etc. It is definitely happening but, along with that, globalization means an increased competition between nation-states, and this competition gains global proportions, spreading not only in the economy but also in other spheres of life. Therefore, for each country it is important to unite the people, gain comprehensive understanding of the true national interests in every sphere of life and their consistent advocacy in competitive relations with other countries. This is especially important for Ukraine as a state that has recently become an independent subject of geopolitics, while the world has already been divided into spheres of influence by traditional geopolitical players.

Therefore, in the context of globalization, civic unity, national unity and, hence, patriotic education of young people are not lose on their weight; contrarily, they become the task of strategic importance. Patriotic education is important not only in the sense of belonging to a nation but also has a purely applied character because it leads to national unity and, hence, to better protection of national interests in relationships with other countries. This is extremely relevant and crucial for the welfare of society.

However, the understanding of patriotism in the early twenty-first century is different in some specific features. More than ever, it includes not only the love of dear people but also respect for others, respect for every individual, regardless of his or her nationality and citizenship. This should be achieved not only because of humanistic considerations. We live in a coherent world that has crossed a specific limit with the advent of nuclear weapons and global environmental problems and, therefore, gained the ability to self-destruction. It is the relations between peoples, nations and persons that determine the existence of humanity itself and, of course, the nature of civilization.

its particular sphere has been comprehensively tested by researchers, let alone the fact that the development of those programs has been carried out without active participation of scientists. Whereas in Soviet times, the government deemed it necessary to at least „bless” its plans by the presence of science, there has been no even that in recent years. Being far from absolutization of the capabilities of modern Ukrainian science, it is still hard to understand bureaucratic arrogance of the people who are ready to create strategic plans for a large European country in the emerging conditions of the knowledge society based exclusively on their own intuition, using trial and error methods.

Successful realization of the above functions of Ukrainian education along with the implementation of other urgent reforms will help to shape a person with an innovative type of thinking, innovative type of culture, and willingness to perform innovative type of activities that would be an adequate response to the transition of civilization to an innovative type of development. Only through shaping of an innovative individual, capable of making changes and perception of changes, we can become a competitive nation. Change is no longer an exception but the rule and the essential feature of society and each of its members. A well-known wish expressed to those whom one perceived negatively, i.e. let him live in the era of change, ceases to be an exception, and change is increasingly and objectively becoming to be a rule for everyone in the twenty-first century. Changing as an essential feature of human being is becoming a principle. The Ukrainian society, including education, must prepare people

for life in the new environment and shape innovative human beings.

SELF-SUFFICIENT DEMOCRATIC PERSONALITY

On the one hand, modern society requires deeper personal development and creates better preconditions for this on the other hand.

If one defines the main reasons for the first of these theses, it should be noted that the process of globalization, which is also accompanied by the development of modern information technology, essentially increases the communication environment in which people live and act. In a relatively short historical period, communicative environment of people drastically changed. At times of community-based Russia and kolkhoz-based Soviet villages, people communicated in a narrow environment of a small settlement, receiving information from outside through one radio channel or one newspaper because they were similar. Currently (and, most probably, in the future), people get an infinite set of information influences from all over the world and enter into relationships and make contacts with citizens of their and other countries. These influences by their content and orientation are not only different but often also conflicting and contradictory, which substantially complicates the determination (of the position) of a person's independent position. Thus, in order to remain himself or herself more effective in a pluralistic communication and influence environment, a human being must be much more developed as a personality and be a self-sufficient personality.

SELF-SUFFICIENT PERSONALITY AND SOCIAL ENVIRONMENT

For a democratic country it is important who its president is, who are the members of the parliament and what the character of the passed laws are, which political parties are represented in the government and what personal values of the representatives are, etc. However, a real democratic society is ultimately determined through the degree of self-accomplishment of citizens, their capability of a self-sustained and conscious action, including democratically enabled rational establishment of authorities at different levels in the country. Therefore, the educational process in particular and the social environment in general should be maximally oriented towards the development of an advanced and self-sufficient personality. There are still many problems in this regard.

Education in Ukraine, as in any other country, is tightly related to the society, its traditions and values and, therefore, retains many features of the past. Unfortunately, tolerant attitude towards an individual, concern of his or her self-sufficiency was not common at times of Tsarist Russia or the Soviet Union. On the contrary, disregard of human rights and sometimes even life, as evidenced by the famine in Ukraine in the thirties, was natural and logical for society of the past. These features of social relations were transferred to the national education and constituted an essential basis of relations at schools. Although since independence there has been certain democratization of the atmosphere in educational institutions, unfortunately, the manifestations of repressive and authoritarian pedagogy, subject-object type of relationship between the one who teaches and the one who studies, whereby the first one is an active entity, and the second one is a passive object, is still quite common. The result is often not a self-sufficient personality but a dependent individual, a timeserver who acts according to the principle „anything you say”. This type of a relationship should be left in the past as soon as possible. It is not so much the need of education but of society. Without doing this, we will never have a stable democratic society and a civilized market economy. A child, being ten or more years at the authoritarian school environment and then becoming an adult will be requiring and creating, even unconsciously, an authoritarian rather than democratic society. Thus, for a teacher, especially for an ineffective teacher who is not respected by children, it is much more difficult to work in a democratic and tolerant environment under equal-right subject-subject principles. However, what is the way which does not lead to the temple for? What is education which does not shape personality for?

Education shall prepare a democratic person who would naturally, with all its essence and not upon the request of a guide strive for a democratic society and be unable to live in authoritarian social relations. If we do not make the relationships at school tolerant, we will never change the Ukrainian society and we will never have a stable and an effective democratic system. We will never have the efficient economy because modern science and information technologies are only effective in a democratic environment.

Another reason for the deepening of personal development and formation of self-sufficiency of an individual is an objectively determined global and, of course, local Ukrainian process of the democratic society development. This process, in turn, is caused by various reasons. Among them one can mention the need for global regulative and management actions, due to globalization and increasing integrity of the world; the creation of regional organizations that voluntarily handed over a number of functions of the governments; the need for general democratic

atmosphere that promotes the development of modern science and information technology; after all, the need for more developed democracy as a factor of advanced development and self-realization of a personality in society, etc. In short, democratization is a prerequisite for further progress of society and an individual.

At the same time, the main factor of further democratization is personal development, self-sufficiency and the ability to essentially determine the nature and the increasingly high level of democracy (see pull-quote p.17).

In order to enhance the formation of a self-sufficient personality, a number of steps for modernization of education have been made in recent years. At the elementary school, an integrated course “Ukraine and Me” has been introduced. The focus of the course is not just on the physical world. It encompasses self-identity and one’s relationship with the environment, other people, groups, society as a whole and the nature. In 5 and 6 grades, a new subject “Ethics” has been introduced. It is also designed to enhance personal orientation. The twelve-point positive assessment has been implemented. It has more incentive options than the previous one, which had three positive (3, 4, 5) and two negative marks (1, 2). Democratization of relationships between a teacher and a pupil is taking place and so forth. However, a lot is still to be done. The biggest concern is related to the attitude toward a personality in society and in the family. We have many examples of children abuse, children’s opinion neglect – attitudes that certainly affect the development of children. Therefore, democratization of society is also important in view of the establishment of the prerequisites for the development of a free and independent personality.

In short, to prepare people for life in this century, it is necessary to understand fully the nature of changes brought by new circumstances, to direct society and the country towards conscious, consistent and dynamic perceptions of changes and, of course, to prepare people for life and activities in the new environment. This is the problem of the society in general and the education in particular.

BIBLIOGRAPHY (TRANSLITERATED):

1. Kremen' V.G. Vhodzhennya lyudyny u svit nauky i kultury v umovah globalizatsii // Suchasni informatsiyni tehnologii ta innovatsiyni metodyky navchannya v pidgotovtsi fahivtsiv: metodologiya, teoriya, dosvid, problemy : Zb. nauk. pr / red. kol.: I.A. Zyazyun (golova) ta in. - K.; Vinnitsa: Planer, 2012. - Vyp. 29. - S. 7-13.

2. Kremen' V.G. Osvita i spilstvo v paradigmi synergetichnego myslennya / V.G. Kremen' // Pedagogika i psihologiya. - 2012. - No2. - S. 5-11. - Bibliogr.: 9 titles.

3. Kremen' V.G. Lyudina v transformatsiyah „ekonomizmu”: utopii i realnist' // Ekzistentsiyni vimiry filosofsko-antropologichnogo piznannya: Tvorcha spadschyna V. Shynkaruka: materialy Mizhnar. nauk.-pract. konf. 14 kvit. 2011 r., [Kyiv] / Kyiv. Nat. univ. im. Tarasa Shevchenko, T-vo „Znannya” Ukrainy, In-t filosofii im. G.S. Skovorody NAN Ukrainy, Un-t suchas. znann'. - K., 2011. - S. 11-17. - Bibliogr.: S. 17 (5 nazv).

4. Kremen' V.G. Lyudinotsentrizm yak strategiya natsionalnogo osvithnogo prostoru // Novi tehnologii navchannya: nauk. metod. zb. / In-t innovats. tehnol. i zmistu osvity, Acad. mizhnar. spivrobitnitstva s kreativnoj pedagogiky. - K.; Vinnitsa, 2011. - Vyp. 67, ch. 1. - S. 7-11. - Bibliogr.: P. 10-11 (7 nazv), Vyp. 69, ch. 1. - S. 9-13. Bibliogr.: P. 13 (7 nazv).

5. Kremen' V.G. Lyudska diyalnist yak ob'jekt filosofskoyi refleksii // Filosofiya i Suchasnist'. - 2011. - Vyp. 6. - S. 6-11. 6. Kremen' V.G. Filosofskometodologichni zasady modernizatsii osvity // Suchasna ukrains'ka filosofiya: traditsii, tendentsii, innovatsii: zb. nauk. prats' / Kyiv. nat. univ. im. Tarasa Shevchenko. - K., 2011. - S. 150-160. - Bibliogr.: P. 159-160 (4 nazvy).

МЕДІАОРІЄНТАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ОСВІТИ

ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОБИ

Наука -
школі

УДК 37.018.43:
004.032.6

У статті пропонується розглядати медіаосвіту як точку, в якій сходяться найгостріші проблеми сучасного світу, сучасних медійних практик і сучасної освіти. Відтак, аби усвідомити всю повноту змісту, цілей і завдань медіаосвіти, треба спробувати відповісти на запитання: „Що відбувається із сучасним світом?“, „Що відбувається у сфері сучасних медіа?“ і „Що відбувається сьогодні з освітою?“. У процесі пошуку відповідей на ці запитання автор обґрунтовує медіаорієнтаційну функцію освіти, яка має пронизувати увесь навчально-виховний процес. Зазначено, що медіаосвіта є найважливішим способом інституціоналізації цієї функції.

Ключові слова: сучасний світ, сучасні медіа, сучасний стан освіти, медіаорієнтаційна функція освіти, медіаосвіта, завдання шкільної медіаосвіти.

Постановка проблеми.

Історія запровадження й розвитку медіаосвіти в таких країнах, як Канада, Велика Британія, Австралія, Франція, США, країни Скандинавії та Південної Європи, вимірюється вже кількома десятиліттями. На думку деяких авторів, у лідери розвитку шкільної медіаосвіти виходить також Російська Федерація [12, с. 14]. Важливу роль у цих процесах відіграє міжнародна журналістська організація – ЮНЕСКО, в низці документів якої визначено сутність, головні напрями та завдання медіаосвіти. У 2008 р. спеціальну резолюцію з питань медіаграмотності у світі цифрових технологій ухвалив Європейський парламент, де підкреслив, що ме-

діаосвіта має стати компонентом формальної освіти, доступної всім учням, обов'язковою частиною навчальної програми на кожному ступені шкільного навчання, і рекомендував Єврокомісії внести до програми підготовки вчителів обов'язкові модулі з медіаосвіти [22].

При цьому в документах європейської спільноти наголошується, що медіаосвіту слід відрізнити від використання медіа як допоміжних засобів у викладанні предметів з інших галузей знань (математики, фізики, географії тощо). Інакше кажучи, медіаосвіта – це не навчання за допомогою медіа, а навпаки, ви-

Микола СЛЮСАРЕВ- СЬКИЙ

Директор Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, член-кореспондент НАПН України, кандидат психологічних наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 4 2013

вчення останніх [12, с. 23]. З іншого боку, масову медіаосвіту, що належить (знову ж таки згідно з рекомендаціями ЮНЕСКО) до основних прав людини і повинна бути пожиттєвою [12, с. 7], потрібно відрізнити від розуміння медіаосвіти як форми підготовки фахівців мас-медійної галузі.

Ідеї медіаграмотності, медіакультури і, відповідно, медіаосвіти останнім часом почали набувати популярності й в Україні [9]. Більше того, зроблено певні кроки в напрямку їх реалізації. *Найістотнішими з цих кроків можна вважати:*

- затвердження Президією НАПН України в травні 2010 р. Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, яка пройшла громадське обговорення й була підтримана широкою громадськістю;
- започаткування в тому ж році Інститутом психології ім. Г.С. Костюка разом з компанією „Київстар” проекту „Безпека дітей в Інтернеті”, хід і результати якого активно висвітлювалися в теле- і радіопередачах, друкованих та інтернет-виданнях;
- проведення, починаючи з 2011–2012 навчального року, експерименту всеукраїнського рівня з упровадження розробленої в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України вітчизняної моделі медіаосвіти, в якому беруть участь 119 загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів у восьми областях та м. Києві;
- розроблення та впровадження Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України спільно з Міжнародним благодійним фондом „Академія української преси” навчальної програми з медіаосвіти для системи підвищення кваліфікації вчителів;
- видання наприкінці минулого року першого в Україні підручника „Медіаосвіта та медіаграмотність” для студентів вищих педагогічних навчальних закладів та слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти [12].

Підтримуючи ідеї поширення на вітчизняних теренах медіаграмотності та розвитку медіаосвіти, автори відповідних наукових публікацій, практичні працівники освіти та представники громадськості зазвичай говорять про те, що, так би мовити, лежить на поверхні й найбільше болить: про потребу психологічного захисту населення від так званих патогенних інформаційних потоків, що їх у величезній і дедалі зростаючій кількості продукують мас-медіа задля комерційного чи політичного зиску. Спираючись на тезу про те, що медіа не завжди адекватно репрезентують навколишній світ, медіаосвіту розглядають передусім як засіб формування автономної від них особистості [12, с. 9], „один із потужних інструментів профілактики асоціальної поведінки молоді” [12, с. 16], „шлях до того, щоб людина дістала змогу самозахиститися від недобросовісної інформації” [12, с. 8] тощо.

За словами вітчизняної дослідниці масової комунікації і культури Н.І. Зражевської, розуміння масово-комунікаційних ефектів потрібне кожному. Професійні комунікатори мають добре володіти цим ефективним інструментарієм та орієнтуватися в небезпеках, на які вони, свідомо чи несвідомо, можуть наражати суспільство. Поряд із цим споживачі масової інформації також потребують знання теорії комунікації, щоб не ставати жертвами маніпуляцій [5].

Така постановка питання правомірною, правильною, своєчасною і, безумовно, відіграла головну роль у приверненні уваги органів державної влади та громадськості до проблем розвитку медіаосвіти. Проте цього суто „захисного”, „оборонного” підходу аж ніяк недостатньо для усвідомлення всієї повноти її змісту, цілей і завдань, місця та ролі в освітньому і, не буде перебільшенням сказати, у соціокультурному процесі. Цей „захисний” підхід мимоволі відтворює найбільш ранні із запропонованих зарубіжними вченими і нині вже мо-

рально застарілі моделі медіаосвіти, які далеко не повною мірою відображають сучасні реалії, цивілізаційні виклики і суспільні запити. Тому маємо йти далі.

Сьогодні є підстави розглядати медіаосвіту як точку, в якій сходяться найгостріші проблеми сучасного світу, сучасних медійних практик і сучасної освіти. Відтак, аби зрозуміти, для чого нам потрібна медіаосвіта, чим вона є і якою має бути, треба поставити собі запитання: „Що відбувається із сучасним світом?“, „Що відбувається у сфері сучасних медіа?“ і „Що відбувається сьогодні з освітою?“.

Осмилення медіаосвітньої проблематики в контексті цих запитань і становить мету цієї статті. Спробую відповісти на них, зрозуміло, в найзагальніших рисах (див. візи на С. 21–23).

Природно, світовий розвиток сьогодні неможливий поза масовою комунікацією. Мас-медіа не лише відображають, а й уможливають глобальний стан людської цивілізації, функціонування ноосфери. Відповідно, вони є не лише показниками, референтами, а й каталізаторами тих кризових явищ, про які йшлося вище, оскільки, на думку президента Канадської асоціації медіаосвітніх організацій Дж. Пандженте, провокують суспільні зміни [27]. Зважаючи на це, нерідко здається, що коли не всі, то багато світових проблем, завдань захисту суспільної моралі можна вирішити за рахунок більш жорсткого

ЩО ВІДБУВАЄТЬСЯ ІЗ СУЧАСНИМ СВІТОМ?

Найпомітнішою його ознакою є, безперечно, глобалізаційні процеси, зумовлені значною мірою розвитком масової комунікації. З огляду на їх вражаючі масштаби і динаміку саме ці процеси найчастіше привертають увагу дослідників. Проте глобалізація, хоч і найпомітніша, але далеко не єдина із сутнісних ознак сучасного світу. Не меншою уваги заслуговує *постмодерний вектор світового розвитку*.

Під постмодерном розуміють глобальний стан цивілізації останніх десятиріч, який приходить на зміну добі Модерну в індустріально розвинутих країнах, а також особливий умонастрій людей, що відповідає цьому стану [3; 10; 11]. Відомий британський соціолог Е. Гідденс виділяє такі *рис* *постмодерну*:

- зміни буття відбуваються в контексті розривів у пізнанні;
- соціальні трансформації набувають відцентрового та безладного характеру;
- особистість знає розривів, розчленувань унаслідок того, що її життєвий досвід має фрагментарний характер;
- істина набуває контекстуального характеру;
- відчувається теоретична безпорадність перед обличчям глобалізаційних тенденцій;
- виникає „спустошення“ повсякденного життя як наслідок вторгнення в нього абстрактних систем;
- координація політичних зусиль позбавляється сприятливих можливостей через зростання ролі локального чинника та дисперсії [23, с. 150].

Умонастрій постмодерну втілюється у специфічному постмодерністському стилі, що формується передусім у літературі та мистецтві й поширюється також у філософії та соціогуманітарних науках. Постмодерністський науковий дискурс імпонує багатьом гуманітаріям, зокрема й соціальним психологам, що закономірно, адже вони, за висловом С. Московічі, є частиною тієї матриці, яку вивчають [21, с. 15]. Однак ці суб'єктивні переваги не повинні заступати в науковій рефлексії тих тривожних тенденцій, котрі несуть собі постмодерн – не як науковий дискурс (це окреме питання), а як глобальне соціокультурне явище.

Виділені Гідденсом риси постмодерну в перекладі на мову синергетики означають не що інше, як наростання в цілісній системі сучасного світу хаосу, саморуйнівних процесів. Під цим кутом зору не видаються таким уже й перебільшенням заяви про *ноосферну кризу*, які почастили у зв'язку із 150-річчям ювілеєм В. І. Вернадського. „Ноосферна криза охоплює не лише кліматичні умови Землі, світову економіку, якість життя людини, а й людську особистість. Старі культурні цінності виявилися зруйнованими, традиції як сім'ї, так і цілих націй знищені без будь-якої заміни, світоглядні ідеали піддані нарузі. За цих умов у психології і психічному стані людини почав доминувати конфлікт безвиході існування, що призводить до психічних зривів, зокрема ноогенних неврозів“, – пише академік НАМН України В. М. Запорожан і продовжує: „Прагнучи вижити в умовах ноосферної кризи і маючи вкрай обмежений вибір шляхів, людина звичайно намагається відійти від реальності з усіма її проблемами шляхом „хімічної“ або „нехімічної“ зміни свого психічного стану. Звідси зростання наркоманії та алкоголізму, ігроманії, комп'ютерної залежності, які перетворюються на патологічну схильність людини і ведуть до психічних розладів: неврозів, депресій, фобій, акцентуацій. Вираження цієї тенденції межує зі зростанням кількості суїцидів“ [4].

На мою думку, процитований автор цілком резонно порушує питання критичного оцінювання змін, що відбуваються нині у світі. Тому, ставлячи за мету формування в системі освіти інноваційної людини, здатної до сприйняття змінності як способу життя і творення змін [1, с. 19], слід водночас говорити про потребу формування в неї спроможності критично оцінювати зміни і вибірково їх приймати.

ЩО ВІДБУВАЄТЬСЯ У СФЕРІ СУЧАСНИХ МЕДІА?

Нинішні трансформації в медіапросторі порівнюють за наслідками впливу на життя людей з поширенням друкарства у XV ст. Проте навіть це порівняння не відбиває їх справжнього масштабу. Якщо раніше медіа (преса, радіо, традиційне телебачення) були так чи інакше відповіддю на події в реальному світі і лише певною мірою конструювали цю реальність, то тепер, з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, відбувається *медіатизація* і стрімка, всеосяжна *віртуалізація* реальності.

Ці процеси охоплюють усі рівні суспільних відносин (від міжперсонального до глобального), відносини влади і власності, економічне життя суспільства [5; 12; 15; 25]. Наприклад, з'явився феномен доходу від „віртуальних товарів”, які можуть бути використані тільки у віртуальному просторі, але платити за них потрібно реальними грошима. Скажімо, можна зовсім недорого, за пару гривень, купити зображення квіточки, щоб подарувати другу чи подрузі на день народження. На перший погляд, дрібниця, але мережеві компанії отримують 20–30% свого прибутку від продажу саме таких, віртуальних, товарів. Лише одна компанія Фейсбук 2009 року заробила на цьому 30 мільйонів доларів [8, с. 355].

Спіраючись на західний досвід, українські вчені прогнозують, що в інформаційному суспільстві мас-медіа „візьмуть на себе наступні функції: 1) впровадження соціального прогресу та ревізії традицій; 2) регулювання моральних та навіть правових норм (що загалом відбувається й тепер, коли мас-медіа організують ухвалення нових законів, розкручують кримінальні справи тощо), 3) соціального управління” [12, с. 48]. Відповідно до цих прогнозів масова комунікація, поєднана за допомогою комп'ютерних технологій із міжособовою, переростає у майбутньому в механізм прийняття колективних рішень, самокерування та саморегулювання суспільства, сприятиме його демократизації, ознаку якої вбачають, приміром, у переході до так званого електронного урядування. Тобто, прогнози, здавалось би, вельми оптимістичні.

Однак справа в тому, що, як визнають самі дослідники масової комунікації, усі спроби осмислення та переосмислення її ролі мають ту суттєву ваду, що стають застарілими швидше, ніж розвивається медіасфера [7, с. 154]. Це можна простежити на прикладі підручників з масової комунікації. Усі вони, як правило, розпочинаються розділами, де цей феномен і тенденції його розвитку описуються, виходячи, переважно із модернового стану традиційних мас-медіа, а далі, ніби навздогін, уміщується розділ, присвячений так званим *новим медіа*, який значною мірою дезавує сказане в попередніх розділах, більше того, ставить під сумнів саме визначення масової комунікації. Адже масову комунікацію визначають як *організоване спілкування*, що здійснюється *професійними комунікаторами* [18]. Тим часом нові медіа, або, іншими словами, інтернет-медіа дедалі важче підвести під це визначення.

Серед ознак нових медіа, що відрізняють їх від традиційних, найчастіше виокремлюють інтерактивність, гіпертекстуальність, мультимедійність, конвергенцію (мається на увазі взаємопроникнення різних видів медіа) і, нарешті, персоналізацію інформаційних потоків [12, с. 228; 19]. Усі згадані ознаки є суттєвими, сутнісними, але в контексті обговорюваних питань звернімо увагу передусім на останню.

Ідеться про появу так званої *персональної*, або *громадської*, журналістики, котру можна визначити ►

регулювання інформаційних процесів. Однак потрібно враховувати, що медіасфера як частина ноосфери змінюється разом з останньою, сама зазнає змін, почасти спровокованих нею ж, і, відтак, у ній теж збільшується ступінь непередбачуваності, некерованості, хаосу.

Як бачимо, і в сучасному світі загалом, і у сфері сучасних медіа (див. врізи), що утворюють його становий хребет, наростає ступінь хаосу, деградації, розпаду. Це підтверджує тезу І. Р. Пригожина про те, що людство стоїть на порозі нової глобальної біфуркації [26]. А можливо, уже й досягло точки біфуркації, в якій малі причини здатні, як відомо, породжувати великі наслідки. У цій точці світ може перейти з нерівноважного стану у відносно рівноважний, може виникнути новий „порядок із хаосу” [17]. Проте може й не виникнути, оскільки ноосфера, на відміну від гео- чи біосфери, не має власних природних механізмів самоорганізації та контролю, незалежних від волі людей [4].

Інакше кажучи, флуктуації, спроможні породити „порядок із хаосу”, потребують цілеспрямованих зусиль. На роль носія таких флуктуацій, генератора малих причин, думається, найкраще підходить освіта як за самою своєю природою цілеспрямований і організований процес духовного виробництва. Але підходить із певними застереженнями, на які слід зважати, розробляючи освітянську проблематику.

Українська педагогіка, філософія освіти дуже багато зробили для переосмислення сутності й функцій освіти як суспільного інституту відповідно до викликів сучасності. Однак, на жаль, вразливим місцем переважної більшості наших концепцій розвитку освіти є постановка перед нею все нових завдань без достатнього врахування її реальних можливостей, особливостей функціонування в сучасному розбурханому світі. Отже, потрібно відповісти на третє запитання: **що відбувається сьогодні з освітою?**

Інформаційна революція разом із сексуальною революцією та іншими соціокультурними перетвореннями глобального характеру спричинилася до загального послаблення традиційних інститутів соціалізації підрастаючого покоління – сім'ї, школи, дитячого співтовариства [20, с. 78]. За таких умов було б недопустимо методологічно помилкою й надалі самовпевнено стверджувати, що саме освіта, школа залишаються головним джерелом впливу на засвоєння особистістю соціального досвіду – норм, цінностей, ба, навіть знань про природу, техніку і суспільство.

Ще в 60-х роках минулого століття відомий французький фізик, філософ і культуролог А. Моль висунув соціодинамічну концепцію „мозаїчної культури” [13]. Ця „мозаїчна культура”, на відміну від традиційної гуманітарної культури, засвоєння якої відбувалось у процесі ра-

як стихійне творення щоденників, аудіо- та відеофайлів і розміщення їх в Інтернеті [7, с. 156]. Нові медіа, що виникають у глобальній мережі ніби на стику масової (в традиційному розумінні) та міжособової комунікації, теоретично дають змогу кожному користувачеві не лише активно включатись у процес інформаційного обміну, швидко, практично миттєво отримувати „живу” новину, так би мовити, з перших рук, без посередництва професійних комунікаторів, а й самому створювати інформаційний потік. Складається ситуація, коли, за словами американського автора Дж. Павліка, кожен, хто має комп'ютер і модем, може стати глобальним видавцем, не переймаючись, однак, відповідальністю за дотримання професійних та етичних стандартів журналістської діяльності [25].

Щоправда, така можливість для більшості вітчизняних користувачів залишається ілюзорною, оскільки передбачає рівень медіаграмотності, якого вони не мають. Так само, до речі, й скористатися перевагами електронного урядування, з усіма його демократичними перспективами, зможе далеко не кожен громадянин України через брак грамотності – як інформаційної, медійної, так і правової, економічної тощо. І якщо сьогодні поряд із майновою нерівністю в суспільстві гостро постає проблема цифрової нерівності, яку, наразі, пов'язують лише з відсутністю в домогосподарстві комп'ютера та виходу в Інтернет [6], то неважко передбачити, що незабаром ця проблема набуде якісно іншого виміру: перетвориться на проблему *медіапродуктивної нерівності*, котру в наших умовах поглиблюватиме незнання іноземних мов.

Та хоч як би там було, уже тепер персональна, громадська журналістика складає серйозну конкуренцію професійній. У медіасфері стрімко збільшується питома вага блогосфери (в глобальній мережі приблизно щосекунди відкривається новий блог і їхня кількість подвоюється щопівгоду [7, с. 158]). При цьому частішають прецеденти перетворення блогів і влогів фактично на масові медіа, що, в свою чергу, спонукає професійну журналістику змінюватися, і не в кращий бік. Вона швидко набуває рис *інфотейменту*, що означає такий підхід до створення інформаційної продукції, за якого інформація використовується головним чином для того, аби розважити споживача. „Інфотеймент, як правило, містить лише поверхові відомості з певної теми і не може розглядатися як джерело самоосвіти”, – пише президент Києво-Могилянської академії С. Квіт [7, с. 160].

На тлі розвитку блогерства професійна журналістика перебуває „у процесі драматичних змін” [7, с. 161]. І питання стоїть, по суті, про її виживання, адже згідно з опублікованими журналом „Форбс” у вересні 2007 р. результатами дослідження про „найгірші”, найбільш неперспективні професії XXI ст., до таких професій потрапляють газетні репортери, кореспонденти і радіоведучі [28].

Усе це засвідчує, що розвиток медіа випустив із пляшки джина чи навіть багатьох джинів, упоратися з якими суб'єктам масової комунікації самотужки не під силу. Тож і не дивно, що висновки дослідників стосовно футурологічних сценаріїв її впливу на суспільні процеси позначені очевидною амбівалентністю. Стверджується, що „розвиток комунікаційної техніки створює сприятливі умови для розвитку демократії та свободи”, і водночас (про це говорить один і той самий автор), що „розвиток комунікаційної техніки створює кращі можливості для контролю громадської думки і суспільної свідомості з боку елітарних суспільних прошарків і в такий спосіб може сприяти утвердженню тоталітарних суспільних форм” [16].

ціонально організованого в системі освіти процесу пізнання, формується під впливом безперервного, всеохопного і невпорядкованого потоку інформації, що поширюється переважно засобами масової комунікації. Тому, писав учений, „знання, отримані в період шкільного навчання, мають усе менше прикладне значення, а набагато більшу роль відіграє те, що пересічна людина прочитає на афіші в метро, почує по радіо, побачить у кіно чи по телебаченню, прочитає в газеті дорогою на роботу чи дізнається із розмов з колегами та сусідами; від школи залишається лише поволока напівзабутих понять” [13].

Концепцію Моля нині вважають прообразом моделі сучасної масової культури епохи постмодерну в її віртуальному варіанті [2]. І це справді так. Наведені слова французького вченого вочевидь перегукуються із тим, на чому наголошує сьогодні В.Г. Кремень: „... людина і знання найбільше зближуються в момент іспиту, а потім швидко і назавжди взаємно віддаляються” [1, с. 17].

В умовах переходу до інформаційного суспільства традиційні інститути соціалізації, зокрема й шкільне навчання, дедалі помітніше відсуває на другий план телевізійний і комп'ютерний екран як абстрактний, сукупний, дорослий, причому з усе більш раннього віку. Медійний бізнес, в особі так званих інфант-медіа, пропонує свою продукцію все молодшій аудиторії, здійснюючи вже й первинну соціалізацію особистості.

Насичення середовища існування дитини різноманітною медіапродукцією збільшується воістину вражаючими темпами. Так у США лише за один рік середня тривалість контакту дитини з медіа зростає більш як на годину і 2011 року перевищила 7 годин на добу [24], тобто сягнула показника, порівняного з часом перебування учня в школі. Утім, не треба думати, що це спостерігається лише в країнах, які ходять у лідерах інформаційної революції. Характерний для

України симбіоз традиційних і нових медіа теж призводить до підвищення ролі медійної соціалізації в розвитку дитини і тягне за собою пов'язані з нею ризики.

Звернемося до даних всеукраїнського репрезентативного дослідження часу споживання телевізійної продукції дітьми різного віку, проведеного Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України під керівництвом Л. А. Найдюнової в липні 2012 року [14]. Згідно з цими даними, 42 % українських дітей можна віднести, за світовими стандартами, до „легких” споживачів телевізійного контенту (менше однієї години на добу), 47 % – до „середніх” (від однієї до чотирьох годин), 11 % – до „важких” споживачів (понад 4 години). При цьому значне зростання кількості „важких” споживачів уперше спостерігаємо в 6-річному віці, коли дитина йде до школи, отримуючи вільний час поза батьківським контролем; другий пік припадає на 8–9-річний вік, коли закріплюються перші зразки довільної споживачької поведінки й формуються зачатки вольового долання чи не долання спокус, а найбільше „важких” споживачів маємо у підлітковому, 12–14-річному, віці. Водночас серед 12-річних дітей залишається найменше (менше чверті) „легких” споживачів (діаграма 1). Далі частка „важкого” й певною мірою „середнього” споживання телепродукції зменшується, але не внаслідок автономізації від медіа, а за рахунок освоєння підлітком Інтернету і „зависання” в ньому, що практично подвоює час контакту з медіа. Таким чином, тут напрошується аналогія зі споживанням „легких” і „важких” наркотиків: спершу „підсаджує” на залежність телебачення, а потім вона переростає в значно важчу за наслідками інтернет-залежність.

Однак, хочемо ми того чи ні, діти і молодь масово йдуть у віртуальні світи, з головою поринають у стихію інформаційних потоків. Зупинити цей

процес, що має об'єктивні причини, неможливо, і, відтак, конкурувати з медіасферою як значно потужнішим інститутом соціалізації, безперспективно. Натомість освіта, починаючи з дошкілля і закінчуючи андрагогікою, може й повинна стати на чолі цього масового походу в інформаційну круговерть сучасного світу, очолити його і тим самим узяти під свій контроль, надати йому, в міру можливості, впорядкованого і конструктивного характеру, наситити світоглядно, змістовно і збагатити технологічно.

Іншими словами, освіта має виконувати функцію керування інформаційною поведінкою особистості [20, с. 81], з перспективою трансформації процесу керування в самокерування. Цю функцію можна назвати **медіаорієнтаційною**, або медіаорієнтувальною.

На моє переконання, медіаорієнтаційна функція в силу зазначених вище чинників не лише нерозривно пов'язана з усіма іншими цілями і функціями освіти [див. 1, с. 15–27], а й виступає необхідною передумовою їх реалізації. Адже очевидно, що як „інноваційною”, так і „самодостатньою демократичною особистістю” сьогодні може стати лише медіаосвічена, медіаграмотна людина. І навчити учня самостійно оволодівати новими знаннями протягом життя нині означає фактично сформувати в нього здатність керувати своєю інформаційною поведінкою у світі сучасних медіа.

Медіаорієнтаційне спрямування має пронизувати увесь навчально-виховний процес, починаючи з його дидактичної складової, що відповідає висунутій В.Г. Кременем ідеї **інформаційного супроводу процесу засвоєння базових знань**. Потребу такого супроводу зумовлює те, що завдяки новим можливостям медіасфери дедалі реальнішою стає ситуація, коли учень, а тим паче студент, уже не засвоює певні факти, а виступає в ролі відкривача та інтерпретатора знань, який швидше їх синтезує, ніж відтворює.

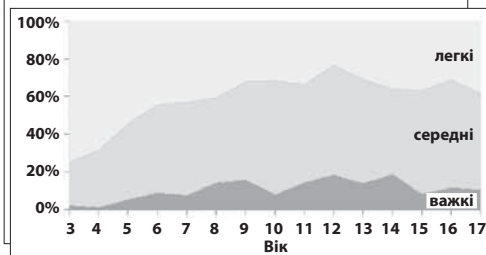
Водночас медіаорієнтаційна функція освіти потребує певної інституціоаналізації. Способом такої інституціоаналізації і є **медіаосвіта** як перший, визначальний і системотвірний крок на шляху реалізації медіаорієнтаційної функції освітнього процесу в цілому.

Не випадає сумніватися, що належно організована медіаосвіта повинна забезпечувати як захищеність, так і продуктивність особистості у світі медіа. Саме виходячи із цього й було сформульовано **головні завдання шкільної медіаосвіти**, що знайшли відображення в затвердженій Президією НАПН України Концепції впровадження медіаосвіти в Україні. Ці завдання полягають у **сприяттві формуванню в учнів:**

- **медіаімпунітету** як спроможності протистояти агресивному медіасередовищу і зберігати відчуття психологічного благополуччя при споживанні медіапродукції, що передбачає медіаобізнаність, уміння обирати потрібну інформацію, оминати інформаційне „сміття”, захищатися від потенційно шкідливої інформації з урахуванням прямих і прихованих впливів у мережі Інтернет та інших системах медіа;
- **рефлексії та критичного мислення** як психологічних механізмів, які забезпечують свідоме споживання медіапродукції на основі ефективного орієнтування в медіапросторі та осмислення власних медіапотреб, адекватного та різнобічного оцінювання змісту й форми інформації, її повноцінного і критичного тлумачення з урахуванням особливостей сприймання мови різних медіа, набуття культури спілкування у

Діаграма 1

Вікова динаміка співвідношення типів телеспоживачів (у %)

віртуальних спільнотах та соціальних мережах;

- **здатності до медіаторчості** для компетентного і здорового особистісного самовираження, реалізації життєвих завдань, покращення якості міжособової комунікації і приязності соціального середовища, розбудови мережі стосунків у значущих для особистості реальних спільнотах;
- **низки спеціалізованих аспектів медіакультури**: візуальної медіакультури (сприймання кіно, телебачення), культури комунікативної поведінки в Інтернеті, музичної медіакультури, розвинених естетичних смаків щодо форм мистецтва, опосередкованих мас-медіа та сучасних напрямів медіа-арту тощо [9].

Інституціоналізація медіаорієнтованої функції освіти може здійснюватися у формах інтеграції елементів медіаосвіти в різні навчальні дисципліни, медіаосвітніх факультативів, гуртків і студій, відповідно зорієнтованих форм позашкільної роботи тощо. Усі вони мають право на існування і відіграють свою позитивну роль. Проте стрижнем шкільної медіаосвіти повинен стати спеціальний курс із медіакультури, що в перспективі має увійти до державного компоненту освіти.

Інакше медіаосвіта наразиться на ті ж камені спотикання, що й інший надзвичайно важливий напрям підготовки дитини до життя у контексті викликів глобалізації. Маю на увазі екологічну освіту, яка наразі здійснюється на основі суто міжпредметного підходу. Як переконливо показала Н.А. Пустовіт, за такого підходу учні, зазвичай, непогано орієнтуються в глобальних екологічних проблемах, проте мають досить невиразні уявлення щодо проблем охорони довкілля у своїй місцевості та країні, а головне, у них не формуються патерни екологічно доцільної поведінки [1, с. 49–52]. Тому дослідниця цілком резонно ставить питання про запровадження узагальнюючих курсів екологічного змісту. Так само потрібні узагальнюючі курси і в системі медіаосвіти – для формування стійких

патернів інформаційно доцільної поведінки. Та й узагалі, зважаючи на інертність освітянської практики, зрозуміло: не буде курсу – не буде медіаосвіти. До речі, такої ж точки зору дотримуються і в Росії [див. 12, с.16].

Нині всеукраїнський експеримент з упровадження вітчизняної моделі медіаосвіти, про який згадувалося на початку статті, вступив у свою основну стадію. По його завершенні, котре буде успішним, вважаю за доцільне організувати широке обговорення отриманих результатів за участі всіх зацікавлених сторін, із урахуванням підсумків проведеного обговорення зініціювати ухвалення *Державної концепції і Програми розвитку медіаосвіти в Україні*. Потребує активізації також участь громадських організацій у всеукраїнському *медіаосвітньому русі*, без подальшого розгортання якого годі сподіватися на втілення ідей медіаосвіти впродовж життя. Отож, варто утворити (можливо, при Президії НАПН України) Громадську раду з медіаосвіти, яка б узяла на себе координацію цього руху.

І насамкінець хотів би зауважити, що медіаосвіта, тим паче з огляду на її зародковий стан в Україні, виглядає чимось безмежно малим порівняно з викликами і загрозами інформаційної доби. Але й Давид, як відомо, був невеликим порівняно з велетнем Голіафом, однак переміг. Тож пам'ятаймо, що в точці біфуркації малі причини вагітні великими наслідками.

ВИСНОВКИ

- Як у сучасному світі загалом, так і у сфері сучасних медіа, що утворюють його становий хребет, наростає ступінь хаосу, деградації, розпаду. Людство стоїть на порозі глобальної біфуркації, а можливо, уже й перебуває в ній, що актуалізує потребу флукутацій, спроможних спричинити „порядок із хаосу”.

- Роль головного носія таких флуктуацій, генератора малих причин, вагітних великими наслідками, покликана виконати освіта, яка за самою своєю природою є цілеспрямованим і організованим процесом духовного виробництва. Проте, ставлячи перед освітою нові завдання, потрібно врахувати її реальні можливості.
- Традиційні інститути соціалізації особистості, зокрема шкільне навчання, в умовах переходу до інформаційного суспільства дедалі помітніше відсуває на другий план телевізійний і комп'ютерний екран як абстрактний, сукупний, дорослий. Зупинити цей процес, що має об'єктивні причини, неможливо. Натомість освіта може й повинна взяти на себе функцію керування інформаційною поведінкою особистості (з перспективою трансформації процесу керування в самокерування). Цю функцію можна визначити як медіаорієнтаційну.
- Медіаорієнтаційна функція освіти потребує певної інституціоналізації, способом якої є медіаосвіта. Інституціоналізація медіаорієнтаційної функції може здійснюватись у багатьох формах (інтеграція елементів медіаосвіти в різні навчальні дисципліни, медіаосвітні факультативи, гуртки і студії, відповідно зорієнтовані форми позашкільної роботи тощо), проте стрижнем шкільної медіаосвіти має стати спеціальний курс із медіакультури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексеєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.] ; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя; НАПН України. – К.: Інформ. Системи, 2010. – 342 с.
2. *Глотов М. Б.* Социодинамическая концепция „мозаичной культуры” А. Моля как прообраз ее виртуальной модели / М. Б. Глотов // Виртуальное пространство культуры : материалы научн. конф. 11–13 апреля 2000 г. – СПб. : Санкт-Петербургское философ. об-во, 2000. – С. 64–66.
3. *Гусельцева М. С.* Постмодернистские перспективы развития психологии / М. С. Гусельцева // Теория и методология психологии: Постнеклассическая перспектива / отв. ред. А. Л. Журавлев, А. В. Юревич. – М. : Ин-т психологии РАН, 2007. – С. 45–73.
4. *Запорожан В.* Ноосферное мышление Вернадского / В. Запорожан // Зеркало недели. – 2013. – 16 марта. – С.11.
5. *Зражевська Н. І.* Масова комунікація і культура: Лекції / Н. І. Зражевська. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – 172 с.
6. Інформаційні технології як фактор суспільних перетворень в Україні : зб. аналіт. доп. / М. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк, Т. О. Ісокова; за заг. ред. Д. В. Дубова. – К. : НІСД, 2011. – 96 с.
7. *Квіт С.* Масові комунікації : підручник / Сергій Квіт. – К. : Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2008. – 206 с.
8. *Кіркпатрік Д.* Ефект Facebook. Внутрішня історія компанії, що об'єднує світ / Д. Кіркпатрік. – К.: Темпора, 2013. – 488 с.
9. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні // Освіта. – 2010. – 7–14 липня. – С. 3–4.
10. *Кравченко С. А.* Модерн и постмодерн: „старое” и новое видение / С. А. Кравченко // Социс. – 2007. – №9. – С. 24–34.
11. *Лук'янець В.* Постмодерн / В. Лук'янець // Філософський енциклопедичний словник. – К. : Абрис, 2002. – С. 501.
12. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упоряд. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенко ; за наук. ред. В. В. Різуна. – К. : Центр вільної преси, 2012. – 352 с.
13. *Моль А.* Социодинамика культуры [Електронний ресурс] / А. Моль. – Режим доступу : http://yanko.lib.ru/books/cultur/mol_sociodinamika_cult-a.htm
14. Оцінка і ставлення батьків дітей різного віку до впровадження нової системи позначок телепродукції, що може шкодити здоров'ю і розвитку дитини: Аналітична довідка (за результатами опитування батьків дітей віком від 3 до 18 років з питань створення національної системи графічних позначок телевізійного контенту) // Звіт Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення за 2012 рік / Національна рада України з

питань телебачення і радіомовлення ; Медіаосвітній консорціум ; Ін-т соц. та політ. психології ; Ін-т рефлексивних досліджень і спеціалізації. – К., 2013. – С. 141–176.

15. *Полуденко А.* Продаж програмного забезпечення та послуг може стати головною галуззю національного експорту [Електронний ресурс] / Анна Полуденко. – Режим доступу : <http://ukrainian.voanews.com/content/ap-it-outsourcing/1489581.html>. Доступ 16.08.2012.
16. *Потятиник Б.* Свободі преси загрожують дві головні небезпеки: репресії та... їх відсутність [Електронний ресурс] / Б. Потятиник. – Режим доступу : <http://www.franko.lviv.ua/mediaeco/zur-kryt/n13/potjtynuk-zagr.htm>
17. *Пригожин И.* Порядок из хаоса / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М. : УРСС, 2003. – 274 с.
18. *Різун В.* Теорія масової комунікації [Електронний ресурс] / В. Різун. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=book.index&book=1>

univ.kiev.ua/index.php?act=book.index&book=1

19. *Сахно О.* Інтернет-ЗМІ і традиційні засоби масової інформації: конкуренція чи конвергенція? [Електронний ресурс] / О. Сахно. – Режим доступу : <http://issuu.com/ukmajournalist/docs/sakhno-internet-massmedia-2006>
20. *Слюсаревський М. М.* Особливості ситуації в суспільстві як сукупність умов соціалізації дітей і молоді / М. М. Слюсаревський // Педагогічні науки: зб. наук. праць. / МОН України, Херсонський держ. ун-т. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2003. – Вип. 35 „Виховання дітей та молоді в контексті розвитку громадянського суспільства”. – С. 75–82.
21. Соціальна психологія / под ред. С. Московичи. – 7-е изд. – СПб. : Питер, 2007. – 592 с.
22. European Parliament resolution of 16 December 2008 on media literacy in a digital world (2008/2129(INI)) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-ТА-2008-0598+0+DOC+XML+V0//EN>
23. *Giddens A.* The Consequences of Modernity / A. Giddens. – Cambridge : Cambridge University Press, 1990. – 186 p.
24. Handbook of children and the media / Dorothy G. Singer, Jerome L. Singer, editors. – 2-nd ed. – Los Angeles: London: New Delhi: Singapore: Washintong DC: Sage, 2012. – 803 p.
25. *Pavlik J. V.* Journalism and New Media / J. V. Pavlik. – New York : Columbia University Press, 2001. – 246 p.
26. *Prigogine I.* Is Future Given? / Ilya Prigogine. – Singapore: World Scientific, 2003. – 145 p.
27. *Pungente J.* Media Literacy Resource Guide / J. Pungente, B. Duncan. – Toronto : Ontario Ministry of Education, 1989. – 232 p.
28. *Wingfield B.* The Worst Jobs for the 21st Century [Електронний ресурс] / B.Wingfield. – Режим доступу : http://www.forbes.com/2007/10/08/jobs-employment-economics-biz-wash-cx_bw_1009worstjobs.html. Доступ 10.09.07.

Николай Слюсаревский
Медиаориентационная функция образования как ответ на вызовы информационной эпохи.

В статье предлагается рассматривать медиаобразование как точку, в которой сходятся острейшие проблемы современного мира, современных медийных практик и современного образования. Автор обосновывает медиаориентационную функцию образования, которая должна пронизывать весь учебно-воспитательный процесс. Показано, что медиаобразование является важнейшим способом институционализации данной функции.

Ключевые слова: современный мир, современные медиа, современное состояние образования, медиаориентационная функция образования, медиаобразование, задачи школьного медиаобразования.

Mykola Sliusarevskyi
Media-Oriented Function of Education as the answer to challenges of information age

In the article the author proposes to consider a media education as a cross point of the most acute problems of the modern world, modern media practices, and modern education. The author substantiates media-oriented function of the education, which must pervade the entire educational process. It is shown that media education is the most important way to institutionalize this function.

Key Words: modern world, modern media, modern state of education, media-oriented function of education, media education, objectives of media education in school.

ПЕДАГОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ – НОВА ФІЛОСОФІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Філософія
школи

УДК 37.04:140

Запропонована „Педагогічна концепція людини” як нова філософія педагогічної діяльності, методологічний орієнтир для природовідповідної та особистісно-орієнтованої освіти. Таким орієнтиром вона є і для створення/розробки індивідуальної траєкторії розвитку кожної дитини.

*Результатами власного експериментального дослідження автор обґрунтовує, що за-
требованість Концепції вчителями, а це ре-
альне впровадження її в шкільний навчально-
виховний процес, спричинить радикальні
зміни у педагогічній практиці.*

Ключові слова: поняття „людина”, структура поняття, педагогічна концепція людини, прогнозовані зміни педагогічної практики.

Концепція людини є центральною у педагогічній науці і практиці. Такою вона стає і для розвитку суспільства, яке набуває людиноцентристської орієнтації: індивідуальний розвиток людини, особистості за таких умов є, з одного боку, основним показником прогресу, а з іншого – головною передумовою подальшого розвитку суспільства. Тому актуальною стає реалізація принципу дитиноцентризму в навчально-виховному процесі як відображення людиноцентристської тенденції в розвитку сучасного цивілізованого світу.

Уперше українська педагогічна громадськість ознайомилася з „Педагогічною концепцією Людини” на початку 2006 року. Зараз таку можливість ми створюємо для вас, дорогі наші читачі, та й для більш широкої аудиторії, до якої належать усі англомовні країни.

На філософському рівні найвиразнішою ознакою мети нової освіти є гуманістична спрямованість. Сучасне розуміння гуманістичних цінностей освіти ґрунтується на ідеї: людина – не засіб, а мета. Зрозуміло, що від наукової розробленості самого поняття „людина”, його достовірності та, у першу чергу, відповідності природі людини – її суті і покликанню – залежить, наскільки робота педагогів відповідатиме вимогам сучасності.

У контексті досліджуваного поняття „людина” звернімо увагу на негативні тенденції сучасного етапу розвитку шкільної освіти, які охарактеризувала

**Ольга
ВИГОВСЬКА**

Провідний науковий співробітник ДНПБ ім. В.О. Сухомлинського НАПН України, головний і науковий редактор Всеукраїнського науково-практичного журналу „Директор школи, ліцею, гімназії”, доцент, кандидат педагогічних наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 4 2013

О.Я. Савченко, зокрема, **загальне погіршення здоров'я дітей шкільного віку**, еkleктичний підхід до вибору методологічних засад виховання, відсутність орієнтовної програми виховання дітей різного віку, **слабка психологічна підтримка педагогічного процесу**, недостатній аналіз і прогноз розвитку педагогічних явищ наукою тощо [27, с. 47–54]. Не останню чергу в ряду причин цього є неоднозначність трактувань поняття „людина”.

Зрозуміло, щоб сприяти зростанню кожної дитини, вчитель має працювати не усередненими методами, а індивідуалізованими. Ось тут йому і стане в нагоді педагогічна концепція людини, про яку йтиметься у статті.

Для нас важливо з'ясувати, як повинен діяти педагог, аби якнайкраще розвивати школяра у процесі своєї діяльності, як необхідно йому діяти, щоб не ущемляти унікальність індивіда, індивідуальність школяра. Отже, питання полягає в обґрунтуванні закономірностей цілісного розвитку людини, що розвивається, – дитини, його засад, серед яких чільне місце посідає науково обґрунтована педагогічна концепція людини. Даною статтею ми робимо в цьому напрямі лише першу спробу.

Про те, наскільки складне це завдання, можна судити з оцінки як стану наукової розробленості необхідних для його вирішення понять, так і будь-яких намірів зайнятися цим, яку дав відомий російський вчений, директор Інституту людини В.П. Зінченко: „Виявити закономірності цілісного розвитку індивіда, особистості школяра як синтезу новоутворень біологічного (фізичного), духовного, психічного і соціального розвитку – ще недосяжна ціль для сучасних наук про людину, у тому числі для педагогіки і психології” [12].

На підтвердження актуальності зазначеної у заголовку концепції наведу цитату з книги президента НАПН України В.Г. Кременя: „Ми повинні через зміну парадигми ... у ставленні до людини в суспільстві, розірвати ланцюг неповаги до особистості. ... Безперечно, вчитель має бути готовий до сучасної соціальної ролі – виховати

людину, ефективну в національному і глобальному демократичному просторі. ... Насамперед слід відмовитися від вузького погляду на розвиток школяра (курсів всюди наш – О.В.) як переважно інтелектуальний, коли поза увагою залишаються процеси соціального і морального становлення дитини” [15, с.108].

Очевидно, що процес розвитку дитини є як науковою проблемою (бо потребує зміненої парадигми людини, а отже, у першу чергу, своїх засад), так і практичною, бо вчитель визнається неготовим до своєї нової ролі – виховання людини.

Прагнення зробити шкільну освіту адекватною новим соціальним вимогам ставить на порядок денний **проблему невідповідності фундаментальним законам розвитку людини науково-педагогічних засад шкільної та педагогічної освіти, а, отже, і педагогічної діяльності.** Це неминуче призводить до перегляду змісту усталених понять „навчання”, „формування психіки”, виховання, розвитку. Для останніх базовим є, знову ж таки, поняття людини.

У вирішенні цієї проблеми ми стикаємося з неопрацьованістю, перш за все, поняття „людина”. Проведений нами теоретичний аналіз [1, 7, 17, 16, 20, 23, 24, 25] уявляє про поняття „людина” різних наукових шкіл показав, що найчастіше в психолого-педагогічній літературі разом із поняттям „людина” (або замість нього) зустрічаються поняття „особистість”, „індивід”, „індивідуальність”. **Потребує з'ясування питання, що в діяльності вчителя має стати головним і на чому одному чи на всьому одночасно слід йому зосередитися.**

Психологічне вчення про особистість і індивідуальність ґрунтовно представлено в роботах українських вчених І. Зязюна, Н. Ничкало, О. Савченко, В. Семиченко, О. Сухомлинської, для яких воно стало підґрунтям запровадження особистісно-орієнтованої освіти, центральним положенням якої є саморозвиток, самоактуалізація особистості [13, 74-79; 19, 47-57; 29, 4;

28, 27]. Найважливішою цінністю освіти учені вважають не тільки дитину, а й педагога, здатного до розвитку задатків і таланту дитини, її соціального захисту, збереження індивідуальності. **Тож для вчителя орієнтиром у роботі має стати, на думку О. Савченко, управління навчанням і розвитком кожного учня [28].** Не потребує доказів теза: щоб управляти, треба добре розумітися на людській природі. Останнє, знову ж таки, свідчить на користь актуальності розробки педагогічної концепції людини.

Допоможе дійти до суті, на думку автора, подальший аналіз відомих у психології підходів до розв'язання питання співвідношення розвитку і навчання.

Зіставний аналіз проаналізованих нами психологічних теорій розвитку дитини [7, 63-65; 8; 17, 3-14; 20] дозволяє у контексті авторської концепції стверджувати наступне:

- психічний розвиток має свої джерела і свої рушійні сили, незалежні від спеціального навчання;
- правильно організоване навчання орієнтується на нові можливості дитини, а не пристосовується до наявного рівня, тому й веде за собою розвиток;
- важливою, специфічною для людини формою психічного розвитку є засвоєння загальнолюдського досвіду, яке відбувається в процесі навчання.

Останнє наштовхує на постановку ще одного, надзвичайно актуального завдання – розробки нової моделі процесу навчання, в якому не лише засвоюватиметься, а й створюватиметься новий досвід, а також дослідження її ролі у розвитку сучасної дитини (та й вчителя теж). Переконана, що саме тут на дослідників чекають приємні несподіванки, а, може, й відкриття.

Все більше російських вчених висловлюють сумнів щодо достатності поняття „особистість” для розв'язання сучасних виховних проблем, а отже і того ореолу, яким оточена особистісно-орієнтована освіта [30; 5; 8; 14, 117-118].

Варто нагадати, що наша педагогічна наука спрямовує шкільну практику на впровадження саме особистісно-орієнтованого підходу як ефективного способу реформування української освіти.

Автор цієї статті цілком поділяє уявлення Б. Братуся [6, с. 9]. про те, що „особистість” – не більш ніж інструмент, хоч і наголошує на тому, що російські дослідники зайняли більш радикальну позицію, а тому перенесли безпосередньо в практику навчання теоретичний факт „підміни людини особистістю, спроби виведення з неї самої підстав людського життя” без належного педагогічного осмислення суті як самого поняття „особистості”, так і мети його використання в практиці виховної роботи. **Цим ще більше стверджується необхідність проведення окремого педагогічного дослідження з розробки нової концепції людини.**

Проведений нами аналіз різних наукових підходів щодо трактування поняття „людина” дозволяє зробити попередні висновки. Перш за все, це те, що індивід як поняття не тотожне поняттю „людина”, особистість залишається самоціллю як у процесах саморозвитку, так і у виховних й освітніх системах, тоді як індивідуальність – лише одна зі сторін особистості людини. У зв'язку з цим необхідно розуміти, що „індивідуальний підхід – це лише аспект більш загального, особистісного підходу до школяра..., бо обмежується урахуванням індивідуальних особливостей мислення, волі, пам'яті, відчуттів школяра...” [20, с. 193].

Підкреслимо, що хоча С. Рубінштейн і звертав увагу дослідників на те, що „природним в людині, зв'язком з природним у світі потрібно не нехтувати, а осмислювати” [26, 347], треба констатувати, що повною мірою такого осмислення не сталося. Його бракує і педагогам під час здійснення ними педагогічної діяльності.

Найбільш імпонує автору розуміння людини, дане В. Оконем. Польський вчений В.Оконь пише про те, що „психологія вийшла на нові шляхи,

АВТОРСЬКА ПЕДАГОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ: ВІДМІННА ОЗНАКА І СУТЬ

Проведений нами теоретичний аналіз суджень різних наукових шкіл дозволяє висловити наше уявлення, згідно з яким *людина первісно (від народження) є індивідуальністю*; кожне немовля у своїх проявах вже не схоже на інше, воно – індивідуальність. За таких обставин, *дозрівання дитини йде попереду навчання* – людина розвивається протягом свого життя разом зі своєю індивідуальністю як незалежно від навчання, так і у свідомому періоді – саме у процесі навчання, якщо воно розвивально-цілеспрямоване, що на пряму залежить від тих умов, що створюються у шкільному колективі та й у навчально-виховному процесі.

З того моменту, коли в людині проявляється перша особистісна ознака (для прикладу зауважимо, що це може бути будь-який поведінковий паттерн, що постійно повторюється), а також, коли людина починає займатися самобудівництвом, констатується *наявність у неї особистості, яка й розглядається нами як інструмент пошуку людської сутності* (відповіді на одвічне питання „Хто Я?“) – і так до досягнення нею своєї вершини в собі. Зазначимо, що науковому розумінню особливостей цього етапу в розвитку людини сприятимуть теорії психічного розвитку дитини, про які вже йшлося, і які, на жаль, донині мало використовуються у педагогічній практиці (хоча про них і знають).

Є суттєва відмінність між поняттями „індивідуальність” і „особистість”: останнє не є вродженим, а отже її якість на пряму залежить від якості, насамперед, процесів навчання і розвитку.

Як стає очевидним із нашого аналізу, „природне в людині” якраз і характеризується тими особливостями, що і складають сутність індивідуальності, що і дає нам право вважати новонароджену людину вже індивідуальністю (сьогодні більшість вчених психологів схильється до думки, що вона набувається паралельно зі становленням особистості, будучи її аспектом). За такого розуміння їхнім становленням, розвитком має опікуватися навчання – у нас же від народження дитина має індивідуальність, а тому її виникнення й не залежить від навчання, вона стає підґрунтям для створення природовідповідних умов у процесі навчання. **Означене в нашій концепції місце „індивідуальності” в структурі людини** важливо для вчителя – він рахується з індивідуальними особливостями дітей, сприяє їх розвитку, створюючи адекватні, природовідповідні умови, а з моменту, коли дитина опанувала себе, виростила в собі особистість, – її індивідуальністю вже опікуються і вона сама, і вчитель.

Отже, у нашому розумінні формула, що зв'язує всі три аналізовані нами поняття, виглядатиме так: *людиною (індивід + індивідуальність) народжуються, особистістю стають, людини-вершини досягають*. Схематично її можна представити так: **Людина = (індивід + індивідуальність) + особистість + індивідуальність = Людина-вершина**

Ця формула фактично визначає структурні компоненти поняття „Людина”, їх місце і роль.

чого більшість педагогів майже не помітила. ... Найважливішим ... є розуміння сучасною психологією зв'язку між розумовим розвитком людини та її моральністю” [21, с. 204]. Саме розкриття цього зв'язку присвячено фундаментальне дослідження інтелектуальної активності людини російського вченого Д. Богоявленської [3].

ПЕДАГОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ:

гарантовані зміни у шкільному навчально-виховному процесі та діяльності педагога

Дамо відповідь на запитання: „А що зміниться у педагогічному процесі, якщо станемо користуватися цією формулою?”

Перш за все, має ствердитись очевидно безумовне, сутнісне сприйняття маленької людини-індивідуальності, на яку вже не можна не зважати. Мало того, **первісно закріплюється інша позиція як самого педагога, так і представників, що оцінюють його діяльність, – визнання наявності в дитині її індивідуальності з моменту народження.** Така позиція багато до чого зобов'язує усіх причетних до процесу розвитку дитини і, передусім, це торкається вчителів як партнерів, співсуб'єктів цілісного навчально-виховного процесу; **оцінка результатів педагогічної праці тепер відносна**, бо опосередковується індивідуальними особливостями школярів, індивідуальними можливостями вчителя.

Вчителям ще належить навчитися працювати з цим: **природовідповідна ді-**

яльність повинна запанувати в українській школі; поки що вона частіше декларується, оскільки сьогодні цілком і головним, безпосереднім результатом школи та вчителя є становлення особистості дитини в навчальному процесі, а „індивідуальність” – всього лише аспект, і цим усе сказано.

Людське дитя народжується Людиною, яка від народження має свою індивідуальність. У життєвому процесі укріплюються внутрішні сили людини, вона намагається творчо підходити і до життя, і до себе, змінювати все за власним сценарієм – в людині відбувається становлення її особистості, яка є фактично інструментом набуття людиною сутнісно людського в собі до досягнення нею своєї вершини. Сподіваємося, що саме про це думав М. Пирогов, який зазначав: „Дайте внутрішній людині ...час і за-соби підкорити собі зовнішнього,... і у вас ... будуть люди і громадяни...” [22]. Завершимо виклад авторської позиції висловом Парацельса: „Лише вершина людини – це Людина”, – зміст якого ми повністю поділяємо.

Виходячи з нашого розуміння людини, її призначення і становлення, перефразуємо широко відому в педагогічних колах Ільєнківську фразу: „Індивідом народжуються, особистістю стають, індивідуальність обстоюють” [2] і висловимося щодо цього тезисно: „Народжуються людиною-індивідуальністю, яку обстоюють все життя. Стають особистістю і з її допомогою розвивають, являють та обстоюють власну індивідуальність, і у такий спосіб досягають вершини в собі – Людини”. Коротко це може виглядати так: „Людиною-індивідуальністю народжуються. Особистістю стають. Індивідуальність обстоюють. Людини-вершини досягають!”. У цій фразі – квінтесенція авторської концепції людини, суть шкільної програми розвитку дитини та головні орієнтири для педагогічної діяльності (див. схему).

Схематично це можна проілюструвати так:

Людина у момент народження	Людський розвиток у навчально-виховному процесі	Людина у момент досягнення своєї вершини
індивід + індивідуальність	Враховуємо: індивід + індивідуальність Розвиваємо: особистість + індивідуальність	Людина-вершина

Чому ця концепція спонукала до переосмислення крилатої фрази В. Ільєнкова? На нашу думку, з одного боку, її лаконічність приваблює і вчених, і вчителів, а, з іншого, розставлені в ній пріоритети щодо понять, про які йдеться у статті, заважають розумінню завдань сучасної практики виховання та гальмують процес становлення людини через невідповідність йому його фундаменту.

Вважаємо доречним наголосити на кардинальній відмінності нашого розуміння задач педагогічної діяльності від існуючих підходів як в українській, так і російській науці. Автор є прихильником тлумачення російськими вченими поняття „особистості” як не кінцевої мети, не суті людини, а лише як інструменту її становлення, але не погоджується з їхніми запереченнями ролі цього поняття у виховній педагогічній практиці. Тож поняття „особистість” автор розглядає як інструмент становлення всього людського у кожному – дорослому чи малому – аж до його власної вершини. Безумовно, у цьому контексті поняття „людина” – це метаякція, яке у виховній площині проявляється через поняття „особистість”.

Для педагогічної практики особливо важливою стає встановлена нами структура самого поняття „людина”, наочно представлена авторською формулою, в якій центральна позиція – не за „особистістю”, а за людиною за суттю. Робота педагога за цією формулою базується на індивідних та індивідуальних особливостях дитини, для подальшого розвитку яких створюються природовідповідні

умови, також створюються умови для розуміння себе як людини, опанування своїми особливостями, отже, для розвитку в собі власної особистості. *У зазначеному контексті педагогічна діяльність справді має спрямовуватися на розвиток саме особистості дитини, і саме в цьому сенсі автор підтримує обране українською наукою спрямування педагогічної практики на особистісно-орієнтований підхід і не поділяє занадто радикальну точку зору російських вчених-педагогів щодо заперечення ролі останньої.*

Запровадження у шкільну практику зазначеної концепції людини вимагає реалізації ще одного із пріоритетних напрямів. Це – „готовність учителя до цілісного бачення дитини і готовність, викладаючи конкретний предмет, забезпечувати системний розвиток школяра, системне бачення світу, *готовність органічно поєднувати навчальний і виховний процес* (курсив наш – О.В.). ... Ми повинні забути часи розподілу сфер навчання і виховання. Це єдина діяльність щодо сприяння формуванню особистості”, – як пише президент НАПН В. Кремень [15, с.110].

Ці позиції якраз і реалізуються в контексті розробленої нами концепції людини. Отже, щоб бути переконливим, залишається:

- **Продемонструвати**, за яких умов навчально-виховний процес стане засобом людського розвитку дітей, а діяльність педагога – природовідповідною, що забезпечить дитині індивідуальну траєкторію її власного розвитку.

- **Ознайомити** читачів з авторською концепцією людини та її можливостями, які вона здатна надати вчителям за умов опанування нею.

Наскільки важкі ці завдання, впливає з висновку, наведеного академіком *В. Бондарем у своїй монографії: „Усі дидактичні концепції, спрямовані на виконання замовлення держави, виявилися нездатними задовольнити потреби вільного, природного розвитку дитини”* [4, 12]. Теж саме стосується й інших концепцій. Ми ж спробуємо

показати „як” і „що робити”, аби досягти цього.

Пам’ятаючи слушне зауваження О. Савченка: „Нам не бракує концепцій, нам бракує конкретних пропозицій, як це робити!”, проілюструємо на прикладі конкретного учнівського колективу реальні результати педагогічної діяльності вчителя, який працює в цьому класі, але не опанував запропоновану педагогічну концепцію, а також результати гіпотетичні, які він зможе досягти у природовідповідній педагогічній діяльності, розробленій у відповідності до зазначеної педагогічної концепції людини.

За даними, зібраними нами за допомогою системно-точкової методики (ця методика вже відома читачам за публікаціями у всеукраїнському науково-практичному журналі „Директор школи, ліцею, гімназії” та й за іншими виданнями – див.: [9, 10, 11]), у реальному 7-Б класі половина дітей – представники сильного (швидкого) типу вищої нервової діяльності, а половина – слабкого (повільного) типу. Останніх, які від народження мають зазначену індивідуальну особливість, у класі 14. Показово, що під час педагогічного консиліуму вчителі, які працюють із цим класом, до слабких і дуже слабких учнів (таких, за їх думкою, 6 і 9) віднесли саме дітей з повільним типом реагування.

Ототожнення вчителями типу людської індивідуальності дитини з її якістю як учня демонструє абсолютне нерозуміння ними людської природи, наслідком чого стає невміння самого педагога творити адекватні умови для усіх без винятку дітей щодо їхнього цілісного людського розвитку. Наслідки, гадаю, всім відомі. До них, вважаю, слід віднести і дидактогенні хвороби у школярів, кількість яких з кожним роком зростає.

Задамо собі запитання: „Якби наш учитель добре знав запропоновану в цій статті педагогічну концепцію людини, чинив би він так само, як зараз?” Напевно, ні! Він був би обізнаний з роллю природних індивідуальних рис дитини, знав, що кому притаманне

й враховував це у своїй педагогічній діяльності. Правило „не нашкодь” стосується саме „індивідуальності” як компоненту поняття „людина”.

Отже, аналіз отриманих експериментальних результатів обґрунтовує необхідність опанування кожним учителем концепції людини, про яку йдеться у статті, як методологічного орієнтира педагогічної діяльності педагога, яка за виконання зазначеної умови набуває здатності бути природовідповідною.

Тоді точками прикладання сил педагога стають структурні компоненти людини як поняття, а саме: індивід, індивідуальність, особистість. Він стає здатним навчити дітей свідомо вибудовувати компенсаторні стилі своєї навчальної діяльності, а також і сам набуває такої спроможності по відношенню до власної педагогічної діяльності. Допомогти дітям зробити це завчасно, поки не втрачено віри в себе, в красу природи людської, у вищу справедливість наявного індивідуального різноманіття – це головне завдання педагога, його професійний обов’язок, до речі, за виконання якого вчитель має нести персональну відповідальність.

Наш вчитель знає не лише „що?”, „як?”, а і „чому так треба робити?”, які можливі наслідки такої діяльності та як запобігти небажаному. Очевидно для вчителя й те, які наявні фактори людського розвитку слід задіяти, щоб у вихованців формувалася їх особистість, а з’ясовані й зрозумілі індивідуальні особливості школярів прислужилися їм у творенні їхнього стилю життєдіяльності.

У такий спосіб вчитель має можливість керуватися не зовнішніми, а внутрішніми чинниками у педагогічній діяльності, бо останні не є кимсь надуманими, а органічними як для учнів, для яких проводиметься урок, так і для вчителів, що його розробляють. А це вже – найвищий теоретичний рівень такої готовності, якого так не вистачає сучасним педагогам! *Погодьтеся, це під силу лише Майстру педагогічної справи!*

Результатами власного експериментального дослідження, проведеного на основі авторської системно-точкової методики, вдалося наочно показати незамінну роль для здійснення природовідповідної діяльності вчителя авторської педагогічної концепції людини, а саме:

- За умови, що в основі педагогічної діяльності лежить авторська концепція людини, педагог, передусім, звертає увагу на ті індивідуальні особливості дітей, які йому належить враховувати як даність; по-друге, він має можливість не просто звертати більше уваги на укріплення особистісних якостей дітей, а точно знати, в яких умовах є потреба у вихованця, щоб той був самобутнім і самодостатнім, відтак **прогнозує те, що залежить від його роботи**, знає, що саме відстежувати – це те в дитині, що залежить від самої природи. **Вчитель стає свідомим** (зараз вчитель працює більш інтуїтивно ніж свідомо!) **результатів, зусиль, які вимагаються від учителя, й точно знає, що йому під силу, а що ні**. Таку діяльність і вважаємо природовідповідною людській природі учнів, а самого вчителя, здатного її здійснювати, – професіоналом, Майстром!

- За таких обставин створюватимуться найкращі умови для досягнення такого рівня успішності, вихованості й розвиненості кожним учнем, який відповідає його реальним можливостям як навчальним, так і людського розвитку в межах зон актуального й ближнього розвитку.

Тож зміна акцентів у трактуванні поняття „людина”, розробка „Педагогічної концепції людини” як методологічного орієнтира для нової діяльності – природовідповідної – сучасного вчителя та її запровадження у шкільній навчально-виховний процес спричинять радикальні зміни у педагогічній практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ананьев Б.Г.* Человек как предмет познания // Избр. психол. тр.: В 2 т.-М.: Педагогика, 1980. — Т.1. — 232 с. — С. 3.
2. *Асмолов А.Г.* Личность как предмет психологического исследования. — М.: Изд. МГУ, 1984. — 104 с.
3. *Богоявленская Д.Б.* Пути к творчеству. — М.: Знание, 1981. — 96 с.
4. *Бондар В.И.* Дидактика. — К., Либідь, 2005. — 264 с.
5. *Борытко Н.М.* В пространстве воспитательной деятельности: Монография / Науч. ред. Н. К. Сергеев. — Волгоград: Перемена, 2001. — 181 с.
6. *Братусь Б.А.* Аномалии личности. — М., 1988. — № 3. — С. 9.
7. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко та ін. — К.: Просвіта, 2001. — 416 с. — С. 63 — 65.
8. *Виговська Ольга.* Авторська концепція людини та особистісно орієнтоване навчання: наукове обґрунтування семантичних змін // Директор школи, ліцею, гімназії. — 2005. — № 5-6. — С.41 — 47.
9. *Виговська Ольга.* Творча педагогічна діяльність як особистісно орієнтована: авторська концепція, технологія. // Директор школи, ліцею, гімназії. — 2002. — № 4. — С.70 — 76.
10. *Виговська О. І.* та ін. „Точка опори” у педагогічній діяльності. // Рідна школа. — 1991. — № 12. — С. 41- 48.
11. *Виговська Ольга.* Підготовка сучасного вчителя до творчої педагогічної діяльності: авторська концепція, технологія. — К.: НПУ, 1997. — 22 с.
12. *Зинченко В.* Человекознание: теория, история, метод // Человек. — 1990. — № 2. — С. 7.
13. *Зязюн І.А.* Три кити нової філософії освіти: гуманізація, індивідуалізація, інтеграція // Директор школи, ліцею, гімназії. — 2000. — № 1. — С. 74 — 79.
14. *Колесникова И.А.* Педагогическая реальность в зеркале междисциплинарной рефлексии. — СПб., 1999. — 242 с. — С. 117 — 118.
15. *Кремень В.Г.* Освіта і наука в Україні — інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. — К.: Грамота, 2005. — 448 с.
16. *Леонтьев А.Н.* Деятельность. Сознание. Личность // Избр. психол. произведения. — М.: Педагогика, 1993. — Т. 2. — С.195 — 196.
17. *Максименко С.Д.* Особистість: проблема структури (генетичний аспект). /Актуальні проблеми сучасної української психології. — К.: Нора-Друк., 2003. — Вип. 23. — 436 с. — С. 3 — 14.
18. *Наумов Б.Н.* Педагогическая деятельность как целостный процесс. — Харьков: ХГПИ, 1992. — 80 с.
19. *Ничкало Н.Г.* Філософія сучасної освіти // Педагогіка і психологія — 1996. — № 4. — С. 49 — 57.
20. Общая психология: Учеб. для студентов пед. ин-тов. /А.В. Петровский, А.В. Брушинский, В.П. Зинченко и др.; Под ред. А.В. Петровского. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Просвещение, 1986. — 464 с. — С. 193.
21. *Ожон В.* Введение в общую дидактику. — М.: Высшая школа, 1990. — 381, [1] с.: граф. — С. 204.
22. *Пирогов Н. И.* Избранные педологические сочинения. — М., 1985. — 496 с.
23. *Рубинштейн С. Л.* Человек и мир. — М.: Наука, 1997. — 189, [2] с., портрет. — (Памятники психологической мысли). — С. 79.
24. *Рубинштейн С.Л.* Проблемы общей психологии. — 2-е изд. — М.: Педагогика, 1976. — 424 с. — С. 242. — С. 245.
25. *Философская энциклопедия / Под ред. Ф. Константинова.* — М.: Сов. энциклопедия, 1963. — Т. 3. — 584с. — С. 201.
26. *Рубинштейн С.Л.* Основы общей психологии: В 2т. — М.: Педагогика, 1989. — Т.1. — 488 с. — С. 347.
27. *Савченко О.Я.* Цілі і цінності реформування сучасної освіти // Філософія освіти в сучасній Україні: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. — К.: 1997. — С. 47 — 54.
28. *Савченко О.Я.* Стратегічні цілі: [Репормування заг. серед. освіти] // Освіта України. — 1997. — № 2-3. — С. 4.
29. *Сухомлинська О.В.* Про стан теорії та практики виховання в освітньому просторі // Шлях освіти. — 1998. — № 3. — С. 4.
30. *Шубинский В.* Человек как цель воспитания // Педагогика. 1992. — № 3-4.

Ольга Виговская

Педагогическая концепция человека — новая философия педагогической деятельности современного учителя

Предложена „Педагогическая концепция человека” как новая философия педагогической деятельности, методологический ориентир для природосообразного и личностно-ориентированного образования. Таким ориентиром она есть и для создания/разработки индивидуальной траектории развития каждого ребенка.

Результатами собственного экспериментального исследования автор обосновывает, что затребованность Концепции учителями, а это реальное внедрение в школьный учебно-воспитательный процесс, повлечет радикальные изменения в педагогической практике.

Ключевые слова: понятие „человек”, структура понятия, педагогическая концепция человека, прогнозируемые изменения педагогической практики.

PEDAGOGICAL CONCEPTION OF HUMANAS

A NEW PHILOSOPHY OF PEDAGOGICAL ACTIVITY FOR A CONTEMPORARY TEACHER

УДК 37. 04: 140

“Pedagogical conception of human” is proposed as new philosophy of pedagogical activity and methodological reference point for nature-responsible and learner-centered education. In the quality of such an reference point it appears to be for creation/elaboration of individual evolution trajectory for every child.

On the basis of the author’s own investigations it is justified that being this Conception in demand by teachers – and this is practicable to introduce it into educational experience – will create radical changes in school practice.

Key Words: concept “human”, structure of the concept, pedagogical conception of human, changes predicted in pedagogical practice.

The conception of human is a central one in pedagogical science and practice. It is the same for development of a society which is gaining the orientation focused on human: on the one hand, under such circumstances the individual development of human is the main proof of progress, on the other hand, it is the main pre-condition of further society development. Therefore, the realization of the principle of a child-centered education and upbringing appears to be very urgent as reflection of human-centered tendency in the development of modern civilized world.

On the philosophical level, the most significant feature of the new educational goal is a humanist trend. The modern understanding of humanist values of education is centered

Ukrainian pedagogic community got for the first time acquainted with „Pedagogical conception of Human” early 2006. Now, we enable this possibility for you, our dear readers, so as for mainstrime audience to which belong all the English-speaking countries.

on the following idea: human is not a means, he is the goal. The teacher’s work will definitely correspond to up-to-date requirements if the definition of “human” is scientifically explained and, first of all, if it coincides with human nature – with sense and calling.

In the context of investigating conception of ‘human’ it is needed to pay attention to some negative tendencies of modern school education characterized by O.V. Savchenko: particularly general deterioration of health of schoolchildren, eclectic approach to methodological principles of education, lack of tentative educational program for children of different age, poor psychological support of pedagogical process, insufficient analysis and forecast of the development of pedagogical phenomena by science. The poly-semantic interpretation of the concept of ‘human’ is rather important in the list of reasons mentioned above. It is obvious that to support the development of every child, a teacher has definitely to work using not

**Olga
VIGOVSKAYA**

Leading research worker
V.O.Sukhomlinskij
SSPB, NAPS
Ukraine, Chief and
Science Editor All-
Ukrainian scientific
practical magazin
„Headmaster of
school, liceum,
gymnasium”,
Assistant Professor,
Candidate of
Pedagogical Science

Статтю підготовлено для розміщення на сайті журналу та в соціальних мережах.

Наш сайт:

<http://director-ua.info>
<http://director.npu.edu.ua>

Адреси, де розміщено статтю для ознайомлення з нею світової педагогічної громадськості:
<http://blog.innteach.com/?p=94>
<http://blog.innteach.com/?p=98>

Translation into English by
Olha Strelbitska

English text revision by
Stanislav Matoshko.

general methods but individual ones. In this case a pedagogical conception of human, which is the subject of the article, will be useful.

It is very important for us to find out in what way a teacher should work to develop a pupils the best in the process of their activity, how a teacher should work not to wound a unique nature of the individual, the individuality of a pupil.

Thus, **the problem is to ground the objective laws of the whole development of human, who is in the process of developing, that is a child, the principles among which a scientifically grounded pedagogical conception of human takes the main place.** The suggested article is our first effort to investigate this issue.

How intricate the task is can be judged by evaluating the level of scientific elaboration necessary for solving the problem as well as of any efforts to investigate it. This assessment was carried out by the well-known Russian scientist the director of the Institute of Human V.P. Zinchenko: 'To find out the objective laws of the whole development of the individual, the personality of a pupil as a synthesis of new forms of biological (physical), spiritual, psychological and social development is still inaccessible goal for modern science about human, including pedagogical and psychological sciences' [12]. I think the quotation from his book of the president of the NAPS, Ukraine, V.G. Kremen will be in favour of the urgency of the conception given in the title: 'We have to break the chain of disrespect to personality by changing the paradigm of treating human in the society. Without no doubt, a teacher must be ready to accept his modern social task – to educate a human, who are efficient in national and global democratic space... First of all, we should refuse to consider the development of a pupil (the italics everywhere is ours – O.V.) mainly as intellectual one, while the process unnoticed of social and moral formation of a child' [15, p.108].

We have definitely to accept that the process of the development of a child is both a scientific issue (because it needs a changed paradigm of human, and, hence first of all, its principles), and a practical one, because a teacher is thought not to be ready for his new role – education of human.

The desire to make school education adequate for new social requirements makes urgent the problem of incompatibility of fundamental laws of the development of human with scientific pedagogical principles of school and pedagogical education, hence pedagogical activity. This inevitably leads to the revision of the established ideas of "education", "creating psyche", upbringing, development. Moreover, for the latter the conception of human is basic.

While solving the problem, first of all, we deal with the fact that the concept of human has not been completely elaborated. The theoretical analysis held by us [1, 7, 17, 16, 20, 23, 24, 25] about the ideas of the concept of "human" in different schools has proved that in psychopedagogical literature together with the concept of "human" (or instead of it) the concepts of "personality", "individual", "individuality" appear most frequently. We need to clear up the question what aspects in a teacher activity must become the main ones and which one aspect or all of them the teacher should be concentrated on.

Psychological studies about personality and individuality are thoroughly given in scientific works of such Ukrainian scientists as I. Ziaziun, N. Nychkalo, O. Savchenko, V. Semychenko, O. Sukhomlynska, for whom it became the basis for introducing the education which is focused on a person, the main idea of which is self-development, self-actualization of a person [13, p. 74-79, 19, p. 47-57, 29, 4, 28, 27]. Scientists consider that the most important value of education is not only a child, but also a teacher who is able to develop the skills and talents of a child, realize his social protection, save their individuality. Therefore, O. Savchenko thinks that management of education and development of every pupil should become a reference point for teacher's work. Nobody could deny the thesis: you should know the nature of a person to manage well. Moreover, the latter is in favor of urgency of establishing the pedagogical conception of human.

In author's opinion, the further analysis of well-known approaches in psychology as for solving the problem of correlation of development and education will help to understand the main point.

The comparative analysis of psychological theories of child's development, which we analyzed in [7, p.63-65, 8, 17, p. 3-14, 20] gives us an opportunity in the context of the author's conception to confirm the following:

1. Psychological development has its sources and its motive powers, which do not depend on special education;

2. Well-organized education is focused on new opportunities of a child, and is not adapted to evaluable level, therefore, it leads to the development;

3. Important and specific form for psychological human development is learning the common to all mankind experience which happens in the process of education.

The latter suggests another very important and urgent task-establishing a new model of the educational process, in which a new experience is not only being learned, but is also created according to research of its role in the development of a contemporary child (as well as a teacher). I am convinced that particularly in this field of studying some new pleasant surprises or even discoveries are waiting for researchers.

More and more Russian scientists have some doubts as to sufficiency of the conception of "personality" for solving contemporary educational problems, hence, to that halo by which person-focused education is surrounded [30, 5, 8, 14, p.117-118].

It is important to bear in mind that our pedagogical science directs school practice towards the introduction of person-focused approach as an efficient mean of reforming Ukrainian education.

The author of the article supports B. Bratus's point of view that "personality" is not more than a tool, though she emphasizes that Russian researchers take more drastic position: they transferred the theoretical fact directly into educational practice of "substitution human for personality, an effort of proving the grounds of human life from itself without appropriate pedagogical comprehension of the personality sense conception, as well as a goal of its use in upbringing practice. This is a strong argument in favor of necessity to conduct an independent pedagogical research of establishing a new conception of "human".

Let us make preceding conclusions as for the question what has cleared up the conducted analysis of different scientific approaches connected with the explanation the concept of "human". First of all, this is the fact that individual as a concept is not equal to the concept of "human", personality remains to be an end in itself the same as in the process of self-development, as well as in upbringing and educational systems, whereas individuality is only one of the items of human personality. In connection with this it is necessary to understand that "individual approach is only an aspect of more general personal approach to a pupil...,as it is limited by considering individual peculiarities of thinking, will, memory, pupil's feelings..." [20, p.193].

Let us lay stress on the fact that though S. Rubinshtein advised some researchers to pay attention to the thing that "something that is natural in human, the connection with natural in the world mustn't be neglected, but be understood" [26, p. 347]. It is necessary to confirm that such comprehension didn't occur fully. It is missing also in teacher's pedagogical activity.

The conception of human suggested by V. Okon impresses the author most of all. The Polish scientist V. Okon writes that the psyche appeared on the roads which was not noticed by most of the teachers. The most important is understanding by modern psyche the connection between the intellectual development of human and his morality". [21, p. 204].The fundamental research of intellectual activity of human by Russian scientist D. Bohoiavlenska is precisely devoted to revealing this connection [3].

PEDAGOGICAL CONCEPTION OF HUMAN:

warranted changes of school educational process and teacher's activity

Let us answer the question, what will change in pedagogical process if we'll begin to use this formula?

First of all, the essential acceptation of a little human-individuality must be obviously stated, who we cannot help taking into consideration. Moreover, the other position of a teacher as well as the representatives, who evaluate their activity, is originally attached, – the acknowledgement of individuality in a child from the

THE AUTHOR'S PEDAGOGICAL CONCEPTION OF HUMAN: A DISTINCTIVE FEATURE AND THE ESSENCE

A theoretical analysis of statements from different scientific schools conducted by us allows to express our idea according to which human originally (starting from the birth) is individuality; every baby while showing his activity is not like another – it is individuality. Maturation of a child comes first before education under such circumstances – human is developing during the whole life together with their individuality independently from education, as well as in conscious period – exactly in the educational process, if it is developmental and purposeful, which depends directly on the circumstances that are created in the school body and in educational and upbringing process.

It can be stated that from the moment human shows their first personal features (we would say, for example, it can be any behavior pattern which is constantly repeating) and also from the time a human is involved in self-creation, this human has inherent personality, which we consider to be a tool for searching human's main point (the answer to the eternal question "What am I?") and it will exist to the moment humans achieve their top goal in themselves. It should be mentioned that according to scientific understanding of human development peculiarities the theories of physical development of a child, which were mentioned above, will encourage the development of a child. Unfortunately, these theories are not being widely used in pedagogical practice (though they are known by many scientists).

There is an essential difference between the conceptions of "individuality" and "personality" – the latter isn't innate, hence its quality of direction depends, first of all, on the process of educational development.

It obviously comes from our analysis that „natural in human” is exactly characterized by those specific features that make up the essence of individuality, it gives us the right to accept a new-born person as a personality – nowadays most of scientists are inclined to the idea that individuality is obtained simultaneously with the formation of personality, being its aspect.

According to this understanding education is in charge of child's formation and development but according to our idea a child from the birth has individuality, and that is why its appearing doesn't depend on education, it becomes the basis for creation of nature – consonant conditions in the process of education. The defined place of "individuality" in the structure of human is important for a teacher – they take into consideration individual specific features of a child, promote their development, creating appropriate nature-consonant conditions. From the moment a child overcame themselves, brought up their personality in themselves, both a child and a teacher take care of their individuality. Therefore, according to our understanding the formula that binds all three conceptions, which were analyzed by us, will look like this: human (individual + individuality) is born, then they become personality, human who is at the top is achieved. The scheme of this formula is like this: Human = (individual + individuality) + personality + individuality = Human top.

This formula means in practice structural components of a concept „human”, their place and role.

moment of birth. Such position obliges much to all people who are engaged in the process of a child's development and first of all, it concerns the teachers who are the partners, collaborators of the whole educational and upbringing process.

The evaluation of the results of pedagogical work is now relative, because it depends on individual peculiarities of pupils, the individual resources of a teacher.

Teachers should learn to work with this idea: nature-consonant activity must be a triumph in Ukrainian school; nowadays it is still often declared so long as the goal and the main result of the school and a teacher today is the formation of pupil's personality in the educational process, and individuality is only an aspect, and there is nothing to add.

A human baby is born Human, who from the birth have their individuality. Inner human powers become stronger in the process of life, they try to accept life and themselves creatively, they try to change everything according to their own scenario – the formation of personality takes place in human, who in fact is a tool of obtaining by human some essential human things in themselves to achieve their top. We think that exactly the same idea was suggested by M. Pyrohov, who said: “ give inward human... time and means to conquer outward human in themselves, ... and you will have people and citizens.” [22]. The author's position can be finished by Paracels's quotation: “Only the top of human is Human”, which we also fully support.

Preceding from our understanding of human, their purpose and formation, let us rephrase the Iliencko's phrase well-known in pedagogical circles: “Individual is born, then they become a personality, in-

dividuality is defended” [2] and express our opinion as for this statement with the thesis: ”Human-individuality is born who is defended himself during the life. Human become personality themselves and with the help of this personality they defend their own individuality and in this way they achieve the top in themselves, that is Human.” Shortly it can be expressed like this:” Human-individuality is born. Personality is obtained. Individuality is defended. Human-top is achieved!” In this quotation there is the quintessence of the author conception of human, the sense of school program of child’s development and the main reference points for pedagogical activity. It can be shown by the following scheme:

Human at the moment of birth	Human development in the process of education and upbringing	Human at the moment of top achievement
individual + individuality	We take into consideration: individual + individuality We develop: personality + individuality	Human-top

Why did this conception encourage us to revise the famous Ilienکو’s phrase? In our opinion its laconic style appeals to both scientists and teachers on the one hand, and on the other hand, the priorities as for the concepts, which are the subject of the article, prevent from understanding the tasks of modern upbringing practice and stop the process of the human formation because of its incompatibility to its basis.

It should be emphasized that there is a cardinal difference of our understanding of pedagogical activity from existing points of view in Ukrainian as well as in Russian science. The author is a supporter of the “personality” concept definition by Russian scientists who don’t consider personality as the final goal being as the sense of human, but only as a tool of their formation, but she doesn’t agree with their objections of role of this concept in educational pedagogical practice. Hence, the author considers ‘personality to be a tool of the formation of everything that is human in everybody – adult or child – up to their own top. Undoubtedly, in this con-

text the conception of “human” is a mega conception, which in the educational area is shown through the conception of “personality”.

For the pedagogical practice the structure of the concept of “human “ is especially important. It was shown distinctively by the author’s formula, in which the central position is not in favor of “personality”, but it supports human in its sense. The teacher’s work according to this formula is based on the features of individual and individuality of a child. Nature-consonant conditions are created for further development of these features, the conditions for understanding yourself as a human are also created. In the mentioned context the pedagogical activity should be really directed exactly towards the personality as a child and at this point the author supports the approach which was chosen by Ukrainian science – the person centered approach of pedagogical practice. The author doesn’t support the radical point of view of Russian scientist and researchers who object the latter. The introduction of the mentioned conception of “human” into school practice requires the realization of another important direction. This is the teacher’s readiness to the whole vision of a child, and their readiness, teaching the specific subject, providing the systematic development of a child, the systematic vision of the world, their readiness fundamentally to combine educational and upbringing process (the italics is ours – O.V.). ... We have to forget the time when we divided the sphere of education and upbringing. It is an indivisible activity concerning favoring the formation of personality,” as it is suggested by the president of the NAPS V. Kremen [15, p.110].

These principles are exactly realized in the context of the suggested conception of human. Therefore, to be more convinced the following is to be done:

- To show** under which circumstances educational and upbringing process will become the means of human development of a child, and the activity of a teacher will be nature-consonant which will supply with an individual trajectory of their own development.
- To introduce** the author conception to readers and to show the possibilities which this conception can give to

teachers if they have the possibility to master it.

The level of importance of the tasks can be traced in the summary given by academician V. Bondar in his monograph: "All didactic conceptions which are directed to the fulfilling the state's order appeared to be incapable to satisfy the requirements for a child's natural free development" [4, 12]. The same things concern some other conceptions. We will try to show "how" and "what to do" to achieve this. Bearing in mind the right observation given by O. Savchenko: "There is no lack of conceptions. We lack specific suggestions how to do this!". We want to show by the example of specific student body real results of a teacher's pedagogical activity, who works with the class but didn't master the suggested pedagogical conception and also the hypothetical results which they can obtain in nature-consonant pedagogical activity, which was worked according to the mentioned pedagogical conception of human.

In accordance with data collected on the base of system-point method (this method was already introduced to the readers by All-Ukrainian scientific practical magazine "Principal of school, gymnasia, lyceum" and by other publications – see [9, 10, 11]) in the real 7-B form half of the pupils are the representatives of strong (quick) type of higher nervous activity and the rest are the representatives of weak (slow) type. The latter, who have the mentioned individual activity, are 14 pupils in the form. It is significant that at the teachers' consultation the teachers, who work in the form, referred exactly the children with the slow type of reaction as weak and very weak pupils (in their opinion, there are 6 and 9 such pupils).

The fact that teachers identify the type of human individuality in a child with the child's quality shows their total misunderstanding of human nature, consequently, teachers themselves cannot create appropriate conditions for all children without exception for their whole human development. I think everybody can understand the consequences. In my opinion, some didactic-genetic diseases of children, which increase every year, can be referred to these results, too. Let us put a question: "If a teacher knew well the conception of human, suggested in this article, would

they act in the same way as now?" I am sure they wouldn't! A teacher would know the role of natural individual features of a child, they would know about all features and take all these points into consideration in their pedagogical activity. The rule "don't do harm" can be referred to "individuality" as a part of the conception of human. Therefore, the analysis of the received experimental results grounds the necessity of mastering the conception of "human" by every teacher. This conception is a methodological reference point in teacher's pedagogical activity which under the mentioned condition obtains the ability to be nature-consonant. Then a teacher's activity is focused on structural components of human as a concept, particularly: individual, individuality, personality. A teacher is able to teach the pupils to consciously create compensatory styles of their studying activity. Moreover, a teacher themselves can obtain such kind of ability as for their own pedagogical activity. The main task of a teacher, their professional duty, by the way, is that a teacher must take personal responsibility for it, to help children to do it in proper time till they believe in themselves, in the beauty of human nature, in divine justice of existing individual variety.

Our teacher doesn't only know "what?", "how?", but also – "why do we need to act in this way?", what possible consequences of such activity could we have and how to prevent any undesirable result.

The teacher obviously knows what available factors of human development should be applied to create in children their personality and how the revealed and clear individual features of children can be used by them for the formation of their style of life.

In such way a teacher is able to use not only external, but internal levers in their pedagogical activity because the latter is not made up into one's mind but are fundamental both for the pupils in the lesson and the teachers who are working it out. And this is the highest theoretical level of such kind of readiness, which contemporary teachers lack today! Will you agree with the idea that only the Master of pedagogical work can do this!

Using the results of experimental research conducted on the basis of a system-

point method, we were able to visibly show the indispensable role of author's pedagogical conception for realizing nature-consonant activity. That means:

On condition that the author conception of human is the basis for pedagogical activity, a teacher first of all, pays attention to those individual features of a child which they must take for granted; secondly, a teacher is able not only to pay more attention to strengthening personal features in children, but to know exactly what skills should a pupil gain to be original and self-sufficient. Hence, a teacher foresee the things that depend on his activity and knows what should be observed in a child – that is, what depends in child from nature as such. A teacher is aware of (now a teacher only works more intuitively than consciously!) the results, efforts, which a teacher must have; and a teacher knows for sure what they can do and what they cannot. This kind of activity we consider to be nature-consonant to pupils, and a teacher themselves who are able to do it – professional, Master!

Under such circumstances, the best condition for reaching such level of successful breeding and development of each pupil will be created. This level corresponds to their real opportunities of educational development as well as human development within the limits of the area of actual and neighboring development.

In conclusion, the change of accents in interpreting the concept of “human”, working out the pedagogical conception of human as methodological reference point for new activity that is nature-consonant one for a contemporary teacher, and applying it into school educational and upbringing process will cause drastic changes in pedagogical practice.

1. *B.G. Ananiev* Person as a subject of cognition// In 2 v.-M.:Pedagogics, 1980. –V.1.-232 p.- p.3
2. *A.G. Asmolov* Person as a subject of pedagogical research.- M.:Publication MSU,1984.- p.104
3. *D.B. Bogoiavlenskaya* Ways towards creation.M.Znaniye,1981 – p.96
4. *I.V. Bondar.* Didactics.- K. Lybid, 2005.- p.264
5. *M.N. Borytko* In the sphere of educational activity:Monography/Scient.edit.N.G.Sergeiev.-Volgograd: Peremena, 2001 – p.181
6. *B. Bratus.* Anomaly of a person.- M.1988.- p.301.- p.9
7. *O.V.Skrypchenko* and others. Age and pedagogical psychology. Reference book. – K.: 2001 – 416 p.-pp.63-65
8. *Olha Vyhovska.* Author conception of human and person centered education: scientific grounds of semantic changes// Principle of school, lyceum, gymnasia. – 2005 – #5-6.- pp.41-47
9. *Olha Vyhovska.* Creative pedagogical activity as a person centered one: author conception, technology.//Principle of school, lyceum, gymnasia.-2002. – #4 – pp.70-76
10. *Olha Vyhovska.* and others “Foothold” in pedagogical activity.//Ridna shkola.-1991.-#12. – pp.41-48
11. *Olha Vyhovska.* Education of contemporary teacher for creative pedagogical activity: author conception, technology.- K.:NPU,1997.-p.22
12. *V. Zinchenko.* Knowledge of person: theory, history, method// Person-1990. – #2 p.7
13. *I.A. Ziaziun.* Three whales of new philosophy in education: humanization, personalization, integration.// Principle of school, lyceum, gymnasia.-2000.-#1.-pp.74-79
14. *I.A. Kolesnikova.* Pedagogical reality in the mirror of inter – paradigm reflection. – SPb.,1999.-242p.-pp.117-118
15. *V.G. Kremen.* Education and science in Ukraine – innovative aspects. Strategy. Realization. Results. – K.Hramota,2005 – 448p.
16. *A.N. Leontiev.* Activity. Consciousness. Personality.// Selected psychological works.-M.Pedagogics.,1993 V.2. – pp.195-196
17. *S.D.Maksymenko* Personality: the problem of structure(genetics aspect) Vital problems of contemporary Ukrainian psychology.-K.Nora-Druk., 436 p.- pp.3-14
18. *B.N. Naumov.* Pedagogical activity as an integral process.- Kharkiv:KhSPI,1992. – 80 p.
19. *N.G. Nychkalo.* Philosophy of contemporary education.// Pedagogic and psychology -1996. – #4.- pp.49-57
20. General psychology: Student book for Pedagogical Institutes/A.V.Petrovskiy, A.V.Brushynskiy, V.P. Zinchenko and others-3-d edition, corrected and added. M.: Prosveshchenie,11986-464p.-p.193
21. *V. Okon.* Introduction to general didactics.-M. High School,1990.381 p.- p.204
22. *N.I. Pirogov.* Selected pedagogical works. M.Science,1997.- p.496
23. *S.L. Rubinshtein* Person and the world – M.Science.1997.-189,[2]p.,portrait (Monuments of pedagogical thought).- p.79
24. *L.S. Rubinshtein.* Problems of general psychology. – 2nd edition. – M.: Pedagogic,1976. – 424 p.- pp.242-245
25. Philosophical encyclopedia /Under the edition by F. Konstantinov M.: Contemporary encyclopedia. 1963.-V.3-584p.-p.201
26. *S.L. Rubinshtein* the basis of general psychology: V.2-M.: Pedagogic, 1989,-V.1.-488 p.- p.347
27. *O.Y. Savchenko* Goals and values of reforms of contemporary education.//Philosophy of education in contemporary Ukraine: Materials of All Ukrainian scientific conference. – K.:1997.- pp.47-54
28. *O.Y.Savchenko.* Strategic goals:[Reforms of general secondary education]//Education of Ukraine.-1997 – #2-3 – p.4
29. *O. Sukhomlynska.* About the status of theory and educational practice in educational area// Ways of education.-1998-#3 – p.4
30. *V. Shubynskiy.* Person as a foal of education//Pedagogic.1992. – #3-4

„ПЕДАГОГІЧНИЙ РОЗУМ” В УМОВАХ ПОСТСУЧАСНОСТІ

У статті досліджується проблема „педагогічного розуму” в контексті постсучасної освіти. Акцентується увага на необхідності формування інноваційного мислення для розуміння сутності педагогіки сьогодення.

Ключові слова: освіта, педагогіка, постсучасність, мислення, знання.

УДК 159.955:37

Тетяна ДЯК

Доцент кафедри іноземних мов Національного лісо-технічного університету України, м. Львів, кандидат педагогічних наук

В умовах інформаційного світу, новітніх технологій постає завдання осмислення подальшого розвитку освіти і педагогічних практик. Як мета і головний сенс освітнього процесу, знання і надалі будуть центром навчання. Разом з тим, зміни, які відбуваються сьогодні, вимагають нового образу знань, який потрібний для сучасного освітнього простору.

Досягнення цього можливе в умовах сучасної освіти.

Ідея сучасної, або постсучасної освіти, не так часто проголошується, ще рідше – осмислюється в сучасному українському освітньому просторі. Епізодичне наповнення цієї ідеї значенням і технологічною конкретикою здійснюється, по-перше, у процесі „деконструктивного” українського освоєння постмодернізму, по-друге, в пізнанні змісту, який зарубіжними дослідниками в кінці минулого століття „вмонтований” в поняття постсучасної освіти. Тому в нашій соціокультурній ситуації передчасно говорити про „постсучасні інновації” (тобто про інновації в постсучасній освіті),

або тільки про них і можна говорити (інновації в освіті, ініційовані постмодернізмом). Однак при будь-якому виборі потрібно спочатку провести реконструкцію поняття постсучасної освіти, яке існує в західній філософії освіти і педагогічних дослідженнях у контексті сучасного мислення. Вирішення цього завдання і є метою даної статті.

Існуюча форма освіти, що не забезпечує очікувань суспільства, з початку 1970-х років західними філософами і педагогами оцінюється як „катастрофа суспільства”. З одного боку, громадська думка звинувачує практиків-педагогів в „бомбуванні” молоді, а з іншого боку, вказує, що до вчителів суспільство висуває неймовірні вимоги. Від них вимагають діяти за батьків, нянь, адвокатів, поліцейських, друзів і водночас вони зобов’язані залишатися викладачами [2, с. 78].

У цьому контексті кризи сучасної освіти, як вказують зарубіжні вчені, переклад роботи французьких постмодерністів англійською мовою став важливим етапом у дослідженні освіти через призму глобалізації дискусії про сучасність і постсучасність, актуалізованої

видатними „центральною” мислителями ХХ століття: М. Фуко, Ю. Габермасом, Р. Рорті та іншими.

Ініційована концепцією Ж. Ліотара, постсучасна освіта розуміється антифундаменталістською, тобто такою, що викликає сумнів щодо існування метанаративів із відповідними наслідками. Однак така освіта визнається неефективною, оскільки вона не може „забезпечити” своїх суб’єктів „основами” для стабілізації життя. Адже недолік стабільності та спрямованості – одна з головних проблем сучасної культури. Антифундаменталістське навчання не дає засобів розв’язання цієї проблеми, що, як передбачається, може мати неприємні деструктивні наслідки. Разом з тим антифундаменталізм є однією з основ сучасного мислення, яке виступає проти застарілих канонів, догматизму в науці, філософії, освіті.

Суттю постсучасної освіти проголошуємо рефлексивну практику. С. Паркер (Великобританія) розрізняє навіть дві історії освіти (див. вріз). В першій використовується словник із понять „засіб”, „ефективність”, „бюрократія”, „інспектування”, „наука”; в другій – словник з понять „автономія”, „демократія”, „емансипація”, „дослідницька діяльність”.

Цілком можливо, що розвиток ідеї постсучасної освіти нині з високою мірою доказовості може бути охарактеризований як „історія постсучасної простоти”. Ще не вичерпаний потенціал „класичної” і „модер-

ПОСТСУЧАСНА ОСВІТА: ДВІ ІСТОРІЇ

Перша історія втілює позитивістський менеджеріалістський підхід до освіти, друга є історією рефлексивного навчання. Застосовуючи техніку деконструкції, С. Паркер відкидає припущення, звичні в обох цих позиціях, і деякі вельми поширені догми відносно постмодерністської освіти, автономії і раціональності, наголошуючи на необхідності „третього шляху” [2, с. 83].

Зазначимо, що в розповсюдженому розумінні рефлексія – це принцип людського пізнання, який спрямовує його на осмислення власних форм, передумов і наслідків. Рефлексія передбачає критичний аналіз, насамперед, передумов і методів пізнання, на основі чого дається певне розуміння всього змісту пізнавального процесу і його результатів. [3, с. 50]

Постсучасну освіту характеризують як освіту в „постсучасній класній кімнаті”, що забезпечує нову архітектуру освітнього простору на основі електронних комунікацій та інших технічних новинок. Висловлюється припущення, що *електронним дискурсу, письму* властиві певні особливості порівняно з традиційними формами дискурсу й письма. Постсучасній освіті призначено формувати „постіндустріальну письменність”, тобто здатність читати первинні дані в формі мультимедіа й текстів Інтернету, телебачення, кіно, реклами, архітектури. Оприявлення постсучасного рельєфу культури, що випробовується „цифровою революцією”, актуалізує питання змін в організації і поширенні інформації. Внаслідок цих змін відбувається формування композиціоністської педагогіки, яка покликана з’єднати комп’ютерні технології з мульти-медіа в центр розв’язання проблем навчання критичного мислення у сферах мови, культури і влади.

Консервативні і ліберальні педагогіки шукають значення постсучасної освіти в розв’язанні дилеми „нігілізм – холізм”, вважаючи, що сучасна освіта знаходиться між руйнуванням, висхідним від нігілізму, й новим гнозисом науки, холізмом. Вирішуючи цю дилему на користь холізму, деякі напрями філософії освіти на цій основі відносять себе до табору „істинної” постмодерністської освіти. Таким чином, до цього табору потрапляють її протилежності – холістські типи освіти. Але холізм, що декларує ту чи іншу цілісність, не є постмодерністською конструкцією. Про холістську (цілісну) освіту треба говорити окремо. Зазначимо тільки, що багато хто, пропагуючи ту чи іншу її версію (наприклад, десять принципів цілісної освіти: навчання для людського розвитку; ставлення до учня як особистості, центральна роль досвіду, цілісність освіти; нова роль педагога; свобода вибору; навчання організованим громадським діям; навчання для культурної різноманітності й глобального громадянства; навчання прагматичної грамотності; духовність) мають вельми спрощені уявлення про суть холізму, що найбільше спираються на холізм Яна Х. Сметса, зовсім не утруднюючи себе ознайомленням з іншими його інтерпретаціями, наприклад, платонового холізму, який критикується К. Поппером. А деякі взагалі не ідентифікують свій вибір з філософською традицією. Так, Джон П. Міллер підкреслює, що цілісна (холістська) освіта полягає у якостях викладача – його уважності [2, с. 85-86].

Такі рамкові принципи постсучасної освіти, як: антифундаментальність, екологізація, рефлексивізація, „композиціонізм”, сублімація, тенденція до холістськості, – здобуті з багатьох творів її теоретиків і практиків, поширюються ними на всю сферу освіти, однак дуже рідко зустрічаються спроби конкретно окреслити специфіку постсучасної освіти у викладанні конкретних навчальних дисциплін.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ВКАЗІВКИ

Це, насамперед, теза про те, що „виховання вимагає дуже тривалого часу і тому не підлягає процедурі спостереження: стабілізація вимагає часу, її можна встановлювати просторово лише через дистанціювання, а у часі – лише постфактично. На відміну від навчання, яке є принципово методичним, виховання не підлягає методизації (тобто казуальному мисленню за допомогою методів); якщо виховання означає селекцію селекцій, яку організує сам суб'єкт, що навчається, воно вимагає часу й активної участі вихованця у цьому процесі, а відтак – не може здійснюватися методично” [6, с. 25].

Ці методологічні застереження спрямовані проти стереотипів, притаманних сучасному педагогічному мисленню, що формувалося і розвивалося у тісних рамках проекту „Модерн” з притаманною йому вірою в майбутнє, в ідеал нової людини і, зрештою, – у всемогутність виховання. Ця віра у XXI ст. трансформується в таку ж саму непохитну впевненість у необмежених можливостях суспільства знань, освіти тощо. Провокативні висновки щодо самообмеження виховання як селекції селекцій, прагматичне використання незнання відкриває нові терени у тематичних просторах педагогічної думки, а саме: проблематику переучування і необхідні для цього вміння розуміватися, втрачати вже здобуті навички. Традиційна емансипаторська проблематика, гуманістична спрямованість виховання тут трансформуються у гуманістичну культуру вибору, метою якого є не успіх, а раціональне опанування ризику. Педагогічна відповідальність і моральні вимоги до тих чи інших вчинків особистості, за Н. Луманом, мають обумовлюватися комунікативним кодом „ризикорациональної дії”, яка вважатиметься виправданою морально, якщо забезпечуватиме запобігання довгострокових ризиків [4, с. 119]. Теоретичні провокації Н. Лумана, описані ним парадокси, що виникають у суспільстві ризику, здебільшого мають гіперболізований характер, але вони небезпідставні. Адже навчання і виховання в інформаційному суспільстві, індустріальному та за умов неписьменності – це цілковито різні процеси. Педагогічне мислення також порізно фіксує їх суттєві моменти, або те, що сприймається за суттєве, теоретизує над проблемними ситуаціями, висуває гіпотези. Воно просувається вперед всупереч встановленим схемам і алгоритмам формування людини. Але це просування здійснюється об'єднаними зусиллями суспільствознавства і людинознавства. Акцентувати у цьому процесі омани так само небезпечно, як і наполягати на легітимності монополізації істини; навряд чи зможе це сприяти мінімізації постсучасних ризиків, насамперед тих, що виникають внаслідок культурної глобалізації.

ної” освіти. Отже, проблематичною є потреба заміни їх неконцептуалізованою постмодерною освітою. В освіті, яка прагне стати постсучасною, тобто такою, що не має заборон на глибину і широчінь запитування, не можна демонтувати вже існуючі структури і сподіватися, що внаслідок цього станеться щось чудове. Швидше за все необхідно продовжувати створювати й розвивати освітні механізми, що дозволять учням і студентам опанувати широкий спектр технологічних умінь. Навчання повинно бути максимальним діалогічним, але воно не може бути об'єднанням незнання. Тому західна філософія освіти всебічно розробляє ідею інтегративної освіти, десятки технологій якої проходять й зараз експериментальну перевірку, і яка й може бути визначена як автентична постсучасна освіта. Постсучасність полягає не в тому, що відкидається структура і зміст сучасної освіти в надії на чудову „сублімацію”, але в тому, як структурується навчання і який його зміст дозволяє вирішити найбільш ефективно завдання розвитку людського потенціалу [2, с. 89].

Напрямок педагогічної дії визначається через структури, в яких здійснюється вибір міжможливостей. Перспектива – нелінійна, ґрунтується на аналітичному відокремленні системи від традиції. Нова культура цілепокладання полягає у радикальній інструменталізації „педагогічного розуму”, що стає лише допоміжним засобом виховання, освіти, навчання, якщо розглядати їх як автономні самореферентні системи. Вимога оновлення педагогічного мислення за допомогою прагматичного застосування незнання містить у собі приховане самозаперечення, тим самим посилюючи свою провокативність. Критики Н. Лумана слушно зауважують щодо цього: „Положенню про використання незнання суперечить, не в останню чергу, необхідність того, щоб рішення зберігали свою значущість протягом достатньо тривалого часу, аби досягти сприятливого ефекту розвитку” [4, с. 117].

Крім цього, потрібно також зазначити, що переорієнтація педагогічного мислення і педагогічної дії на таку прагматичну антисциєнтистську настанову суперечить певною мірою засадам системної теорії Н. Лумана, де навчання, вчення і виховання утворюють триступеневий еволюційний процес між системою та її умовами [5]. Усе це водночас є пропозиціями для селекції. Якщо учнем здійснюється позитивний вибір із запропонованих варіантів, то це називається засвоєнням вивченого, а його стабілізація здійснюється через виховання [6, с. 25]. Але саме виховання, як таке, стає нестабільним, невпевненим, хоча і менш перенавантаженим ілюзіями, примарами і сподіваннями [6, с. 25]. Попри ці суперечності застосовують на увагу ті вказівки методологічного порядку, які сформульовані на підставі луманівських теоретичних розробок (див. вріз на С. 46).

Перехід від національних моделей освіти та виховання до транснаціональних передбачає, насамперед, зміни у формах організації та технологіях. Інтегративні процеси, що зараз відбуваються в освіті, набувають глобальних вимірів. Болонська ідея і реально існуючий Болонський процес також вимагають оновлення педагогічної думки у транснаціональному дискурсі. Приєднання до нього є своєрідним випробуванням національного педагогічного розуму на здатність здійснювати як селекцію, так і синтез інтеркультурного досвіду з метою конституювання спільного європейського освітнього простору. Структурування Європи Знань відкриває нові можливості і горизонти учасникам цього процесу, але також несе ризики й небезпеки. Ризики, що можуть виникнути внаслідок освітньої інтеграції, якщо і розглядаються, то здебільшого у соціальній площині. Але Болонський процес у своєму розгортанні може виявити певні проблеми, обумовлені не тільки складностями структурно-організаційних перетворень, а й самого педагогічного мислення у різних його парадигмальних версіях і різновидах [1].

Узагальнюючи, потрібно зазначити, що критична саморефлексія педагогічного розуму, його саморепрезентація в онтологічних конструктах і епістемологічних ситуаціях, а також провокативні розвідки сприяють кристалізації педагогічних ідей, здатних запобігати ризикам, і сприяють здійсненню гуманістичного призначення освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П. Модернізація педагогічної України в контексті Болонського процесу / В. П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 5 – 9.
2. Кленко С.Ф. Конспекти з філософії освіти / С.Ф. Кленко. – Полтава, ПОІППО, 2007. – 420 с.
3. Лукашевич В.К. Философия и методология науки / В.К. Лукашевич. – Минск: Современ. шк., 2006. – 320 с.
4. Heyting F. Pragmatische Praesuppositionen als Indikatoren paedagogischer Reflexion // Irritationen des Erziehungssystems. – Frankfurt am Main, 2004. – S. 88-121.
5. Luhmann N. Schriften zur Paedagogik. – Frankfurt am Main, 2004.
6. Trembl A. Allgemeine Paedagogik. Grundlagen, Handlungsfelder und Perspektiven der Erziehung. Frankfurt am Main, 2000.

Татьяна Дяк „Педагогический разум” в контексте постсовременности

В статье исследуется проблема „педагогического разума” в контексте постсовременного образования. Внимание акцентировано на необходимости формирования инновационного мышления для понимания сущности педагогики настоящего и прогнозирования педагогики будущего.

Ключевые слова: образование, педагогика, постсовременность, мышление, знания.

Tetiana Diak „Pedagogical reason” in the context of post-modernity

In the article the author investigates the problem of “pedagogical reason” in the context of postmodern education. Attention is focused on the necessity of development of innovative thinking to understand the present and predict the future of pedagogy.

Key Words: education, post-modernity, innovative thinking and knowledge.

ОСВІТНЯ РЕФОРМА В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

У статті представлено сучасну школу як відкриту соціально-педагогічну та соціально-економічну систему, що представляє міні-суспільство зі своїм населенням і територією, економікою і цілями, духовними й матеріальними цінностями, фінансами, комунікацією та ієрархією. Школу як освітньо-культурний феномен представлено крізь призму віддзеркалення новачійних змін, які проголошені та реалізуються в країні, розвитку традицій, організаційної культури, персоналу.

Ключові слова: соціально-економічна система, освітня реформа в Чеській Республіці, демократія, освітня політика, асоціація з міжнародних питань у Чеській Республіці, рамкові освітні програми, відкритість школи, освітні послуги, акредитаційні агентства, моніторингове дослідження.

Постановка проблеми

Будь-яка школа як відкрита соціально-педагогічна чи соціально-економічна система

ське демократичне суспільство і, так звані, вільні бесіди філософів із учнями і послідовниками як прообраз сучасної школи.

Не можна точно довести, що встановлення демократії було пов'язано з організацією шкіл в Афінах, біля витоків практики організації яких стояли Сократ, Платон, Аристотель, але це гіпотетичне припущення можна пояснити „зв'язком літератури, науки і демократії” за К. Поппером і „виникненням вільного ринку книг близько 530 року Р.Х. в Афінах”, і яке підтримується багатьма переконливими доказами.

Сучасна школа у Чеській Республіці не є винятком і тому віддзеркалює ті інноваційні зміни, які проголошені та реалізуються в країні. Відтак, об'єктивно потрібне осмислення й раціональне застосування кращих зразків практики освітніх

Людмила КАЛІНІНА

Завідувач лабораторії управління освітніми закладами Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

представляє міні-суспільство зі своїм населенням і територією, економікою і цілями, духовними й матеріальними цінностями та фінансами, комунікацією та ієрархією. Вона має свою історію, традиції, культуру, технологію та персонал і є, як суспільство, історичним явищем, зміст, форми, функції й технології якого взаємопов'язані з культурно-історичними періодами суспільного розвитку.

Ключовим елементом і школи, і суспільства є людина, для якої, якщо зробити ретроспективний еккурс, ще за часів Сократа було вперше створено афін-

змін і напрацювань учених Вишеградської групи, зокрема й Чеської Республіки, які історично відносяться до римської християнської культури і, що є важливим, до Австро-Угорської імперської традиції. Крім того, намагання України стати рівноправним партнером європейської спільноти потребує пізнання й врахування освітньою спільнотою сучасних і перспективних тенденцій модернізації національних систем освіти розвинених європейських країн, звернення особливої уваги на шляхи досягнення якості й привабливості освіти в ринкових умовах розвитку країн.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Хтось із відомих письменників сказав, що потрібно писати про те, що знаєш дуже добре, або про те, чого не знаєш взагалі. У цій статті представлено скоріше проміжний варіант, або те, що вдалося пізнати протягом п'яти днів перебування в освітній поїздці педагогів і директорів шкіл України та Білорусії у Чеській Республіці (надалі ЧР) за тематикою „*Менеджмент школи – теорія і практика Чеської Республіки*”, що відбулася завдяки Асоціації з міжнародних питань ЧР (АМО) (<http://www.amo.cz> – координатор проекту Зденка Вагнерова).

За п'ять днів неможливо знайти відповіді на всі запитання щодо освітньої реформи у Чеській Республіці, теорії та практики менеджменту школи в ЧР, яких

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблема реформування освітніх систем не є новою для практиків і наукових шкіл менеджменту країн Європейського Союзу. Вона активно досліджувалася, як правило, у зв'язку із запровадженням освітніх змін, реформ та інновацій, що зумовлені політичними й соціально-економічними чинниками, та є особливо актуальною наприкінці ХХ і у ХХІ столітті, проголошеного ЮНЕСКО віком освіти.

Утвердження в розвинених країнах світу нової тенденції „інтелектуалізації економіки”, тобто базування економіки на знаннях, тенденції освітньої політики і реформи в країнах Європейського Союзу в ракурсі економічної ефективності освіти, незважаючи на чисельні міжнародні комунікації та реалізацію в Україні спільних міжнародних освітніх проектів, спонукає до усвідомлення того, що пошук ефективної моделі соціально-економічного розвитку України та сфери освіти необхідно вести у площині визнання теорії людського капіталу та реального її запровадження у практику ринкових перетворень.

Освітня політика в системі інститутів громадянського суспільства, з'ясування її природи, класифікації політики, способів розподілу людських, матеріальних і фінансових ресурсів, політика розподілу підручників, перерозподіл місцевих освітніх бюджетів, масштабні освітні реформи у Східній та Центральній Європі перебували в центрі уваги західних дослідників і знайшла відображення у працях С. Карстена і Д. Майора „Освіта у Східній та Центральній Європі: освітні зміни після падіння комунізму” (1994), М. Карной „Глобалізація та освітня реформа: що треба знати людям, які займаються плануванням” (1999), П. Радо „Перехід в освіті” (2001), Л. Серича „Освітні реформи в Центральній та Східній Європі” (1996 р.) ін. [2, С.11; 104; 115; 169].

Тенденції розвитку середньої та вищої освіти у світовому та європейському контексті, освітні зміни, реформи та інновації, освітній менеджмент в умовах змін, міжнародний розвиток освітньої політики, глобалізація і розвиток освіти, якість освіти та інструменти її моніторингу, тенденції освітньої політики і реформи у країнах Східної та Західної Європи, основи та аналіз освітньої політики ґрунтовно висвітлено у низці праць українських учених і дослідників – Н. Абашкіної, Т. Десятова, І. Іванюк, В. Кременя, В. Корсака, Н. Лавриченко, М. Лещенко, О. Локшиної, О. Матвієнко, В. Огнєв'юка, О. Савченко, А. Сбруєвої, Т. Сорочан, О. Сухомлинської, Л. Паращенко, О. Пометун, Т. Пушкарьової, Р. Шияна та ін.

Мета статті полягає в розкритті специфіки школи як соціоекономічної системи у ракурсі освітньої реформи в Чеській республіці кризь призму цінності цього досвіду для України, яка поставила завдання інтеграції в європейську спільноту, досягнення її економічних і соціальних параметрів розвитку освіти, формування конкурентоспроможності фахівців з метою прогностичної екстраполяції здобутків і висновків у діяльність загальноосвітніх навчальних закладів України.

було занадто багато. Після перебування у Празі їх стало ще більше. Але для того, щоб не залишитися на маргінесі прогресу, бажано проаналізувати досягнення запровадження освітньої реформи у ЧР на засадах постмодерністської методології та синергетики, які надали можливість розглядати причини й шляхи впровадження освітньої реформи з позицій багатовимірності, дискретності, відкритості системи освіти до зовнішнього світу, зокрема, й здобуття якості математичної та природничо-наукової освіти учнями шкіл як важливого компонента ефективної діяльності шкіл.

Причини освітньої реформи у Чеській Республіці пов'язані з процесами економічної, політичної та культурної глобалізації, економією державного бюджету, зі зміною внутрішніх і зовнішніх цінностей освіти, що зумовили, насамперед, зміни на ринку праці, оскільки з'явилася необхідність в інших компетентностях, знаннях й уміннях, які будуть користуватися попитом на європейському ринку праці і практично застосовані на користь усієї Європи, підвищення інтересу до освіти й нових кваліфікацій, розширення мобільності на ринку праці для взаємного збагачення європейським досвідом, національних законодавчих актів у всіх сферах суспільства, системи гарантії якості освіти.

Процеси в суспільстві та економіці на початку ХХІ століття зумовили зміни на ринку праці і детермінували зміну зовнішніх цінностей освіти тобто тих цінностей, які визначають економічну цінність освіти в життєдіяльності людини, розвиток соціально-професійної структури суспільства, підвищення економічної продуктивності шляхом удосконалення робочої сили, поліпшення ефективності використання фінансових ресурсів і людського капіталу та намагаються зробити освіту впродовж життя доступною для всіх:

Економічні – зумовлені, насамперед, економічною глобалізацією, що є могутнім фактором впливу на освітню політику і характер освітніх реформ у різних країнах, загостренням економічної конкуренції між націями, формуванням динамічної знанневоорієнтованої економіки у світі, спрямованої на сталий розвиток, новими координатами соціально-економічного розвитку Європейського Союзу, змінами структури економіки в Чеській Республіці, необхідністю покращання якості освітніх послуг для задоволення ринків праці, врахуванням передусім економічних детермінант розвитку освіти.

Технологічні – характеризуються, найперше, з різноманітними технологіями і з їх розвитком, необхідними для досягнення успіху в професійній діяльності, особистісного розвитку, конкуренції підприємств і організацій у конкурентоспроможному та соціально інтегрованому європейському суспільстві знань; поширення ІКТ і урізноманітнення форм освіти завдяки комп'ютеру і доступу до Інтернет, створення глобальної освітньої мережі і її раціонального застосування, електронних бібліотек.

Соціальні – пов'язані з докорінними змінами характеру праці в постіндустріальному суспільстві, постійним виробленням нової інформації, інформаційних ресурсів, проникненням мережі Інтернет практично в усі сфери діяльності людини, швидкістю отримання та передачі інформації завдяки засобам ІКТ і перекваліфікаціями, забезпеченням міжнародної злагоди й збереження національної ідентичності, конкурентоспроможності фахівців, надання рівного доступу до освіти, запровадженням інструментів для вимірювання успіхів освітніх реформ, міжнародними проєктами щодо передачі досвіду трансформації освітньої системи ЧР.

Глобальні зміни у світовій економіці, соціальні, культурні й технологічні зміни, які, власне, окреслені вище, спричинили нові вимоги до

загальної компетентності людини, яка має бути активною, мобільною й гнучкою, інноваційною та незвичайною, вміє зосереджуватися на змінах і адекватно та ініціативно на них реагувати, вміє використовувати переваги інформаційного простору та витримує великі навантаження, має творче мислення, здатна до співпраці та міжкультурної взаємодії, діяльності в нових умовах. Власне, все зазначене вище, й спричинило реформування освітньої галузі в Чеській Республіці.

До причин реформування у сфері освіти, на думку Ітки Ярнікової, магістра Дослідницького національного інституту освіти, можна додати наступні:

- низький рівень мотивації в учнів до навчання;
- низький рівень лінійних взаємодій у колективі школи: учителі не працювали як одна команда, не співпрацювали у процесі навчання учнів на міжпредметній основі, не враховували і не приділяли достатньо уваги індивідуальним потребам учнів, не зосереджували увагу на навчальному плані; також не були сформовані уміння працювати в команді та брати відповідальність на себе за роботу усього колективу;
- рутина в діяльності вчителя і регламентація його роботи, що торкалася змісту і методів навчання й виховання, розвитку учнів;
- бюрократизм щодо звітності;
- шкільне життя і реалії не співпадали за всіма вимірами та ін.

Про реальний процес освітньої реформи в Чеській республіці свідчать основи законодавства, сформоване правове поле, здійснення державної освітньої політики в Чеській Республіці та зустрічі з освітянами шкіл, в яких ми перебували під час освітньої поїздки.

На державному рівні розроблено, прийнято та реалізується нове **законодавство, зокрема:** Конституція Чеської Республіки, Закон про післядипломну освіту, Закон про освіту,

або, як його називають директори шкіл, шкільний закон, який діє з 2005 року. Закон про освіту репрезентує систему освіти через її структурні складники: дошкільна, початкова, середня, вища, професійна освіта та інші, – їх характеристики, цілі та завдання освіти, типи освітніх закладів, освітні послуги; регулює види і форми освіти в школах ЧР – денна, заочна, дистанційна, комбінована; обумовлює умови, за яких відбувається освіта й професійна підготовка кадрів сфери освіти, визначає права і обов'язки юридичних та фізичних осіб у сфері освіти, розкриває компетенції органів державного управління і самоуправління в сфері освіти, основні права та свободи, гарантовані державою [3].

За останні роки поступово сформовані ще близько 30 нових актів з основ законодавства в сфері освіти, зокрема: видано Наказ про повну середню освіту, Хартія основних прав і свобод у межах конституційною устрою ЧР, Наказ про повну середню освіту зі змінами (від 31 серпня 2010 10/2005, 48/2005 Coll), Наказ про базову освіту та вимоги щодо відвідування школи (55/2005 Coll), Наказ про організацію і фінансування спортивних змагань, Наказ міністра освіти, молоді й спорту № 32 372 /2004-21 „Про процедуру реєстрації школи та освітніх установ у реєстр шкіл і шкільних установ, порядок внесення змін і видалення з реєстру шкіл і шкільних установ”, Постанова про основи художньої освіти (від 17 лютого № 571/2005 Coll), Наказ про надання консультаційних послуг у школах і шкільних консультаційних центрах (72/2005 Coll) та ін. З 1 січня 2007 року прийнятий новий Трудовий кодекс із доповненнями № 365/2011, в якому містяться ще 300 змін, які також стосуються і сфери освіти [3].

У законодавчо-нормативних документах простежуються напрями й шляхи реформування, зміст і часові межі запровадження змін в освіті. Відтак, об'єктивних даних для дер-

жавного управління системними інноваційними змінами ЧР достатньо. Наприклад, у Празі 900 шкіл, і кожна школа підлягає інспектуванню з боку Чеської шкільної інспекції, яка вивчає, як дотримуються соціальні, економічні, матеріальні, санітарно-гігієнічні, освітні, персональні (як забезпечується кваліфікація учителів) умови, партнерсько-паритетні стосунки з відділами освіти, безпеку життєдіяльності учнів, рівність умов для навчання, зокрема, й іноземців, як підтримуються обдаровані учні та ін. За результатами перевірок і висновками про навчальні досягнення, показниками ефективності шкільного менеджменту школи отримують державне фінансування на школу і дотації на одного учня, розмір яких визначає саме шкільна інспекція.

Зауважимо, що освітній Держстандарт – рамкові освітні програми, метою яких була розробка ключових компетентностей, – розроблявся протягом двох років на базі пілотних шкіл і був розроблений від дитячого садочка до закладів III рівня акредитації. Отже, розробка Держстандарту відбулася з чітким визначенням функцій від МОН до вчителів школи у складі команд вчителів, координаторів з розробки шкільних програм, науковців і чиновників на базі пілотних шкіл, з експериментуванням відібраного змісту рамкових освітніх програм і подальшою корекцією, тобто децентралізацією повноважень на всіх ієрархічних рівнях. В Україні ж, навпаки, все відбулося централізовано на рівні держави.

Освітня реформа Чеської Республіки стала інструментом здійснення державної освітньої політики, цілісного процесу фінансових, технологічних, педагогічних, управлінських, суспільних змін.

Розроблена і запроваджується нова парадигма компетентнісної освіти щодо реалізації прав громадян ЧР на освіту, основні ознаки якої детерміновано Декларацією прав лю-

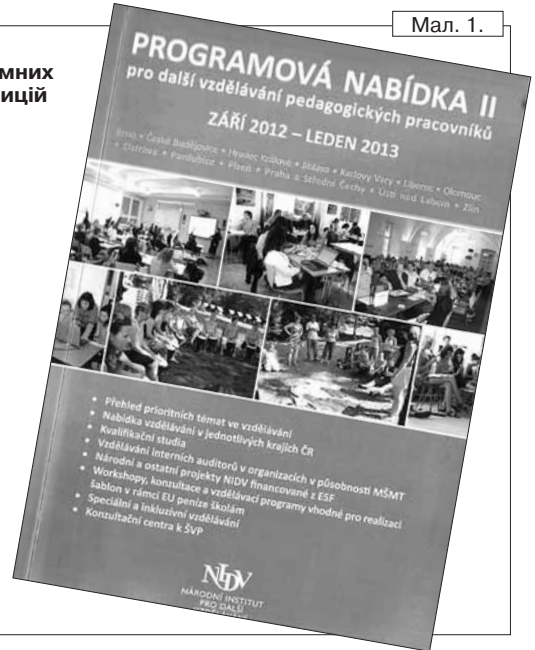
дини, проголошеною і затвердженою Асамблеєю ООН і Конституцією ЧР.

Освітня реформа – це системне забезпечення трансформаційних процесів – децентралізації, деполітизації, автономії шкіл із орієнтацією на особистість, якість освіти, ефективність в освіті, рівність та дотриманням основного принципу успішної діяльності – принципу довіри, соціальних гарантій, соціальної справедливості в школі. Це –

- розробка й реалізація нової структури системи освіти, функцій, визнання школи як соціоекономічної системи;
- забезпечення умов для реалізації нових функцій і стандарту діяльності директора;
- раціональне планування фінансово-економічної діяльності школи для створення комфортних умов функціонування школи та діяльності учнів і вчителів;
- системне запровадження трансформаційних процесів упорядкуванні мережі освітньої галузі;
- реалізація положення про те, що школа і суспільство повинні розвиватися в одному інноваційному напрямку, генерувати і втілювати в життя новітні ідеї та разом вирішувати проблеми, які виникають в процесі діяльності;
- фінансування шкіл відповідно до їх досягнень, що надає стимул і бажання колективам шкіл покращувати якість освіти та ефективність шкільного менеджменту, маркетингу освітніх і додаткових послуг;
- побудова системи діяльності школи на класичній системі плюс інновації, які реалізуються разом учителями, учнями, батьками учнів;
- умотивованість, компетентність та висока кваліфікація вчителів (кваліфікація магістра), педагогічне навантаження (22 години) дають можливість творчо працювати, займатись самоосвітою за межами школи;

- підвищення професійної кваліфікації протягом 12 календарних днів навчального року за власною потребою і без детермінованих державною законодавчих зобов'язань, яке сплачується зі шкільного бюджету, а пропозиції для вибору надає Народний інститут, Карловський університет та ін. установи, що мають право проводити акредитовані курси з освітньої проблематики та ін. (мал. 1);
- відкритість школи, що, безперечно, сприяє зростанню її зовнішніх зв'язків, але не передбачає широкої відкритості для тих, хто хотів би її бачити як ринок для будь-яких пропозицій і послуг, окрім освітніх;
- об'єктивне здійснення контролю якості освіти за досягненнями учнів, незалежними акредитаційними агентствами, що є не підпорядкованими національному уряду, шкільній інспекції Міністерства освіти, молоді й спорту ЧР;
- оцінювання навчальних досягнень учнів, які ґрунтуються на визначенні результатів опанування ключовими компетентностями, що набули учні, а не на тривалості, змісті освіти, навчальному плані;
- формування потреби в постійному самовдосконаленні, самонавчанні, самореалізації учнів і вчителів, реалізації стратегії навчання впродовж усього життя;
- емоційне благополуччя

Набір програмних пропозицій

Мал. 1.

Топ-10 країн, які брали участь у TIMSS 2011, у розрізі предметів і років за середнім балом країни для учнів 8-х класів (Джерело: TIMSS 2011 Оцінка. Copyright © 2012).

Мал. 2.

Exciting new opportunities for improving teaching and learning in mathematics and science

TIMSS 2011

Trends in International Mathematics and Science Study

BOSTON COLLEGE

International Association for the Evaluation of Educational Achievement

Math (8 класів)									
TIMSS (1995)		TIMSS-R (1999)		TIMSS2003		TIMSS2007		TIMSS2011	
1. Сингапур	643	1. Сингапур	604	1. Сингапур	605	1. Таївань	599	1. Корея	593
2. Корея	607	2. Корея	597	2. Корея	599	2. Корея	597	2. Сингапур	611
3. Тайвань	605	3. Тайвань	595	3. Тайвань	606	3. Тайвань	593	3. Тайвань	609
4. Гонконг (Китай)	588	4. Гонконг	592	4. Тайвань	595	4. Гонконг	572	4. Гонконг	586
5. Фінляндія (Фінляндія)	595	5. Італія	579	5. Італія	570	5. Італія	570	5. Італія	570
6. Чеська республіка	554	6. Фінляндія (Фінляндія)	598	6. Фінляндія (Фінляндія)	637	6. Швеція	517	6. Швеція	635
7. Швеція	547	7. Нідерланди	540	7. Нідерланди	536	7. Австрія (є Ульськ)	513	7. Норвегія	535
8. Данія	545	8. Словенія	534	8. Іспанія	531	8. Росія	512	8. Словенія	629
9. Нідерланди	541	9. Швеція	532	9. Швеція	529	9. Словенія	628	9. Австрія (є Ульськ)	514
10. Швеція	541	10. США Канада	631	10. Малайзія	500	10. Італія	626	10. Словенія	625

Наука (8 класів)									
TIMSS (1995)		TIMSS-R (1999)		TIMSS2003		TIMSS2007		TIMSS2011	
1. Гонконг	607	1. Тайвань	599	1. Сингапур	578	1. Сингапур	587	1. Сингапур	580
2. Чеська республіка	574	2. Сингапур	598	2. Тайвань	571	2. Тайвань	581	2. Тайвань	584
3. Італія	571	3. Швеція	582	3. Корея	568	3. Італія	554	3. Корея	580
4. Корея	565	4. Італія	580	4. Гонконг	568	4. Корея	563	4. Італія	569
5. Болгарія	565	5. Корея	580	5. Іспанія	562	5. Ульськ	542	5. Швеція	542
6. Нідерланди	560	6. Нідерланди	545	6. Італія	552	6. Швеція	539	6. Швеція	543
7. Швеція	560	7. Австрія	540	7. Швеція	543	7. Чеська республіка	539	7. Чеська республіка	535
8. Австрія	559	8. Чеська республіка	539	8. Нідерланди	538	8. Швеція	539	8. Швеція	535
9. Швеція	554	9. Австрія	538	9. Словенія	527	9. Швеція	530	9. Австрія (є Ульськ)	533
10. Австрія (є Ульськ)	552	10. Фінляндія	635	10. Австрія	637	10. Гонконг	530	10. Словенія	625

учнів, яке веде до індивідуальної свободи, усвідомлення власної унікальності, неповторності, самодостатності;

- бажання вчитися і бажання навчати є домінуючою позицією обох сторін – учня і вчителя, а також батьків учнів;
- можливість державних шкіл розробляти та брати участь у Грандах і проєктах спільно з партнерами;
- великі права, а не лише обов'язки у директорів шкіл і вчителів;
- запровадження внутрішньої та незалежної зовнішньої системи оцінювання діяльності шкіл, участь у міжнародних моніторингових дослідженнях якості математичної та науково-природничої освіти учнів та ін.

Акцентуємо вашу увагу на тому, що директори шкіл, чиновники та науковці, які презентували власні успіхи реформування національної системи освіти у ЧР, з гордістю відзначали те, що учні чеських шкіл за результатами міжнародного порівняльного моніторингового дослідження якості математичної та природничо-наукової освіти TIMSS 2011 (TIMSS – Trends in Mathematics and Science Study) перевищили середньостатистичні показники – мал. 2 [4-6].

Проєкт TIMSS організований у вигляді зрізу стану освітньої системи у двох класах, які йдуть один за одним: у 3-4 та 7-8, що дає змогу отримати значно більше інформації про навчальні досягнення учнів конкретної вікової групи і чинники, які впливають на систему навчання. Він спрямований на удосконалення природничо-математичної підготовки учнів країн із різними освітніми системами, аналіз та порівняння в міжнародному масштабі систем природничо-математичної освіти на рівні визначення цілей освіти, змісту освіти та вимог щодо підготовки учнів у межах навчального плану, оцінювання на-

вчальних досягнень і ставлення учнів до навчання та ін.

Дослідження TIMSS 2011 є п'ятим в серії міжнародної оцінки шкільної успішності учнів (МЭА), підтримується значним обсягом інформації про країну, школу і класи навчання, проводиться з 1995 року через кожні чотири роки поспіль. Як видно з мал. 3 існує значне різноманіття серед країн у плані економічного розвитку, географічного розташування й чисельності населення, зрозуміло, що й системи освіти також не є ідентичними, як за структурою, так і одержаними результатами та шляхами їх досягнення. Однак, можна зробити висновок, що всі країни-учасниці моніторингового дослідження якості математичної та природничої освіти об'єднує бажання змінити ситуацію в освіті на краще, щоб підвищити якість людського життя і процвітання країни.

Основою для бачення міжнародної оцінки шкільної успішності є представлення, що розмаїття освітніх філософій, моделей і підходів, які характеризують світові освітні системи представляють природну лабораторію, в якій кожна країна може отримати уроки з досвіду інших країн.

Країни-учасниці TIMSS розділяють переконання, що порівняльний аналіз систем освіти під кутом зору їх організації, структури, змістового наповнення, зокрема й змісту навчальних програм, шкільної практики та відповідних досягнень учнів і узагальнена інформація має вирішальне значення для ефективності подальшого проведення освітньої політики та реформування національних систем.

Якщо проаналізувати дані топ-10 країн у розрізі предметів і років за середнім балом країни для учнів 8-х класів з 1995 року до сьогодні, то можна зробити висновок не лише про участь у дослідженні якості математичної та природничої освіти учнів шкіл ЧР, а й результатів освіти, які хоча й мають переривчатий характер,

є достатньо пристойними. Власне, досягнення ще кращих результатів і спричинили зміни в сфері освіти, як процесу, так і результату цього процесу у ЧР.

Формування культурного, комфортного й конкурентоздатного освітнього середовища в школі є одним зі стратегічних напрямів освітньої реформи, що нам імпонує.

Директор школи Баррандов Праги 5 Мілан Голуб під час екскурсії по школі зазначив, що шкільний колектив – це одна сім'я: „Ми працюємо разом, ми плануємо разом, ми втілюємо в життя разом і радіємо успіхам разом”. Тобто, культурне середовище, яке сформоване в середині школи завдяки співпраці учнів, учителів і батьків, трансформується назовні, щоразу удосконалюючись.

Під час екскурсії ми звернули увагу на тенісні корти і вазони з квітами, кімнату для відпочинку учнів й очікування батьків у одній з рекреацій школи. На перерві учні грали в теніс, малювали на дошках, які висіли в коридорах, а дві дівчинки просто навколішки перетинали коридор із одного боку до іншого.

Директор привітався, усміхнувся й запитав у дівчаток, чи можна йому пройти з колегами з України й Білорусії, й отримав ствердну відповідь. Ми пішли далі дивитися класні кімнати, спортзали, сауну, внутрішній дворик школи з чарівно прикрашеною ялинкою й амфітеатром, милуватися краєвидами навколо будівлі школи з кришта-

Выдейте се с нами до ŠKOLY SNŮ...

FZŠ Barrandov 11

Sen... Slovo na tři písmena, která znamenají celý život. Nebýt celý život jedne za svým snem, který je pro nás motivem, cestou i cílem zároveň. Škola snů pomáhá dětem získat víru, že je možné dostat se ke svým snům na dosah, a zároveň najít způsob, jak to dokázat.

FZŠ a MŠ Barrandov II při PeřF UK Praha 5 – Hluboký, V Remízku 7/919
www.fzsbarr.cz

Мал. 3.

Школа Баррандов Праги 5

Інфраструктура школи

Мал. 4.

Jaká je naše škola?

FZŠ a MŠ Barrandov II patří mezi největší pražské školy. Jejím zřizovatelem je Městská část Praha 5. Vychovatelé probíhají na hlavní budově V Remízku 7/919 a na detašovaném pracovišti v Záhorského 887, kde je umístěna MŠ a přípravné třídy.

Letos jsou otevřeny tyto volitelné předměty: výběrový německý jazyk, praktická angličtina, základní administrativy a informatiky, etická výchova, filmová a audiovizuální výchova, literární seminář, sportovní hry, sportovní výchova a další.

Soutěžní školy je Školní družina, školní klub a školní jídelna. Právou družiny je po večerech pracovní dny od 6:30 do 17:30. Pro žáky je k dispozici školní psycholog a speciální pedagog; zvláštní péče je věnována žákům se specifickými poruchami učení, ale také žákům mimořádně nadaným. Škola je bezbariérově přístupná. Školní jídelna poskytuje výběr ze dvou až tří jídel prostřednictvím objednávání přes internet, věnuje péči také stravěním s dietními nároky.

Zvláštní činnosti pro žáky: hudební kroužek, počítač, šikovné ruce, výtvarný kroužek, joga, závodní čtení, sportovní hry, malý basketbal, basketbal, příprava na školníky, pěvecký sbor Pepci, náprava poruch učení, veselá matematika, lezení, výtina, dramatický kroužek.

Učební plán školního vzdělávacího programu Škola snů pro 1. stupeň

Předmět	1. ročník	2. ročník	3. ročník	4. ročník	5. ročník	6. ročník
Český jazyk	8	9	8	8	8	8
Anglický jazyk	1	1	3	3	3	3
Matematika	4	5	5	5	4	4
Školní informace	0	0	0	0	1	1
Přívratka	2	2	2	0	0	0
Přívratková	0	0	0	1,5	2	2
Výstavní výchova	1	1	1	1	1	1
Výtvorná výchova	1	1	2	2	2	2
Tělesná výchova	2	2	2	2	2	2
Pracovní činnosti	1	1	1	1	1	1

CO BYSTE MOŽNĚ RÁDI VĚDELI

Přípravné třídy jsou určeny pro děti, kterým byl povolen oddíl školní docházky, nebo pro děti ze znevýhodněného sociokulturního prostředí. Mají za úkol usnadnit základem přechod z předškolního vzdělávání a připravují je na plnění školní docházky. Výhodou je nízký počet dětí ve třídě.

Oddíl školní docházky není důvodem neručitelnosti se zápisem, právě tam dostávají o školách všechny informace. O oddílu rozhodne ředitel školy na základě písemné žádosti zákonných zástupců dítěte doložené doporučením posuzováním příslušného školního poradenského zařízení a odborného lékaře. Potvrzení je třeba dobiti do 31. 5. 2013.

Dodatečný oddíl může být dítěti navržen v průběhu první třídy. Pokud se u žáka v první třídě projeví neudržení si tělesné nebo duševní vyrovnanosti školní docházky, může ředitel se souhlasem zákonného zástupce dodatčivě v průběhu prvního pololetí oddíl začítke plnění povinné školní docházky na následující školní rok.

Мал. 5.

Внутрішній дворик школи

лево чистих прозорих вікон (мал. 3, 4, 5).

**ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА
МАЄ ЗДОБУТКИ,
СЕКРЕТИ, ЯКІ
СУПРОВОДЖУЮТЬСЯ
Й ПРОБЛЕМАМИ, ЩО
ВИРІШУЮТЬ СПІЛЬНО
ОСВІТЯНИ, НАУКОВЦІ,
ДЕРЖАВНІ ЧИНОВНИКИ
ТА ГРОМАДА**

Ця ситуація викликала подив у колег, ми навіть одночасно проговорили, як би це було у нас, а директор нам із усмішкою розповів про те, що це діти і що вони граються, рвуть листя з цих красивих квітів, і коли вже квіточки втрачають свою привабливість, їх замінюють на нові, ще кращі. Але ці та інші ситуації слугують прикладами для роздумів на годинах виховання.

Отже, все геніальне — це просто. Наведені приклади є підтвердженням того, що в школі реалізується особистісно орієнтоване виховання крізь призму ідеології лібералізму як ідейно-політичної течії життя, яке не обмежує свободу поведінки учнів у школі, а потім й у суспільстві, але все-таки учнів учать брати відповідальність за будь-які власні вчинки, слова, дії.

Процес реформування гарний, і зміни дуже добрі, але поки що населення ЧР не повністю підтримує освітні реформи країни та й недостатньо вони фінансуються (порівняно, наприклад, з Фінляндією). Є ще багато інших аспектів, які потребують детального вивчення, аналізу й репрезентації для модернізації сфери освіти та здійснення порівняльного аналізу, оскільки освітня реформа у ЧР має здобутки, секрети, які супроводжуються й проблемами, що вирішують спільно освітяни, науковці,

державні чиновники та громада.

До проблем можна віднести наступне: нескоординованість процесів, непрозорість для педагогів, зміна міністрів, недостатній рівень пропагування реформи у суспільстві ЧР, відсутність коштів на реформу.

Крім того, хотілося прояснити дуже багато моментів управлінської діяльності директора та менеджменту школи як соціоекономічної системи, що, на нашу думку, потрібно прозоро зреалізувати і в ЗНЗ України, сформувати таке законодавство, яке б передбачало надання платних освітніх послуг, легалізувати репетиторство, про яке всі знають, але роблять вигляд, що його не існує, розвиток сектору приватних шкіл як рівноправної складової освітньої мережі, що має вагоме значення у забезпеченні якісної освіти та рівного доступу.

Видається, що доцільно було б розкрити розбіжності та особливості вітчизняної й чеської систем освіти, професійних інтересів освітян і їхніх інноваційних поглядів, порівняти ціннісно-культурні пріоритети освіти, хотілося б з'ясувати детальніше, які все-таки мають бути сформовані запити суспільства, щоб освітня реформа у ЧР підтримувалася суспільством і на неї уряд витрачав достатньо коштів. Але нам здається, що ці питання можуть слугувати науковими завданнями для іншої розвідки, яку може зробити, власне, і сам читач, якщо у нього з'явиться інтерес до цієї проблематики.

Хотілося б з'ясувати детальніше, які мають бути сформовані запити суспільства, щоб освітня реформа у ЧР підтримувалася суспільством і на неї уряд витрачав достатньо коштів.

Від редакції
Таке завдання є актуальним і для України!

ВИСНОВКИ

Окреслені вище економічні, соціальні, культурні й технологічні зміни детермінували реформу – політичний процес, який охоплює всю систему освіти і впливає на владні, управлінські, інформаційно-комунікаційні, соціальні відносини, досконалу зміну системи освіти Чеської Республіки, що означає повну переорієнтацію національної освітньої політики на макrorівні. Ці процеси зумовили необхідність розроблення не лише її соціально-економічного обґрунтування, а й законодавчо-правових засад проведення освітньої реформи й вироблення оптимальних шляхів її запровадження. Йдеться не про часткові зміни в системі освіти ЧР, а про принципово новий, ресурсно забезпечений, ефективно узгоджений і дієвий комплекс інноваційних змін для досягнення цілей, проголошених державною освітньою політикою в ЧР.

Пошуки оптимальної моделі національної системи освіти в контексті європейського виміру та реформаторських заходів у контексті наближення української освіти до європейських стандартів спонукають учених, практиків, громадян до всебічного вивчення досвіду інших, насамперед, сусідніх з Україною держав. Це надасть змогу не лише осмислити, а й раціонально застосувати кращі напрацювання у сфері освіти, більш ефективно застосовувати на практиці надбаня та позитивний досвід реформування сфери освіти ЧР, прогнозувати розвиток подій у освітньому інформаційному середовищі України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беккер Г. С. Человеческое поведение. Экономический подход. Избранные труды по экономической теории: Пер. с англ., науч. ред. послесловия Р.И. Капелюшников, предисловия М.И. Левин. – М.: ГУВШЭ, 2003. – 614 с.
2. Іванюк І. В. Освітня політика: навч. посіб. [Текст] / І. В. Іванюк. – К.: Таксон, 2006. – С. 34–54. [2] – 225 с.
3. Programu „Kvalifikační studium pro editore škol a školskéch zařízení“ (KS) / Národní institut pro další vzdělávání, 2012.
4. TIMSS 2007 Международный математики отчет 2008 года, МЭА http://translate.google.com.ua/translate?hl=ru&sl=en&u=http://en.wikipedia.org/wiki/Trends_in_International_Mathematics_and_Science_Study&prev=/search%3Fq%3Dtimss%2B2011%2Bresults%26hl%3Dru%26sa%3DX%26tbo%3Dd%26biw%3D1264%26bih%3D868&sa=X&ei=YwXrUI_PLSyRhQec2IHoBA&ved=0CGsQ7gEwBg
5. TIMSS 2011 математика Доклад 2008 года, Международная ассоциация по оценке образовательных достижений (IEA). <http://timssandpirls.bc.edu/timss2011/index.html>
6. TIMSS 2011 Расписание, TIMSS 2011, TIMSS, <http://www.timss.org/>

Людмила Калинина Образовательная реформа в Чешской Республике

В статье рассматривается современная школа как открытая социально-педагогическая и социально-экономическая система, что представляет миниобщество со своим населением и территорией, экономикой и целями, духовными и материальными ценностями, финансами, коммуникацией и структурной иерархией. Школа представлена как образовательно-культурный феномен через призму отражения инновационных изменений, которые провозглашены и реализуются в Чешской Республике, и в курсе развития традиций, организационной культуры, персонала.

Ключевые слова: социально-экономическая система, образовательная реформа в Чешской Республике, демократия, образовательная политика, ассоциация по международным вопросам в Чешской Республике, научно образовательные программы, открытость школы, образовательные услуги, аккредитационные агентства, мониторинговые исследования.

Ludmyla Kalinina Educational Reform in Czech Republic

In the article modern school is introduced as an open social-pedagogical and socioeconomic system, that presents a mini-society with its population and territory, economy and purposes, spiritual and material values, finances, communication and structural hierarchy. School is presented as an educational and cultural phenomenon through the prism of reflection of innovative changes, which are proclaimed and realized in Czech Republic, and of the development of traditions, organizational culture, personnel.

Key Words: socioeconomic system, educational reform in Czech Republic, democracy, educational politics, Association for International Affairs of Czech Republic (AMO), scope education programs, educational services, accreditation agency, monitoring research.

ПРЕДМЕТ, СКЛАД І ФУНКЦІЇ ЦІЛІСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Теорія цілісної педагогічної діяльності (ТЦПД) розглядається як новий науковий напрям у гуманній, демократичній, моральній педагогіці. Ядром ТЦПД є п'ятиелементна структура цілісної практичної діяльності професійних педагогів „ціль – предмет – зміст – засоби – результат”.

Ключові слова: цілісна педагогічна діяльність, ціль – предмет – зміст – засоби – результат.

**Борис
НАУМОВ**

Доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, кандидат педагогічних наук, член-кореспондент АПСН

Теорія цілісної педагогічної діяльності (ТЦПД) – новий науковий напрям дослідження в гуманній, демократичній, моральній педагогіці. Виникла в 90-х роках ХХ століття як відповідь на вимогу життя в розвитку цілісної особистості людини: школяра, студента, педагога. Предмет дослідження ТЦПД – сприяння організації єдиного педагогічного процесу розвитку особистості школяра, студента, педагога як цілісності.

Трагедія в російському місті Беслан поставила теоретичну розробку цієї проблеми в ранг практичного завдання її реалізації. Нам, цивілізованим людям, не можна більше допускати такої трагедії. Не можна допускати появи нелюдів, що стріляють у малолітніх дітей. Стало очевидно, що одне інтелектуальне навчання, необхідне в умовах науково-технічної революції, якою б цінною і новою інформацією не супроводжувалося, недостатнє в сучасному інформаційному суспільстві без гуманістичної спрямованості отримуваних знань, без моральної вихованості. Тобто знання повинні добуватися і їх можуть одержувати школярі

і студенти тільки разом з переконаннями, сформованими їхньою особистістю як цілісністю. У цьому полягає сучасне значення якості освіти.

ТЦПД відповідає на актуальні питання організації цілісного (єдиного) педагогічного процесу, в якому воєдино інтегровані процеси навчання і виховання, викладання і виховної роботи, вихованості й навченості, засоби виховання і навчання в ім'я цілісного розвитку особистості людини (школяра, студента, педагога).

Ядром ТЦПД є п'ятиелементна структура цілісної практичної діяльності професійних педагогів „ціль – предмет – зміст – засоби – результат”, яка стала принциповою відповіддю і відрізняється від традиційної структури „ціль – засоби – результат”, історія розгляду якої проаналізована, починаючи з Г.-Ф.Гегеля, тим, що вводяться нові компоненти педагогічної діяльності: предмет і зміст педагогічної діяльності.

Нам довелося розробити методологію дослідження ТЦПД, бо, як не дивно, на жаль, структура педагогічної діяльності в загальноосвітній

школі не була об'єктом самостійного наукового теоретичного дослідження в педагогіці. Нами був проведений аналіз генезису проблеми ТЦПД, що й свідчить про те, що, незважаючи на висловлені окремі ідеї Я.А. Коменським, К.Д. Ушинським, П.Ф. Каптеревим, В.В. Зеньковським, А.С. Макаренком, В.О. Сухомлинським, сучасними дослідниками Ю.К. Чабанським, В.В. Раєвським, В.О. Сластеніним та ін., – цілісної структури педагогічної діяльності професійних педагогів у загальноосвітній школі і теорії, яка б повністю пояснювала взаємозв'язок між компонентами цієї структури, не було.

Нам довелося самостійно, практично і теоретично, заново створювати структуру, склад і функції ТЦПД, розробляти науково-методичне забезпечення, узагальнювати передовий педагогічний досвід попередників ТЦПД і впроваджувати перші її елементи в практику сучасної загальноосвітньої і вищої педагогічної школи. Ось що вишло.

Системнотвірним компонентом ТЦПД є **мета цілісного розвитку особистості** (школяра, студента, педагогів). Якщо така мета не ставиться, то педагогічна діяльність може мати системний характер, володіти повноцінною дидактичною або виховною функцією, але окремо, і не підвищуватися до рівня цілісної педагогічної діяльності, в якій викладання й виховання злиті воедино, коли вчитель під час професійної діяльності завжди відчуває себе вихователем, а вихователю – викладачем. Це принципово важливо. Цю особливість помітив ще А.С. Макаренко, коли писав, що виховання здійсню-

Від наукового редактора

ДУМКА РЕЦЕНЗЕНТА

Стаття, запропонована автором читачеві, – це одна з точок зору на проблему цілісної педагогічної діяльності.

Автор послуговується поняттям „метадіяльності”, семантика якого закладалась ще у 1985 році науковцями тодішнього Ленінградського інституту освіти дорослих, як „керівництво вчителя діяльністю школярів”. Сьогодні науковцями Росії семантику поняття „метадіяльності” значно розширено, видозмінено. Є й наші розвідки (див. наведений нижче список публікацій), де „метадіяльність” – квінтесенція цілісної діяльності вчителя. Це завадило автору виявити повний спектр функціональної взаємодії „метадіяльності” і ТЦПД, тому в статті необгрунтовано пропонуються засоби, що мають посприяти формуванню сучасного вчителя, більш того, і наведені очікування щодо педагога – абстрактні й загальні.

Хотілося б підкреслити практичну спрямованість ТЦПД, а, отже, і бажання автора служити практиці цілісного розвитку особистості школяра, студента, педагога. Автор акцентує увагу читача на першому досвіді упровадження ідей ТЦПД, який розпочато в школах Харкова та НПУ ім. Г.С. Сковороди і радіє, що ТЦПД починає служити підвищенню якості освіти й новій практиці цілісного розвитку людини. Та, на жаль, автору залишився невідомим аналогічний досвід, який створювався в НПУ ім. М.П. Драгоманова протягом 25 років, починаючи з 1987. Теоретико-практичний доробок за цією темою постійно поповнюється і сьогодні, свідченням чого є наведений нижче перелік публікацій. До нього відносимо й захищену кандидатську дисертацію на тему: „Творча педагогічна діяльність в цілісному навчально-виховному процесі” (1995 р.). Якби автор урахував уже існуючі досягнення, то це б допомогло йому йти далі, розвивати своє, спираючись на досвід колег, а не опікуватися „винаходами велосипедів”.

Усе ж необхідно зазначити, що вагомом є той факт, що автор актуалізує цю надзвичайно важливу для розуміння шляхів підготовки сучасного Учителя проблему, і тому статтю рекомендовано до друку.

Рецензент Ольга Виговська,
кандидат педагогічних наук, доцент

Виговська О.І. Нова педагогічна діяльність у контексті метадіяльності: авторська концепція. Теоретико-практичні засади. //Імідж сучасного педагога. – 2005. – №8 (57). С. 67-79.

Виговська О.І. Як учителю стати успішним у власній педагогічній діяльності: теоретико-практичні основи професійно-педагогічної підготовки. Модель метадіяльності у бінарній системі ВНЗ–ЗНЗ. //Наукові записки кафедри педагогіки ПДПУ імені В.Г. Короленка. – Полтава, 2005. – 36-к наукових праць.

Виговська О.І. Цілісний розвиток особистості школяра: експериментальне обгрунтування його засобів. //Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003. – №3. – С. 34-46.

Виговська О.І. Діяльність учителя і цілепокладання: теоретико-практичне обгрунтування технології дії та навчання. //Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – №4. – С. 70 -73.

Виговська О.І. Сучасна діяльність вчителя основної школи як дидактична категорія. //Педагогіка і психологія. – № 4. – 2007. – С.92-102.

Предмет педагогічної діяльності – другий новий компонент структури, який ми вводимо в науковий обіг. Він означає те, на кого спрямована діяльність: особистість школяра в загальноосвітній школі, студента у виші. Розуміння цілісної особистості школяра пов'язано з триадою „діяльність – потреба – здатність”. У цих основних поняттях розкривається суть людини в активній життєдіяльності. Відносини, які буде педагог, ґрунтуються на парадигмі „об'єктивно-суб'єктивного характеру діяльності”. Сьогодні ледь не науковим відкриттям вважають суб'єкт-суб'єктні відносини як основу сучасного педагогічного процесу. Але, по суті, це банальна річ. Адже відносини суб'єктів існували завжди. Відносини педагогів і учнів мають об'єктивний характер, якщо вони розвивають особистість школяра або студента, виховуючи і навчаючи їх. У першу чергу увага педагогів повинна бути спрямована на той об'єктивний зміст їхньої діяльності, котрий сприяє розвитку на основі принципу цілісного підходу, тобто урахування психофізіологічних, духовних і соціальних особливостей, якостей особистості школяра, студента.

Зміст педагогічної діяльності – наступний компонент структури, основним для якого є синтез виховання та навчання, який конкретизується в єдиному навчально-виховному плані діяльності середньої школи, а не тільки навчальної, як прийнято нині. Пропонується формула навчальної діяльності школяра, походження якої йде від Я.А. Коменського – „4 + 4”, що означає: перші чотири години відводити навчально-пізнавальній діяльності – мові й літературі (рідній, корінній, іноземній), математиці, природничо-науковим і суспільнознавчим дисциплінам, а в другу половину дня (чотири години) – фізичній культурі (шодня!), виробничій праці, естетичній діяльності і діяльності на основі вільного вибору. Наприклад, хочеться школяреві займатися додатково математикою в другу половину дня або фізикою, інформатикою і т.д. вільний вибір діяльності дозволяє зробити це, створивши умови для таких занять. Треба вводити різноманітні види діяльності: інтелектуально-пізнавальну, виробничу працю, фізкультурно-спортивну, ігрову та естетичну, соціальну й екологічну, побутову, спілкування й дозвілля, обладнуючи для цього різні приміщення й устаткування з сировиною. Тобто створювати не лише класні кімнати, а й лабораторії, приміщення для оркестру, театру, технічної і художньої творчості, для спортивних занять, теплиці. Такі центри мають увійти в нову модель школи XXI століття. Тоді і тільки тоді багатогранна і різноманітна діяльність школярів стане реальною умовою їхнього повноцінного розвитку, долаючи лише односторонній вплив словом в умовах „сидячої” педагогіки, яка панує сьогодні в більшості шкіл світу. Таким чином, повноцінний розвиток кожного школяра як умова повноцінного розвитку всіх стане реальністю в демократичній державі, яка розвивається і декларує гуманні цінності людяності, соціальні гарантії розвитку.

Отже, зміст педагогічної діяльності є критерієм історичного розвитку педагогічного процесу в школі.

ється „на кожному метрі нашої землі”.

В основі мети ТЦПД лежить розуміння суті людини як біо-духо-соціусуті, яка живе в багатомірному світі явищ природи, речей, думок, ідей людей. Багатомірність об'єктивного світу вимагає багатомірного, у тому числі єдиного цілісного розвитку людської особистості. Були виявлені інваріанти цілісного розвитку людини:

1. Психофізіологія організму.
2. Емоції, почуття.
3. Мислення, мова.
4. Моральність.
5. Знання.
6. Діяльність.
7. Спілкування.

Ці інваріанти є „нотами” розвитку кожної людини на Землі, в тому числі в сучасному цілісному педагогічному процесі школи, ВНЗ. Вони пояснюють генетично становлення сучасної людини як цілісної гармонійної особистості. Цілісній людині властиве різне (теоретичне й практичне) ставлення до дійсності. Ми виявили систему цілісних відносин: до самого себе (відповідальність, воля, ініціатива); до здоров'я (фізична розвинутість, санітарно-гігієнічна, статеві вихованість); до природи (екологічна вихованість); до діяльності (працелюбність, активність); до результатів діяльності (ощадливість, підприємливість); до місця (естетична вихованість); до інших людей (милосердя, товариськість); до людства (гуманізм, інтернаціоналізм); до Вітчизни, суспільства, держави (патріотизм, правова вихованість); до ідеології, політики, моралі (переконаність, моральна вихованість).

Цілісні педагогічні відносини дозволяють урахувати, в основному, все багатство об'єктивного світу, що оточує

особистість людини, багатство незміряної множини емпіричних відносин. Ці цілісні відносини сприяють розвитку фізичної, духовної та соціальної активності школяра, студента, а не тільки інтелектуально-пізнавальної активності, як прийнято нині в школі „словесної сидячої педагогіки”, але не в педагогіці багатомірній, цілісній, яку ми намагаємося створити, розробляючи ТЦПД. Система цілісних відносин конкретизується в основних напрямках цілісного розвитку людини: фізичного, психічного, емоційного, інтелектуального, морального, інформаційного, практичного, комунікативного. Для цього розроблена процесуальна класифікація цілей, створена щодо єдиного педагогічного процесу в загальноосвітній школі: індивідуальні цілі педагогів, учнів – групові цілі – колективні цілі – оперативні цілі уроків, виховних заходів – конкретна ціль одного дня – проміжна ціль окремої теми, навчального курсу – окрема ціль навчального тижня – практична ціль місяця, чверті – наскрізна ціль навчального півріччя – основна ціль навчального предмета (курсу) за один навчальний рік – основна ціль навчального предмета за весь цикл навчання – стрижнева ціль одного року навчання і виховання – загальна ціль одного напрямку виховання за весь цикл розвитку особистості в навчально-виховному закладі – кінцева ціль конкретного типу навчально-виховного закладу (загальноосвітньої школи, ліцею, навчально-виховного комплексу і т. ін.) – кінцева ціль розвитку особистості в суспільстві. Дана система цілей наповнюється конкретним змістом, про який ітиметься нижче.

Засоби педагогічної діяльності. Цей компонент структури ТЦПД відповідає на питання: „Як сприяти цілісному розвитку особистості?”. Традиційний розгляд окремих методів виховання і навчання, прийнятий у педагогічній літературі, у тому числі в навчальних посібниках і підручниках з педагогіки, недостатній для вирішення завдань цілісного розвитку особистості. Необхідна цілісна (єдина) **класифікація засобів педагогічної діяльності.** Ось якою, на нашу думку, вона має бути:

1. **Особистісні засоби:** зовнішній вигляд, зачіска, макіяж, осанка, поза, хода, міміка, жести, мова – виразність

дикції, мелодійність, лексична і стилістична культура.

2. **Матеріальні засоби:** книги, зошити, указка, ручка, крейда, дошка, мапи, схеми, макети, моделі і т. ін.
3. **Технічні засоби:** фото-, кіно-, звукотехніка, навчальне телебачення, АНС, ЕОМ.
4. **Організаційні засоби:** режим, розклад, тип уроків.
5. **Засоби формування стосунків між педагогами й учнями.**

Метадіяльність – керівництво діяльністю і спілкуванням школярів.

Логіка розвитку засобів: дії учителя як вихователя і викладача, тобто вплив педагогів – взаємодія педагогів та учнів – сприяння цілісному розвитку особистості школярів – дії учнів – їхня самодіяльність згідно з педагогічними цілями і цілями саморозвитку, – підтверджує необхідність розвитку видів діяльності від репродуктивної до активно-творчої. Абсолютизація якогось одного виду або рівня діяльності призводить до схоластики, яку ми сьогодні спостерігаємо в школах репродуктивної навчально-пізнавальної діяльності. Єдина класифікація засобів педагогічної діяльності повинна сприяти формуванню особистості такого педагога, який би міг особистим прикладом, словом, різноманітними справами, фізичними вправами розвивати повноцінну особистість школяра, що вільно думає і творчо діє в нестандартних життєвих ситуаціях.

Результат – останній компонент п'ятиелементної структури педагогічної цілісної діяльності. У ТЦПД він означає цілісність розвитку особистості як єдність вихованості й навченості. У зв'язку з цим розроблений зошит діагностики цілісного розвитку особистості школяра, у якому розкриті нові підходи обліку цілісності розвитку особистості школяра за трьома ознаками: а) пізнавальний (що і як знає учень); б) поведінковий (що і як робить); в) емоційний (що і як відчуває), що дозволяє розвивати особистість знаючу і мислячу, що творчо діє і правильно реагує на явища навколишнього життя.

Крім аналізу компонентів структури педагогічної діяльності, розроблене науково-методичне забезпечення якості освіти, яке втілюється у створення найновішої теоретико-методологічної та

дослідно-експериментальної системи – поліцентризму, системи цілісного розвитку особистості в освітніх технологіях. У її рамках розроблені: зміст поліцентричної освіти, поліцентричний метод організації педагогічної діяльності в загальноосвітній школі, основи вивчення і діагностики школярів, організаційно-педагогічні умови планування цілісного навчально-виховного процесу в середній школі, питання підготовки нового типу педагогів як учителів-поліцентристів. Ці елементи склали основу технології поліцентризму – першої технології цілісного розвитку особистості школяра, враховуючи досвід великих попередників: А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, О.А. Захаренка, В.І. Курочки, які заклали фундамент системи повноцінного розвитку особистості школяра в середній освіті України.

Також розпочато дослідження з упровадження ідей ТЦПД у школах Харкова та в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди (курси „Педагогіка” та „Основи педагогічної майстерності” – для студентів, а курс „Педагогіка вищої школи” – для магістрів інституту). (Див. віз на С. 59).

Борис Наумов

Предмет, состав и функции целостной педагогической деятельности.

Теория целостной педагогической деятельности (ТЦПД) рассматривается как новое научное направление в гуманной, демократической, моральной педагогике. Ядром ТЦПД является пятиэлементная структура целостной практической деятельности профессиональных педагогов «цель – предмет – содержание – средства – результат».

Ключевые слова: целостная педагогическая деятельность, цель – предмет – содержание – средства – результат.

Boris Naumov

Subject, content and functions of integral pedagogical activity

The theory of integral pedagogical activity (TIPA) is regarded as a new scientific direction in the humane, democratic, and moral pedagogy. The five-element structure of integral practical activity of professional teachers constitutes the core of TIPA: “purpose – subject – content – facilities – result”.

Key Words: integral pedagogical activity, purpose – subject – content – facilities – result.

ТЦПД виділилася із різних наукових напрямів, таких, як „виховуюче навчання” (Й. Гербарт і сучасний дослідник С.Т. Золотухіна), „навчаюче виховання” (А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський), та досліджень українських науковців проблеми цілісності в педагогіці (В.І. Лозова, В.А. Семиченко), і сьогодні є самостійним науковим напрямом створення, як ми відзначили вище, багатомірної, цілісної педагогіки.

Функції ТЦПД: *світоглядна* – формування уявлень у педагогів і учнів про цілісний розвиток людини; теоретична розробка процесу, методів і результатів дослідження синтезу теорій виховання і навчання в єдину теорію розвитку особистості школярів, студентів, педагогів як цілісності; *практична* – розробка технології цілісного педагогічного процесу в різних типах навчально-виховних закладів.

Створена загальна теорія цілісної педагогічної діяльності в загальноосвітній школі. Найближчим часом належить створити також теорії, осмислюючи практику створення єдиного педагогічного процесу в середній і вищій педагогічній школі, цілісної навчальної діяльності школярів і майбутніх учителів, студентів. Це потрібно для того, щоб збагатити сучасними науковими даними теорію і практику цілісного розвитку особистості людини (студентів, школярів, педагогів) як об’єктивного незворотного процесу. Для цього необхідні інтегративні фундаментальні теоретичні й експериментальні дослідження. Крім цього, потрібна конкретизація загальних положень до рівня діяльності конкретних учителів-предметників і вихователів, класних керівників, викладачів у вищій педагогічній школі. ТЦПД відкрита для подальшого вдосконалення і конкретизації. Необхідна загальноакадемічна координація дослідження з цього напрямку.

Створена за 15 років (з 1990 по 2004 рік) ТЦПД починає служити підвищенню якості освіти, новій практиці цілісного розвитку особистості школяра, студента, педагога.

ДИТИНОЦЕНТРИЗМ – ПРОВІДНА ЛІНІЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ О.А. ЗАХАРЕНКА

Педагогіка
ШКОЛИ

У статті розкривається принцип дитиноцентризму як один із провідних у сучасній педагогічній науці. Розглядається його втілення в навчально-виховній системі видатного українського педагога О.А. Захаренка.

УДК 37.011.3-052:
929-052

Ключові слова: дитиноцентрична освіта, суспільство, навчання, особистісні цінності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття дитиноцентризму як у зарубіжній, так і у вітчизняній педагогіці не є чимось новим. Наукового змісту воно набуло з виникненням нового педагогічного напрямку педоцентризму (від грец. *pais* – дитина і лат. *centrum* – центр), згідно з яким організація та методи навчання визначаються безпосередніми, спонтанними інтересами й потребами дітей. У центрі дослідницької уваги цього наукового напрямку було наступне: умови фізіологічного, психічного та суспільного розвитку дитини; роль гігієни у збереженні здоров'я; можливості дитини у процесі соціалізації; колективна і профілактична шкільна діяльність. Отже, **дитиноцентризм** – це забезпечення процесу виховання і навчання кожної дитини на основі розвитку її природних здібностей.

О.А. Захаренко відноситься до тих небагатьох вітчизняних педагогів, спадщина яких містить теоретичний і практичний доробок. Він не лише висував, науково обґрунтовував нові педагогічні ідеї, а й реалізовував їх у повсякденній діяльності Сахнівської середньої школи.

Концептуальні засади його теорії виховання ґрунтувалися на переконанні, що дитина є центром Всесвіту, на усвідомленні унікальності кожної молодої людини й розумінні важливості всього, що відбувається в її душі. Звертаючись до учнів та випускників школи, О.А. Захаренко наголошував: „*Ви завжди були і будете центром Всесвіту*” [2, с.10].

Розкриваючи своє педагогічне та життєве кредо, він писав: „Я все віддав би, аби чарівність живої природи примножувалась, не маючи меж, аби суспільство жило за законами совісті, залишаючи після себе не озонові діри, а скарби доброти, щедрості і турботи про матінку Землю та її дітей, про затишок для всього живого, залишаючи оазиси творчості, радості, пізнання і любові” [8, с.3].

Мета Захаренківського виховання була орієнтована на розвиток особистості школяра, а вся виховна система підпорядкована створенню умов для особистісного розвитку кожної дитини, яка

Сергій ЗАХАРЕНКО

Доцент кафедри загальної педагогіки і психології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат педагогічних наук

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В основних завданнях Національної стратегії розвитку освіти на 2012–2021 роки, поставлених перед загальною середньою освітою, зазначається, що для здійснення стабільного розвитку та нового якісного прориву в національній системі освіти необхідно забезпечити перебудову та оновлення змісту, форм і методів організації навчально-виховного процесу на засадах дитиноцентризму.

У сучасних умовах дедалі очевидним стає, що змістом і основним показником прогресу людства є розвиток кожної окремої людини на основі її здібностей. До того ж це головний важіль подальшого прогресу суспільства, особливо в умовах переходу до науково-інформаційних технологій, а потім — і суспільства знань, де успіх у виробництві й життєдіяльності залежатиме, насамперед, від розвитку людини. У зв'язку з цим істотно актуалізується завдання: якомога більше наблизити навчання і виховання кожної дитини до її сутності, здібностей та особливостей.

Президент НАПН України В.Г. Кремень зазначає: „На перший план виступає принцип дитиноцентризму, але не у значенні уваги до дитини як такої, до дитини абстрактної, узагальненої, що часто проголошувалося і робилося у нас раніше, — а до конкретної дитини з її сутнісними характеристиками. Це важливо на всіх етапах освітньої діяльності: починаючи від дошкілля і закінчуючи університетом. Потрібно максимально наблизити освіту і виховання дітей до конкретної сутності кожного з них. Варто не формувати дитину під власні копії чи то батьком, чи то матір'ю, чи державою, чи кимось іншим, а розпізнати її ество і плекати особистість на його основі” [5, с.3].

Тому головне завдання сьогодення — не вкласти в людину максимум знань, а навчити її оперативного отримувати інформацію, яка потрібна їй у кожній конкретній ситуації, виховати її з інноваційним типом мислення, інноваційним типом культури, здатною діяти креативно. Відповідно, навчання та виховання повинно бути максимально наблизеним до здібностей і особливостей конкретної дитини. В цьому полягає головна думка концепції дитиноцентризму.

Погляд на дитинство як повноцінне життя людини, на дитину як самодостатню особистість, рівноправного члена суспільства, визнання її індивідуальності — все це було реалізовано в діяльності Сахнівської середньої школи, яку очолював видатний український педагог Олександр Антонович Захаренко.

Завдяки йому та іншим педагогам-новаторам вісімдесятих років ХХ століття започаткована педагогіка співробітництва, основою концепції якої є дитиноцентризм. Саме в той тоталітарний час, всупереч офіційній, ідеологічно-ортодоксальній думці, О.А. Захаренко в сільській, маргінальній школі будував педагогічний процес на засадах інноваційності та дитиноцентризму, що дозволило йому створити унікальну виховну систему, відому не лише в Україні, а й за її межами.

Ідеї виховання, сформульовані й реалізовані О.А. Захаренком на демократичних засадах, не втратили актуальності й сьогодні можуть слугувати орієнтиром для сучасних педагогів. Тому метою нашої статті є розкриття й аналіз дитиноцентричних ідей видатного педагога та його практичної діяльності, спрямованої на їх втілення.

має можливість реалізувати себе в соціумі зі збереженням власної унікальності. Розвиток особистості передбачав засвоєння нею надбань національної культури, яка є невід'ємною частиною загальнолюдської культури, і привласнення певної системи цінностей, що сформувався в даному суспільстві під впливом конкретних історичних умов.

На різних етапах педагогічної діяльності вчений-практик по-різному формулював мету виховної роботи педагогічного колективу, але завжди пов'язував її з необхідністю забезпечити творчий розвиток дитячої особистості на засадах гуманістичних та загальнолюдських цінностей суспільства.

Школа Олександра Антоновича Захаренка — це жива історія педагогіки, яка дає можливість знайти відповіді на актуальні питання сучасності. В Сахнівській школі проблема гуманізації навчально-виховного процесу розв'язувалася, як правило, трьома шляхами:

- гуманізація спілкування;
- гуманізація стосунків;
- гуманізація навчання.

Пріоритетом діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу школи над Россю було не отримання учнями академічних знань, а надбання умінь життєво необхідних: від комунікативних (знайти спільну мову з оточуючими, друзями, вчителями, однокласниками, батьками, зовсім не знайомими людьми) до творчих (в навчально-трудовах справах). Чи з іншого боку: від уміння щось зробити власними руками до усвідомлення себе непересічною особистістю, що вміє налагодити паритетні стосунки з оточуючими. Тому повсякденний урок у

Сахнівській школі відрізнявся від традиційних, загальноприйнятих. Перш за все, основний елемент навчально-виховного процесу в школі ставав, як влучно підмітив Ш.О. Амонашвілі, акумулятором життя дітей, який необхідно цінувати, любити і поважати.

Розвиваючи ідеї німецького педагога Ф. Дістервега, який найважливішою рисою особистості вважав самодіяльність (активність, ініціативність), О.А. Захаренко наголошував на особистості самостійній, самобутній – якості, які реалізуються через самовиховання, самопізнання, самовизначення.

На думку вченого-практика, дитиноцентричний підхід до дитини реалізується, перш за все, через повагу. Як це зробити? Через звертання. „Як на дріжджах, – зазначає педагог, – починає рости авторитет вчителя, коли він звертається до учня на „Ви” [3, с.156]. Категорично заперечував він і крик вчителя (підвищення голосу на учня). В уяві Сахнівського академіка, вчитель – це лікар, до якого учень приходив полікувати душу. А якщо той кричить?! У Сахнівській школі виразом поваги до дітей була й відсутність покарань, адже дітей, майбутніх добропорядних громадян, можна виховати тільки добром і ласкою. Для випускника Сахнівської школи найбільшим покаранням було, коли за негідний вчинок із Галереї Пам'яті (місце у вестибюлі школи, де розміщені фотографії усіх, хто її закінчив), за рішенням шкільного колективу буде знята його фотографія.

Одноєю з провідних ідей дитиноцентричної концепції О.А. Захаренка була ідея збереження дитячого здоров'я. Саме тому вся діяльність очолюваного ним навчального закладу спрямована на збереження найбільш цінного, що є в людини. Аргументував педагог свою наполегливість не лише тим, що здоров'я необхідне для самої дитини, а й тим, що життя нащадків залежить від здоров'я попередників. Тобто, здоров'я окремої людини впливає на міцність „козацького роду і національної традиції” [6, с. 104].

Дитиноцентричний принцип діяльності академіка-практика яскраво представлений у його дидактичній системі. Розмірковуючи над можливістю самореалізації сільських дітей, об'єктивно

нерівними умовами для здобуття знань у сільських і міських дітей, педагог у своїй школі створював усі умови для повного розкриття здібностей своїх вихованців-сахнівчан.

„Чи можна підняти рівень знань у дітей сільської школи?” – запитує педагог-новатор, виступаючи на засіданні АПН СРСР у 1989 році. І сам відповідає: „Так. Досвід багатьох педагогів і шкіл стверджує: можна, якщо принцип навчання буде демократичним і передбачатиме високу відповідальність за одержання знань як з боку вчителя, так і дитини, при глибокому переконанні останньої в необхідності знань. Демократизм тут означає, що кожен учень може навчатися на ту оцінку, яку він хоче отримати, усвідомлюючи власні можливості, здібності та вкладену працю” [7, с. 2].

У старших класах оцінка виставляється в журнал лише за згодою учня, який, відповідно до шкільного статуту, має право на додаткову вечірню консультацію та перескладання теми чи уроку. Практичні індивідуально-групові та релативні заняття дають можливість учневі зрозуміти те, що на уроці пропущено, розглянути матеріал ґрунтовніше, викласти його на вищому рівні без списування – цієї шкільної злочинності, яка так розповсюдилася у сільських школах на уроках математики, фізики та з деяких інших предметів.

Розкрити свої природні нахили, реалізувати уподобання сахнівські учні могли й у позаурочний час. Поліпшенню рівня знань, виховання нових позитивних рис характеру сприяла велика кількість гуртків, якими керували висококваліфіковані спеціалісти своєї справи, що вдало поєднували теоретичні знання з практикою життя, навчали робити красиві речі. Офіційним свідченням високого рівня творчої активності вихованців О.А. Захаренка були щорічні виставки учнівських робіт, районні та обласні змагання з авіамоделізму, ракетомоделізму, плавання, які проводилися на базі школи.

О.А. Захаренко неодноразово наголошував: „Підхід до навчання і виховання в Сахнівській школі демократичний. Діти навчаються на бажаному чи посильному рівні. Велика кількість

консультацій і додаткових занять дозволяє дати простір для розвитку обдарованих дітей в умовах села, а гурткова і клубна робота – виявити і розвинути природні і суспільні можливості дитини” [4, с.17].

О.А. Захаренко розкриває умови забезпечення дитиноцентристського підходу в діяльності школи, які актуальні й для освітнього закладу XXI століття: „У школі учню має бути так затишно, як у батьківській хаті. До школи він має бігти, а не йти, знаючи, що тут він пізнає радість відкриття своєї сутності в цьому мінливому світі. В школі його не образять, на нього не гримнуть, а порадять, підтримають, дадуть можливість розкрити себе, свою творчу обдарованість” [1, с. 35].

ВИСНОВКИ

Викладений матеріал підводить нас до думки, що поступ сучасного українського суспільства – це розвиток окремої людини-індивіда. Кожен має свої, лише йому притаманні, задатки, здібності, таланти. Тому завдання сучасної навчально-виховної інституції – наблизити едукативний процес до кожної індивідуальності. Організація навчально-виховної роботи за таким підходом значно складніша ніж тради-

ційна, тому викликає певні труднощі у сучасних керівників.

О.А. Захаренко, поставивши дитину в центр Всесвіту, зумів організувати педагогічний процес на засадах гуманізму, демократизму, дитиноцентризму. В організованому ним житті сільської школи вчитель разом із батьками допомагав дитині самопізнати і саморозвинути себе. Вчитель і батьки в його педагогічній системі перестають бути єдиним чи головним джерелом знань для учня. Вони стають партнерами учня в навчанні й розвитку. Це і є головною умовою суб’єкт-суб’єктних відносин, це і є дитиноцентризм – провідна лінія сучасної освіти, успішно реалізована у педагогічній діяльності О.А. Захаренка у 70-ті–90-ті роки ХХ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академік із Сахнівки / під ред. А.І. Кузьмінського. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. – 448 с.
2. Захаренко О.А. Поспішаймо робити добро: Роздуми педагога-академіка про долю освіти і дитини, вчителя і родини, краю і Батьківщини / О.А. Захаренко. – Черкаси, 1997. – 28 с.
3. Захаренко О.А. Слово до нащадків / упоряд. Н.М. Чепурна. – Черкаси: СПД Богданова А.М., 2006. – 216 с.
4. Захаренко. О.А. про превентивне виховання : хрестоматія. – вид. 2-е, доп. / укладачі: Л.І. Прокопенко, С.О. Захаренко, О.С. Захаренко; за ред. А.І. Кузьмінського. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2012. – 108 с.
5. Кремень В.Г. Суспільство знань і якісна освіта / В.Г. Кремень // Освіта. – 2007. – № 13–14. – С. 3.
6. Захаренко О.А. 210 шкільних лінійок. Загальношкільні лінійки, проведені в сільській школі протягом 1998-2000 року: метод. посіб. / О.А. Захаренко, С.О. Захаренко. – Сахнівка: б.в., 2000. – 295 с.
7. Захаренко О.А. Виступ на засіданні АПН СРСР. м. Москва, Російська Федерація, 1989 / Приватний архів родини Захаренків, – п. 97.
8. Захаренко О.А. Виступ на Всесоюзній педагогічній нараді м. Курськ, Російська Федерація. – 1987 / Приватний архів родини Захаренків. – п. 94.

Сергей Захаренко

Детоцентризм – главная линия в педагогическом наследии А.А. Захаренка

В статье раскрывается принцип детоцентризма как один из ведущих в современной педагогической науке. Рассматривается его воплощение в учебно-воспитательной системе выдающегося украинского педагога А. А. Захаренко.

Ключевые слова: детоцентрическое образование, общество, обучение, личные ценности.

Sergiy Zakharenko

Child-centrism is a principal line in the pedagogical heritage of O. A. Zakharenko.

The concept of childcentrism is represented in the article as one of the most significant principles in modern pedagogical science. Attention is accented on its implementation in the teaching and educational system of the outstanding Ukrainian teacher O.A. Zakharenko.

Key Words: childrensentrystic education, society, teaching, personality values.

ВИБІР ПАРАДИГМИ НАВЧАННЯ – КЛЮЧОВА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Педагогіка
школи

УДК 37.011.33

У статті автором порушується проблема вибору парадигми навчання учнів середніх навчальних закладів і здійснюється спроба доведення доцільності здійснення практичної освітньої діяльності на засадах креативно-педагогічної парадигми.

Ключові поняття: парадигма, креативно-педагогічна парадигма, креативність.

Без сумніву, можна стверджувати, що під час сходження вчителя до вершин педагогічної майстерності слід визначитись у виборі освітньої парадигми, на засадах якої належить щоденно здійснювати свою педагогічну діяльність. Учителі, які часом недостатньо приділяють уваги своїй післядипломній педагогічній освіті, можуть нас не обгрунтовано звинувачувати у зверненні до якихось дивних і незрозумілих понять. Хоча в історії розвитку науки визначення змісту поняття „парадигма” здійснено достатньо давно. В педагогічній діяльності, яку в нашому розумінні слід розуміти як науково-практичну діяльність, не можна уникнути використання цього поняття. Його визначення є не данина моді, а запорука конструктивного, зваженого й, врешті-решт, наукового підходу до своєї педагогічної справи і сходження на вершину професіональної майстерності. А як може бути інакше, якщо в педагогічній діяльності вчитель має справу з най-

більш унікальною і вразливою, складною і могутньою, за своєю значимістю, істотою – людиною.

Парадигма (від грец. – *приклад, взірець*) – за визначенням відомого українського педагога, академіка С.У. Гончаренка – це система форм одного слова, що відображає його змінювання за властивими йому граматичними категоріями. У другому розумінні – це теорія або модель постановки проблем, прийнята за зразок вирішення дослідницьких завдань певним науковим співтовариством. Разом з тим, це принцип, що створює методологічну основу науково-теоретичної чи науково-практичної діяльності і, зокрема, педагогічної [7].

Парадигма як методологічна основа забезпечує єдність певного наукового, педагогічного, медичного, технічного чи культурного співтовариства, що значно полегшує їхнє професійне спілкування. Крім того, па-

**Анатолій
СОЛОГУБ**

Член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, радник директора Інституту обдарованої дитини НАПН України, кандидат педагогічних наук

радігму слід розуміти як і наукову теорію, втілену в систему понять, що виражають істотні риси дійсності певного історичного періоду і, зокрема, педагогічної. В свою чергу, видатний український педагог, академік М.Д. Ярмаченко визначає парадигму як висхідну концептуальну схему, модель постановки проблем та їх розв'язання, а також методів дослідження, що панують протягом певного історичного періоду в науковому співтоваристві.

На зламі тисячоліть Україна, отримавши незалежність, включилась у світовий процес глобалізації й демократизації, тому в її освітньому просторі стали відбуватися радикальні зміни. Вони передбачали визначення нових цінностей освіти й педагогічних підходів у визначенні змісту й організації діяльності різних типів і рівнів навчальних закладів. Важливою подією стала підготовка і проведення II Всеукраїнського з'їзду освітян України, за ініціатииви Міністра освіти і науки України В.Г. Кременя, на якому було прийнято Національну доктрину розвитку освіти України у XXI столітті. Вона визначила вибір освітянами гуманістичної парадигми як основної для своєї повсякденної педагогічної діяльності. Цій події передувало прийняття Законів „Про освіту” [9, 10, 11], „Про загальну середню освіту” [10], „Про позашкільну освіту”, які визначали принципову відмову від традиційної пізнавальної парадигми. Звичайно, прийняття Доктрини, затвердження Законів ще не підтверджувало змін у діяльності кожного педагога й вибору ним гуманістичної парадигми. Рішення III Всеукраїнського з'їзду освітян підтвердили правильність висунутих ідей Доктрини і сприяли подальшому розвитку освіти України.

У педагогічній теорії та практиці використовується традиційна, **когнітивна парадигма**, та **гуманістично-особистісно зорієнтована**, що має декілька, на наш погляд, варіантів: валеологічна, суб'єктна, парадигма

самовизначення й креативно-педагогічна парадигма. Серед перерахованих остання має принципові відмінності.

В *традиційній парадигмі* дитина розглядається як об'єкт педагогічного впливу, і педагоги, використовуючи свою владу, знання, досвід, визначають, кого, як, чому й коли навчати й інформувати, даючи вказівки (імперативи). В умовах педагогічних систем, що ґрунтуються на першій парадигмі, учень, що хоче успішно вчитись, повинен обов'язково до них пристосовуватись. При цьому він поступово неминуче втрачає свою самобутність і можливість розвинутисть у самодостатню творчу особистість у такій мірі, в якій міг би розвинутисть потенційно. І не випадково, бо навчання в цьому підході в першу чергу ототожнюється з формуванням певних знань, умінь і навичок, а в другу – з розвитком особистісних якостей. Така організація навчально-виховного процесу не тільки не сприяє розвитку мотивації, але й навпаки, неминуче поглиблює демотивованість і втрату інтересу до навчання й науки.

Педагогічна система на засадах *креативно-педагогічної парадигми*, навпаки, передбачає принципово нову організацію навчально-виховного процесу, яка сприяє активізації розвитку учнів засобами залучення їх до творчої самостійної освітньої діяльності в особистій математичній, фізичній, хімічній освіті.

Наші багаторічні теоретичні і експериментальні дослідження показують, що велика кількість педагогів залишились „закритими” до нових ідей і сприймали ці, надзвичайно важливі, документи й події достатньо формально, і багато в чому залишились непорушними в своїх попередніх переконаннях і діях. У першу чергу слід зазначити, що вони основною метою своєї діяльності, як і раніше, помилково визначають оволодіння учнями знаннями, уміннями та навичками з предметів, аргументуючи це тим, що оволодіння ними забезпечує в майбутньому успішне навчання у вищих

навчальних закладах. У такому разі ігноруються нахили, інтереси, мотиви та задатки дитини, оскільки вона позбавляється свободи вибору й діяльності. Прихильники традиційної пізнавальної парадигми виступають за стабільні, перевірені на практиці методи, прийоми, засоби навчання й контролю. З їх точки зору, важливу роль мають чіткі стандарти й критерії успішності. Вони впевнені в тому, що успішність у навчанні забезпечується відповідальною інтелектуальною працею, спрямованою на оволодіння навчальним матеріалом у репродуктивній інтелектуальній діяльності з опорою на пам'ять.

Деяко менша частина педагогів, представників традиційної пізнавальної парадигми, зосередила свою увагу на найбільш ефективних способах засвоєння учнями будь-яких знань. Вони пропонують, вирішуючи проблеми виборів методів навчання і підвищення якості освіти, засвоєння навчальних програм, широко і системно застосовувати інформаційні технології, а тому й комп'ютерну техніку. Їх переконання вибудовуються з визнання пасивної ролі учнів, оскільки вони, як і прихильники традиційної пізнавальної парадигми, визнають ту ж саму мету – знання, вміння, навички, а учень знову таки – об'єкт педагогічного впливу.

Фактично інформаційні технології як засіб навчання лише створюють нове технологічне і технічне забезпечення досягнення мети пізнавальної парадигми. **Ми не можемо погодитись з тим, що надбання будь-яких знань, вмінь та навичок може забезпечити в майбутньому повноцінну життєву самореалізацію і самоствердження особистості дитини.** Для того, щоб відбувся глибинний процес самореалізації, молода людина, безперечно, повинна мати фонд сучасних знань, вмінь і навичок, уміти їх поповнювати. Але, щоб вона відчувала справжню насолоду від життя, їй треба, на наше глибоке переконання, мати розвинені інтелектуальні, творчі здіб-

ності, волю й емоційну сферу. Час вимагає саме таку творчу особистість зі свідомістю всебічно розвиненої, соціально активної, фізично здорової і духовно багатой молодой людини, яка усвідомлює свою життєву місію і стратегію творця. Маючи гармонійний розвиток, вона визначає благородні цілі й завдання та засоби їх досягнення, що сприяють особистому становленню, створенню власної сім'ї, професійному зростанню.

Та й творча реалізація педагога може відбутись лише за умови його практичної діяльності на засадах гуманістичної парадигми. Вчитель і учень одночасно вбачають сенс освіти, її зміст і організацію як обов'язкову умову самоздійснення, самореалізації, самоствердження. Педагоги-гуманісти відмовляються від пріоритету виробництва й професії, регіональних інтересів, тиску колективу та всього суспільства на особистість. Вони визнають її як головний пріоритет і вважають освіту засобом допомоги і підтримки людини у її особистісній і творчій самореалізації.

У формуванні гуманістичної філософії освіти важливу роль відіграють *концепція особистісно зорієнтованого навчання* та співзвучна їй *концепція креативної освіти*. Вони передбачають особистісний творчий розвиток учнів і одночасну насиченість освітнього простору гуманістичним змістом, який відповідає культурним орієнтаціям і освітнім цілям та включення учнів у процес культурної творчості.

Сходження будь-якого народу до вершин прогресу можливо лише за умови наявності своєї ментальності й неповторності. В їх формуванні мають значення феномени: гуманізм, мир, істина, добро, справедливість і феномен творчості. Саме в останньому закладена життєстверджуюча, зорієнтована на майбутнє, енергія. Через це *філософською ідеєю сучасної діяльності людини, учня чи студента, має стати творчість*. Сутність, при-

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ЗДОБУТКІВ, що побудовані на засадах концепції розвиваючого навчання

До найбільш радикальних прибічників, що висували вимоги створення школи „Відкриттів і пошуку нового”, тобто креативного закладу, належить американський філософ, психолог і педагог кінця XIX і початку XX ст. *Джон Дьюї*. Ним була розроблена концепція, яка не надає перевагу засвоєнню знань, вмінь і навичок учнем, але доводить необхідність розвитку дитини в школі, її творчих здібностей. Він переконує в необхідності розвитку здібностей і вмінь учня виявляти, формулювати та вирішувати різні теоретичні та практичні проблеми повсякденного життя. Джон Дьюї вважав, що здобування знань учнями є засіб їх розвитку, але в тому разі, коли вони впевнені, що це відкриє їм щось нове.

Урок, за Дж. Дьюї, повинен бути підготовлений і проведений так, щоб учні змогли відчутти конкретну складність, протиріччя, проблему, визначити її сутність, сформулювати гіпотезу щодо вирішення проблеми, одержати наслідок з гіпотези, що торкається окремих рішень, перевірити гіпотезу за допомогою спостережень і експериментів.

Таким чином, в дидактичному підході Дж. Дьюї визначається ототожнення процесу навчання з процесом дослідження, а робота учня, якою керує учитель, з роботою дослідника, що дійсно направлена на виявлення нових законів і наукових закономірностей [8, 12, 14].

Подібні дидактичні підходи висвітлювались в роботах і німецьких вчених (Г. Гаудіг, 1860 – 1923 рр., Г. Кершентштейнер, 1854 – 1932 рр.) [14], та інших. Цікаву концепцію навчання через відкриття розробив і відомий американський психолог *Джером Брунер*. Відповідно до неї навчання тільки тоді є відкриттям, коли воно забезпечує учня „новим поглядом” (new insight) на навчальний матеріал. Останній повинен бути таким, щоб учень мав можливість самостійно формулювати невідомі раніше узагальнення, а також використовувати їх на практиці. Як бачимо, вже на початку XX ст. дослідники визначають як головну мету навчання – розвиток особистості й метод її досягнення – дослідження.

Ці ідеї на початку XX ст. розвиваються і в роботах видатного українського педагога *Г.Г. Ващенко*. Він наголошує на важливості розвитку в процесі навчання і виховання інтелектуальних і творчих здібностей молоді й детально показує методику виконання досліджень з учнями та студентами вищої, середньої і початкової школи. Вважаючи дослідження активним методом навчання, Ващенко показує їх методику виконання при виконанні лабора-

рода творчості в теоретичній літературі тлумачиться неоднозначно, але вона ототожнюється з об'єктивним розвитком природи й суспільства. А тому, формуючи свою педагогічну систему на засадах гуманістичної креативно-педагогічної парадигми, ми, починаючи з перших кроків своєї педагогічної діяльності, засуджували педагогічні дії авторитарного характеру.

Починаючи з 1974 року, спочатку несвідомо, а потім цілеспрямовано з 1990 року, при створенні Саксаганського, а пізніше – Криворізького природничо-наукового ліцею, було розроблено Концепцію креативної освіти. Головним її завданням було визначити теоретичні засади розвитку креативності як інтегральної якості творчої особистості, що зумовлювало б її здатність породжувати незвичні ідеї, знаходити оригінальні рішення, відхилятися від традиційних схем мислення і тому здійснювати успішну професійну діяльність.

Педагогу-практику, який має намір здійснювати успішне професійне сходження в сучасному освітньому просторі України, утверджуючи свій авторитет як вчителя-предметника, слід будувати практичну повсякденну діяльність на засадах гуманістичної креативно-педагогічної парадигми.

Педагогічна система, що відповідає креативно-педагогічній парадигмі, передбачає таку організацію навчально-виховного процесу, яка сприяє активізації

особистої освіти учнів засобом творчої самостійної діяльності. Така система обов'язково передбачає учня як одного з головних суб'єктів або головних дійових осіб співробітництва й педагогічну фасилітацію вчителя – допомогу, сприяння, підтримку. Тому творчу діяльність учнів ми визначаємо не як одну із складових загальної освітньої системи навчального закладу, а як визначальну укладу його життєдіяльності й визначальну складову всієї педагогічної філософії. Замість навчальної урочної діяльності учнів ми застосовуємо *навчально-дослідницьку* та *навчально-винахідницьку*, що реалізуються за авторською типологією уроків. Крім того, важливою складовою креативної педагогічної системи є *наукова позаурочна діяльність учнів*. Всі інші види, зокрема культурна і валеологічна діяльність учнів, здійснюються як творчі й в органічному поєднанні між собою, утворюючи загальне „поле креативності”, як поле сприятливих умов вияву і розвитку творчого потенціалу учнів.

Таким чином, креативна освіта передбачає творчість учнів у навчанні завдяки їх особистому включенню в активне навчальне чи наукове дослідження. Саме його результати можуть стати для учня відкриттями тих знань, що для нього особисто є новими.

Найбільш важливою складовою частиною концепції діяльності креативного закладу, на нашу

торних робіт, проведенні експериментів, польових досліджень, семінарських занять і висвітлює значення в їх упровадженні дослідницького методу проектування, ролі домашньої роботи учнів і місця в ній книжки [2].

На початку 30-х років *Л.С. Виготський* також обґрунтовував можливість та доцільність навчання, орієнтованого на розвиток, як на свою безпосередню мету, не відкидаючи необхідності засвоєння знань, умінь та навичок. Вчений їх розглядає як найважливіший засіб розвитку учня [3, 4, 5]. Цю концепцію підтримував і видатний російський психолог *С.Л. Рубінштейн* [15]. З метою перевірки цієї концепції проводились і тривають до сьогодні експериментальні дослідження у Харкові, Києві, Москві та інших містах під керівництвом *В.В. Давидова*, *Д.Б. Ельконіна*, *Л.В. Занкова*, *А.К. Дусавицького*, *В.В. Репкіна*. В 60–70-ті роки ці ідеї знайшли відображення в роботах і практичній діяльності *В.О. Сухомлинського*, *І.Д. Адамського* та ін. В сучасній освіті України найбільш плідно ідеї розвитку учнів засобом залучення їх до дослідницької та винахідницької діяльності розвиваються в роботах *О.Є Антонової*, *І.С. Волощука*, *О.А. Дубасинюк*, *Н.І. Поліхун*, *В.В. Рибалки*, *С.О. Сисоевої*, *Т.І. Чернецької* та інших.

Як вже наголошувалося, *В.Г. Кремень* вважає, що історичний розвиток і місце держави в світовій спільноті знаходяться в прямій залежності від здатності народу творити її на рівні вимог сучасної доби. Від того, які творчі здібності виявляються у працівників будь-яких сфер людської діяльності, і особливо національної системи освіти, залежить прогрес суспільства [13].

Креативна педагогічна система освіти й концепція розвиваючого навчання мають загальний фундамент, але вони не тотожні. Як перша, так і друга, вони виходять з визнання головної своєї мети – розвитку дитини. Послідовники цих теорій визнають такий підхід правильним, у якому учні в навчально-виховному процесі будуть розвиватись, виховуючись та навчаючись (за *С.Л. Рубінштейном*, *Л.С. Виготським* та ін.). Але перша передбачає розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, а друга – лише інтелектуальних. Історично концепція розвиваючого навчання передувала креативній, і вона будувалась на ототоженні інтелектуальних і творчих здібностей. І тільки після того, як у психологічних дослідженнях було визначено різницю між ними, виникли умови їх розмежування.

В методичних розробках природничого циклу навчальних предметів навіть 90-х років ХХ ст. під розвитком творчих здібностей помилково розуміли розвиток інтелектуальних. Лише креативна дидактична система освіти передбачає розвиток творчих знань і умінь, творчої мотивації, творчих здібностей.

думку, має бути положення про розвиток у молоді якостей творчої особистості планетарного мислення як сучасного інтелігента, що відповідає світовим тенденціям розвитку освіти. В нашому креативному підході, як і в дослідженнях А.Г. Алейнікова, творчість розглядається не стільки як діяльність взагалі, скільки як специфічна діяльність у самій діяльності, що збільшує її потенціал [1]. Тому головним постулатом педагогічної системи є те, **що творчій праці (інтелектуальній чи фізичній) належить вирішальна роль у впливові на особистість.** У зв'язку з цим, головне завдання педагогічної діяльності вчителя в середніх загальноосвітніх закладах полягає у створенні умов повсякденної та різноманітної творчої діяльності учнів закладу.

Здійснивши теоретичне педагогічне дослідження з проблеми вибору парадигми навчання учнів в сучасних умовах діяльності в середніх навчальних закладах, вважаємо доцільним вибір виключно креативно-педагогічної парадигми.

Анатолій Сологуб
Выбор парадигмы обучения – ключевая проблема современного образования

В статье автором поднимается проблема выбора парадигмы обучения учеников средних учебных заведений и делается попытка доказать целесообразность осуществления практической образовательной деятельности на основах креативно-педагогической парадигмы.

Ключевые слова: парадигма, креативно-педагогическая парадигма, креативность.

Anatolij Sologub
Choice of learning paradigm is a key problem of the present-day education

In the article, author touches upon the problem of selecting paradigm of teaching secondary schools' scholars, and attempt is undertaken to demonstrate expediency of practical teaching activity on the base of the creative-pedagogical paradigm.

Key Words: paradigm, creative-pedagogical paradigm, creativity

ЛІТЕРАТУРА

1. Алейников А.Г. О креативной педагогике // Вестник высшей школы. – 1989.- № 2. – С. 29-34.
2. Ващенко Г.Г. Загальні методи навчання: Підручник для педагогів. – Видання перше. – Київ, Українська видавнича спілка, 1997. – 441 с.
3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психологический очерк:Кн. Для учителя. – 3-е изд. М.: Просвещение, 1991.
4. Выготский Л.С. Мышление и его развитие в детском возрасте//Собр. соч. : в 6 т. – М., 1984. Т.2.
5. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. М., 1950.
6. Гальперин П.Я., Котик Н.Р. К психологии творческого мышления // Вопросы психологии. – 1982. – №5. – С. 80-84.
7. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376с.
8. Дьюи Дж. Школа и ребенок. – М., 1925.
9. Закон України „Про освіту”, – К.: Генеза, 1996. – 36 с.
10. Законодавство України „Про освіту”. 36. законів.- К., 2002.
11. Законодавство України про освіту: збірник законів. – Київ.: Парламентське видавництво, 2002.
12. Козленко В.Н. Проблема креативности личности: Психология творчества: общая, дифференциальная, прикладная. М., 1990.
13. Кремень В.Г. Модернізація системи освіти як важливий чинник інноваційного розвитку держави /Освіта України. – №34. – 13 травня 2003 р.
14. Куписевич Ч. Основы общей дидактики / Пер. с польск. О.В. Долженко. М.: Высш.шк., 1986. – С.53.
15. Рубинштейн С.Л. Принципы творческой самостоятельности // Вопросы Философии. 1984, № 4.
16. Ярошенко О.Г., Новицька В.І. та інші. Завдання для тестової перевірки знань, умінь і навичок випускників загальноосвітніх шкіл, ліцеїв та гімназій. Хімія. – Київ, 1995.

ДИТИНА ТА КНИГА: У ПОШУКУ ВІЧНИХ ІСТИН

УДК 028.1-053.6

Стаття репрезентує бібліографічний огляд видань „ Дитина та книга: погляд крізь призму часу ”, підготовлений фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Ключові слова: читання, дитяче читання, історія дитячого читання, книга, видання, читачі, дитяча література, історія дитячої літератури, бібліотеки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, бібліографічний огляд.

Діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, головної книгозбірні освітньої галузі України, всеукраїнського галузевого інформаційного, методичного і координаційного центру мережі освітніх бібліотек МОН України та НАПН України, спрямована на максимальне інформаційне забезпечення фахових потреб науковців і практиків освітньої галузі України, молоді, що навчається, громадян України, які цікавляться питаннями освіти, бібліотечних фахівців мережі.

Поділяючи стурбованість суспільства кризою читання, яка призвела до його моральної деформації, бібліотека виступає активним популяризатором наукових знань щодо залучення дітей до читання: починаючи з 2006 р. вона бере участь у заходах, присвячених цій актуальній тематиці.

У фондах книгозбірні зберігається чимало документів з питань читання, в тому числі дитячого; унікальним є зібрання видань кінця ХІХ – початку

ХХ ст. Цей період, пов'язаний з формуванням масової читачької аудиторії та динамічним її розвитком, цікавий дослідникам і практикам роботи з юним читачем тим, що дозволяє прослідкувати зародження соціології, психології й педагогіки читання дитини та підлітка.

Для надання допомоги шкільним бібліотекарям, вчителям, батькам щодо залучення дітей до читання у рамках НДР „Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського” (науковий керівник – директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського Рогова П. І., канд. іст. наук, старш. наук. співробітник) вперше в Україні фахівці книго-

Ала РУБАН

Науковий співробітник ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України

збірні підготували бібліографічний огляд видань з питань дитячого читання „Дитина та книга: погляд крізь призму часу”, який вийшов друком у газеті „Шкільна бібліотека плюс” (2013, №11/12) [1].

Видатні діячі, твори яких представлено в роботі, вели творчі пошуки й активну діяльність в галузі дитячого читання і розуміли актуальність і пріоритетність його для розвитку країни в цілому. Починаючи з XVIII ст., дитяче читання було предметом уваги багатьох діячів науки і культури. Найзначніший внесок у розвиток педагогіки дитячого читання цього періоду зробили А. Болотов, М. Курганов, М. Ломоносов, М. Новиков. Вивчення дитини-читача у XIX ст. пов'язане з іменами видатних письменників, педагогів світу, зокрема: Х. Алчевської, Ц. Балталона, В. Белінського, С. Брайент, Г. Вольгаста, Б. Грінченка, М. Добролюбова, Г. Дорофєєва, Є. Єлачича, О. Круглова, О. Лебедева, М. Рубакіна, С. Русової, К. Ушинського, І. Феохтистова, М. Чернишевського, М. Чехова та інших. У період 1917 – кінця 1980-х рр., коли змінився весь устрій життя і сформувалася радянська держава, великий внесок у розвиток наукової теорії і методики керівництва читанням підростаючих поколінь, у розроблення принципів питань дитячого й юнацького читання зробили С. Абакумов, Р. Абельська, А. Бабушкіна, Л. Беленька, О. Горький, Н. Житомирова, А. Коган, Н. Крупська, Д. Ліщинський, А. Макаренко, Е. Марієнгоф, Г. Покровська, П. Рубцова, В. Сухомлинський, І. Тимофєєва, О. Шахрай, Е. Яновська та інші. Наприкінці 1990-х рр. – на початку XXI ст. дослідженнями дитячого читання в Україні займалися й продовжують займатися У. Гнідець, Г. Гречко, Т. Долбенко, Л. Заліток, М. Зні-

щенко, І. Калиновська, Ж. Клименко, Г. Корнєєва, Н. Марченко, В. Медведєва, Р. Мовчан, В. Мозгова, Е. Огар, Г. Оленіна, Г. Ткачук, А. Фасоля, Т. Шамаріна та ін.; в Російській Федерації – В. Бородіна, О. Борисова, Г. Варганова, О. Голубєва, Н. Добриніна, Т. Жукова, Ю. Мелентєєва, Т. Полозова, Н. Сметаннікова, О. Старовойтова, І. Тимофєєва, І. Тихомирова, В. Чудінова та багато інших.

Чимало досягнень діячів науки, культури, освіти успадкувало сьогodнiшнє покоління, але багато чого несправедливо забуто, а тому в нових умовах потребує переосмислення й використання.

Метою огляду було висвітлення внеску вітчизняних і зарубіжних науковців, видатних педагогів, діячів культури України й світу з часів античності до початку XXI ст. в розробку проблеми дитячого читання для глибинного ознайомлення з їхньою спадщиною і творчого застосування у практиці роботи бібліотек і закладів освіти.

Поставлена мета зумовила такі завдання:

- виявити, дослідити й проаналізувати видання, присвячені питанням дитячого читання, наявні у фондах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;
- відобразити творчий внесок дослідників у процес формування юного читача в конкретно-історичному контексті;
- розкрити й популяризувати інформаційний ресурс ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, зокрема кабінету бібліотекознавства, з питань дитячого читання.

Матеріали огляду, в яких проаналізовано 76 назв видань із фондів бібліотеки, розміщені за хронологічним принципом відповідно до часу написання твору і складаються з *чотирьох розділів*:

1. Книга як важливий чинник виховання в традиціях педагогіки й культури з давніх часів до XVIII ст.

2. Дитяче читання в працях діячів культури й освіти XIX – поч. XX ст.

3. Дитина та книга: погляди вчених, педагогів, письменників 20–80 рр. XX ст.

4. Читання дітей очима сучасних дослідників.

Така хронологія базується на періодизації історії дитячої літератури, розробленій літературознавцем, фахівцем з російської дитячої літератури, методики викладання національних літератур Ф. І. Сетіним (1919–2003) у 1990 р. [2, 36].

Допоміжний апарат складається зі статті від упорядника, вступу (в ньому розглянуті найважливіші етапи розвитку дитячої літератури й дитячого читання з урахуванням історико-культурних процесів, що характеризують ту чи іншу епоху), рекомендаційних списків видань, наявних у фондах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, до кожного з розділів та списку використаної літератури.

Бібліографічний огляд призначений для дослідників і керівників дитячого читання, батьків, бібліотекарів навчальних закладів та дитячих бібліотек, інших фахівців, зацікавлених даною проблемою.

Усі видання, про які йде мова в огляді, відображені в каталогах бібліотеки: абетковому, систематичному, імідж-каталозі, електронному (бази „Книги”, „Рідкісні книги”). Книжки з I та II розділів, видані до 1917 р., оцифровані й доступні користувачам бібліотеки як в традиційному, так і електронному вигляді на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в базі даних „Електронна бібліотека” (http://194.44.12.98/cgi-bin/irbis64r_11/cgiirbis_64.exe?LNG=&C21COM=F&I21DBN=ELIBR&P21DBN=ELIBR&S21FMT=&S21ALL=&Z21D=&S21CNR=20).

ЛІТЕРАТУРА

1. **Дитина і книга:** погляд кризь призму часу : бібліогр. огляд вид. із фондів Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд. А. І. Рубан та ін.]. – К., 2012. – 62 с. (Серія „ На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек”. – Вип. 8.)
2. **Сетин, Ф. И.** История русской детской литературы : конец X – первая половина XIX века / Федор Иванович Сетин. – М. : Просвещение, 1990. – 303 с.
3. Шкільна бібліотека плюс. – 2013. – № 11/12 (239–240), червень.

LITERATURE

Dytyna i knyha: pohliad kriz' pryzmu chasu : bibliogr. ohliad vyd. iz fondiv Derzh. nauk.-ped. b-ky Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskooho / NAPN Ukrainy, Derzh. nauk.-ped. b-ka Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskooho ; [uporiad. A. I. Ruban ta in.]. – K., 2012. – 62 s. (Shkilna biblioteka plus : 2013, № 11/12 (239–240), cherven') ; (Seriia “Na dopomohu profesiyniy samoosviti pratsivnykiv osvitiyanskykh bibliotek” ; vyp. 8).

Setin F. I. Istoriia russkoy detskooy literatury : konets X – pervaia polovina XIX veka / Fiodor Ivanovich Setin. – M. : Prosveshcheniie, 1990. – 303 s.

Алла Рубан

Ребенок и книга: в поиске вечных истин

В статье подана информация о библиографическом обзоре „Ребенок и книга: взгляд сквозь призму времени”, подготовленном сотрудниками ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского.

Ключевые слова: чтение, детское чтение, история детского чтения, книга, издание, читатели, детская литература, история детской литературы, библиотека, ДНПБ Украины им. В. О. Сухомлинского, библиографический обзор.

Alla Ruban

A Child and A Book: Searching for Eternal Truths

The article is concerned with a bibliographic analysis of the publications on the topic “A Child and a Book: Investigation Through the Ages”. All the analyzed literary sources can be found in the funds of V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

Key Words: reading, child's reading, history of child's reading, book, edition, readers, children's literature, history of children's literature, library, DNPB of Ukraine named after V.O.Sukhomlynskyi, bibliographic review.

СУЧАСНИЙ СТАН ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ УКРАЇНИ

УДК 37.014.5-
056.22:613.8

У статті автори аналізують динаміку стану здоров'я дітей за роки незалежності України. Інститут екології людини, співпрацюючи з освітянами й медиками, з 1992 року веде моніторинг стану здоров'я дітей у системі освіти України.

Даний огляд представляє собою аналіз літературних і оригінальних даних авторів стосовно нинішнього стану здоров'я дітей України. Основна увага в статті приділяється тим проблемам, в першу чергу, соціально-екологічним, від яких залежить стан здоров'я дітей, і обговорюються основні напрями профілактики, оздоровлення дітей через систему освіти, від яких залежить збереження здоров'я дітей, як основи майбутнього України.

Михайло КУРИК

Директор Українського інституту екології людини, м. Київ, професор

Ключові слова: стан здоров'я дітей, моніторинг, соціально-екологічні проблеми, профілактика, оздоровлення дітей, система освіти.

УКРАЇНЦІ – НАЦІЯ, ЩО ВИМИРАЄ

Основним і об'єктивним критерієм стабільного розвитку держави є здоров'я її населення, через те що здоров'я відображає вплив всіх сторін життя соціуму.

Нагадаємо, що здоров'я нації – це середня тривалість життя людини; це позитивний баланс чисельності людей, коли народжуваність вища за смертність; це критерій виживання дітей, особливо в перший рік народження, це стан здоров'я новонароджених і, врешті-решт, це високий відсоток здорових дітей, особливо дошкільного та шкільного віку.

Цивілізація у своєму розвитку вступила в III тисячоліття, епоху, коли, хоче людство цього чи ні, процеси у світі будуть розвиватися наступним чином: чим більше буде розрив між еволюційним розвитком, можливостями біосфери і зростаючими споживчими потребами соціуму, тим більш негативно це відобразатиметься на особливостях самого розвитку соціуму. Так, за даними академіка В.П. Казначеева (Росія), якщо взяти за одиницю все, що виробляє біосфера за рік, то людство споживає (або потребує в споживанні) в 6-7 разів більше. Отже, легко підрахувати, які проблеми є сьогодні в розвитку цивілізації. Безумовно, що всі вони мають вплив, в першу чергу, на здоров'я самого соціуму. Тому не

Олена ТЯЖКА

Завідуюча кафедри І-ї педіатрії Національного медичного університету ім. О.Богомольця, м. Київ, професор

дивно, що прогнози розвитку чисельності людей білої раси в світі не надто оптимістичні, це стосується як всіх країн світу, так і Європи й, зокрема, України.

Населення України невинно скорочується. Згідно з даними Держкомстату на кінець 1990 року населення України складало 51,94 млн. чоловік. Далі статистика населення України така: 1991 – 52,06 млн.; 1992 – 52,24 млн. Це був максимум, а далі почався спад: 1993 – 52,11 млн.; 1994 – 51,73 млн.; 1995 – 51,3 млн.; 1996 – 50,82 млн.; 1997 – 50,37 млн.; 1998 – 49,12 млн.; 1999 – 49,43 млн.; 2000 – 48,92 млн.; 2001 – 48,46 млн. чоловік. На 1 листопада 2005 року в Україні проживало 46,98 млн. чоловік.

За рівнем людського розвитку Україна суттєво відстає від європейських країн, про що свідчить глобальний звіт програми розвитку ООН в Україні. За людським розвитком Україна посідає 76 місце із 170 країн світу. Україна відстає від Угорщини, Росії, Польщі, Словаччини, Болгарії, Румунії і навіть Албанії та Македонії. У загальному списку Білорусія – 64, Росія – 67, Польща – 37, а Словаччина – 42. Найнижчий показник у Молдови – 111.

Очікувана тривалість життя українців – 67,7 років, а вірогідність, що народжена людина досягне віку 60 років – 74%, а решта 26% – не мають шансів перейти цей бар'єр.

За даними голови Комітету Верховної ради України з питань охорони здоров'я Т. Бахтієвої, з посиленням на прогнози ВООЗ щодо України, до 2030 року в Україні може залишитись 30 млн. людей, якщо в країні не буде налагоджена профілактична, попереджувальна медицина. ВООЗ дає чіткі критерії відносно фінансування медицини: воно має бути не менше 5% від ВВП. Якщо процент нижче, то вважається, що цієї галузі в країні немає. Сьогодні медицина в країні фінансується на 2,7% від ВВП, із яких 0,5 % йде на зарплату медичним працівникам.

Зовсім недостатньо фінансуються державні національні програми. Так із 25 прийнятих національних програм фінансуються 7 і лише на 30-40%. Якби національні програми фінансувались у потрібному обсязі, ми б сьогодні в країні не мали такого катастрофічного стану з рівнем здоров'я нації, особливо молоді та дітей.

Нещодавно Міністр охорони здоров'я України, Р.В. Богатирьова, на зустрічі з директором Регіонального бюро ВООЗ, пані Сюзаною Якаб, однозначно висловились на користь реформування нашої системи охорони здоров'я: „Ми розуміємо, що рівень смертності й інвалідність не знизиться до тих пір, поки ми не змінимо ситуацію в бік покращення стану здоров'я і профілактики захворювань українців. Цієї мети ми сподіваємося досягнути шляхом розробки нової політики охорони здоров'я”.

Нова європейська політика охорони здоров'я має назву „Здоров'я 2020” і є продовженням загального Європейського процесу „Навколишнє середовище та здоров'я” (2010-2016), інституційні рамки якого було прийнято на V Міністерській конференції з питань навколишнього середовища і охорони здоров'я „Захистимо здоров'я дітей в середовищі, що змінюється”(Парма, Італія, березень 2010 р.).

Збереження здоров'я населення, в тому числі і дитячого, ще з 2004 року є пріоритетним для європейських країн, та, на жаль, України це ніби не стосується. Мова йде не лише про здоров'я дорослого населення України, а, в першу чергу, дітей та молоді, тобто населення України того віку, з яким пов'язане її майбутнє. На превеликий жаль, картина зі здоров'ям дітей в Україні різних вікових груп не виглядає кращою, ніж зі станом здоров'я дорослого населення.

Наш Інститут веде моніторинг стану здоров'я дітей в різних регіонах України через систему освіти з 1992 року. Дані таких щорічних аналізів не вселяють ніякого оптимізму, не

дивлячись на різні твердження можновладців, що проблеми здоров'я дітей в Україні контролюється державою. З 2004 року практично нічого не було зроблено в плані захисту здоров'я дітей у реальному довкіллі, в якому живуть діти в Україні, особливо це стосується наслідків аварії на ЧАЕС. Нагадаємо, що завдяки спільним зусиллям Інституту, освітян і медиків столиці у 2004 році була розроблена і затверджена Київрадою та підписана тодішнім мером столиці, О.О. Омельченко, дуже потужна Програма „Екологія, дитина, майбутнє”. Але не судилося цій програмі нормального життя як одній з головних дитячих Програм не лише Києва, а України.

ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ В УКРАЇНІ. РІК 2013

Ще раз підкреслимо, що об'єктивним критерієм соціально-екологічного розвитку будь-якої держави, як і суспільства в цілому, є здоров'я її дітей. Життєвий досвід розвитку суспільства вчить, що не буде дітей – не буде й держави. Діти – це дзеркало розвитку будь-якої держави, це її майбутнє. *Нагадаємо з цього приводу чудові слова українського педагога В. Сухомлинського: „Дитинство – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя. І від того, як пройшло дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що увійшло в його розум і серце з оточуючого світу – від усього цього залежить, якою людиною стане малюк”. Держава повинна бути надійним інвестором у дитинство через те, що збитків від цього ніколи не буде, а повернуться вони суспільству сторицею”.*

Нагадаємо деякі дані дитячої демографії України. На кінець ХІХ і на початку ХХ століття в Україні був найвищий у Європі коефіцієнт народжуваності: 1891-1900 р.р. – 49,1; 1901-1910 – 44,6; 1911-1913 – 42,9. Далі, після Другої світової війни, індекс народжуваності в Україні починає поступово падати:

1950 – 14,3; 1960 – 13,6; 1970 – 6,4; 1980 – 3,3 і 1991 – 0, а далі цей показник зі знаком мінус.

За цей же період часу суттєво зменшується смертність дітей в перший рік життя. Цей показник був (на 1000 народжуваних): 1945 – 85,2; 1950 – 74,8; 1960 – 29,5; 1970 – 17,0; 1995 – 14,7; 1998 – 12,8. Рівень смертності малюків в Україні в порівнянні з країнами Європи, де цей показник в середньому дорівнює 8,0 – 9,0, досить високий. Критичними роками для населення України, тобто, коли смертність перевищувала народжуваність, стали: для сільського населення – 1989 рік, а для міського – 1991 рік (час становлення незалежності України).

Кількість здорових дітей в Україні, за даними МОЗ, постійно зменшується і складає зараз ледь 30 відсотків для дітей дошкільного і шкільного віку. Аналогічна негативна картина зі здоров'ям дітей такого ж віку в Росії. В Україні стало проблемою народження здорової дитини.

За даними медичної статистики, в порівнянні з 60-ми роками в Україні на 72% зросла захворюваність дітей, в 16 разів знизилася кількість здорових дітей, в 3 рази збільшилася кількість новоутворень у дітей, хвороб системи кровотворення та органів травлення. Якщо в дошкільників ці хвороби займають сьогодні шосте місце, то у школярів – третє.

Зростання захворюваності дітей веде до зростання кількості дітей-інвалідів: якщо в 1992 році було зареєстровано 90 тисяч дітей інвалідів, то сьогодні їх більше 150 тисяч.

Однак зазначимо, що є і позитивні дані щодо здоров'я дітей. Зокрема, за останні роки показники дитячої смертності набувають тенденції до зниження, причому дитяча смертність зменшується не лише в перший рік життя дитини, а й у віці до 14 років. За останні 10 років цей показник зменшився і складає 9,7 на 10 тисяч дитячого населення.

Ці та інші статистичні дані про проблеми здоров'я дітей в країні од-

нозначно свідчать про **необхідність кардинально змінювати політику держави щодо здоров'я дитини**. Необхідно забезпечити максимальну соціальну підтримку й медичну допомогу вагітним жінкам і дівчаткам-підліткам. В Україні пріоритетом повинна стати профілактика, зміщення акцентів, в першу чергу, на відносно здорову дитину і методики її попереджувальної діагностики функціонального здоров'я. Сьогодні близько 80% коштів, які виділяються на охорону здоров'я, держава витрачає на стаціонарну допомогу і лише 20% – на амбулаторно-поліклінічну.

На жаль, сьогодні дитячі лікарі первинної ланки в країні орієнтовані на хвороби. Лікарі більше зорієнтовані ставити дитині діагноз і лікувати, а не попереджати розвиток хвороби і корегувати функціональні відхилення в організмі дитини. На даний момент немає й мови про індивідуальний підхід до здоров'я дитини через дільничного лікаря чи педіатра в поліклініці, коли немає у лікаря достатньо часу на дитину та апаратури, щоб експресно визначити її стан здоров'я.

Оскільки стан здоров'я дитини сьогодні, в першу чергу, екологічно детермінований, це означає, що порушення стану здоров'я проявляється на функціональному або на польовому рівні, а не на фізичному. Це, в свою чергу, вказує на те, що повинні застосовуватися експресні методи, які ще задалегідь (до прояву патологічного процесу) виявляють функціональні порушення в організмі дитини.

І ще одна особливість стану здоров'я дітей, яка стає ніби характерною для III тисячоліття. Постійне погіршення екології довкілля, накопичення в організмі людини токсинів, різного роду бактерій, вірусів, вплив хімічних факторів, електромагнітних полів, створили синдром стомлюваності, коли внутрішнє середовище організму суттєво відрізняється від природного, біогенного. Ці обставини викликають феномен так званого *генетичного дефолту клітин організму людини*, коли саме через ен-

доекологічні проблеми, які розвиваються в організмі, клітини не можуть виконати свою індивідуальну генетичну програму розвитку.

Здоров'я дітей не може чекати на кращі часи. Наведені факти однозначно свідчать про те, що *нам потрібно невідкладно переходити від вимовної турботи про дітей до реальної та надати їм можливість бути здоровими*.

ВИМОГА ЧАСУ – КОНКРЕТНІ ДІЇ

Проблеми здоров'я необхідно розглядати в контексті вирішення проблем екологічних. Здоров'я дитини сьогодні повинно аналізуватись, в першу чергу, як індикатор екологічного благополуччя середовища, в якому живе дитина. Повинні бути експресні, доступні методики діагностики, які б інтегрально визначали, чи є проблеми зі здоров'ям у дитини, і свідчили б саме про вплив місця проживання на її стан.

Сьогодні такі експресні методики діагностики розроблені, апробовані і впроваджені в практику педіатрії. Саме завдяки плідній співпраці вчених, освітян, педіатрів ми маємо екологічну, або ендоекологічну педіатрію. За допомогою визначення функціонального стану здоров'я організму дитини легко визначається загальний рівень її здоров'я. Якщо всі органи й системи, а їх для нашого організму основних є 12, функціонують у нормі, немає ніяких втрат природної біоенергетики організму, тобто організм працює синхронізовано і збалансовано, *то такий організм здоровий*. Якщо ж мають місце в організмі відхилення в функціональному стані якогось органу чи системи, це фіксується апаратурою, і на основі таких вимірювань одержується інформація про ті органи чи системи, які в даному випадку порушують рівень здоров'я організму. Тут же можна з'ясувати, що це за порушення: чи вони вроджені і мають стан патології, чи це лише перший прояв впливу екології середовища на здоров'я дитини.

Ми, дорослі люди, державні службовці всіх рівнів, маємо знайти гроші, щоб не лише провести диспансеризацію дітей столиці, але й усіх дітей України, зробити повний реєстр здорових дітей і розробити конкретні діючі методики збереження здоров'я дітей країни.

Сьогодні, завдяки роботам київських спеціалістів і того ж Інституту екології людини, великого числа вітчизняних виробників продуктів профілактики, оздоровлення й лікування, є все для забезпечення гарантованого ендоекологічного здоров'я кожної дитини.

ЗДОРОВ'Я І ОСВІТА

Коли мова сьогодні йде про нашу освіту, то, в першу чергу, постає наступна проблема: діти здобувають знання ціною власного здоров'я (!). Дійсно, в перший клас дитина йде здоровою, а по закінченні школи разом з атестатом одержує медичний діагноз, а то і не один. Причин такого стану речей багато, але головних кілька: великі психоемоційні навантаження на дітей та наслідок впливу на них екології навколишнього середовища А в школах, дитячих садках сьогодні практично не ведеться ніякої ендоекологічної профілактики, оздоровлення і все, що сьогодні пов'язане з навчальним процесом, ще додаючи уроки інформатики, є додатковими соціально екологічними факторами проти здоров'я дитини.

На нашу думку, є лише один шлях зберегти здоров'я дитини. **Необхідно повернути навчальним закладам давно ліквідованих шкільних лікарів**, тих, які б постійно в школі, садочку слідували за самопочуттям дітей, озброїти їх сучасною простою апаратурою ендоекологічного моніторингу здоров'я, навчити простій ендоекологічній діагностиці. Вони будуть проводити щоденний контроль за станом здоров'я і, в першу чергу, фіксуватимуть, коли і від чого в школі, садочку в дитини відбуватиметься погіршення стану здоров'я. Маючи такі дані, а також

систему ендоекологічної профілактики і реабілітації, разом із батьками в системі освіти можна буде усувати ті відхилення, які стали проявлятися. Це дозволяє гарантувати, що негативний вплив тих чи інших факторів буде ліквідовано, і діти закінчуватимуть навчальний заклад екологічно здоровими.

Такі системи і методики розроблено, впроваджено в ряді регіонів, у Києві зокрема (завдяки десятирічному досвіду роботи Українського інституту екології людини над проблемою екології дитинства), і за бажанням держави можуть використовуватись усюди.

І ще одна надто важлива обставина.

Людина, як вказував В.І.Вернадський, — це квантова система, це єдине: фізичне і духовне (психічне). Релігія стверджує, що людина — це триєдине: дух, душа і тіло. І лише в нерозривній єдності духовного і фізичного людина здорова і екологічно незалежна. Це і є квантовість людини, це і є шлях її виживання.

А забезпечити цю гармонію розвитку дитини може лише система освіти, бо в неї є щоденний доступ до дитини. При цьому слід ще наголосити, що надзвичайно важлива роль в формуванні освіти здоров'я дитини належить учителю. Отже, якщо всю освіту екологізувати в напрямку екології кожного суб'єкта освіти, то це стане гарантією, що здоров'я дітям буде збережено.

ЕКОЛОГІЯ ДОВКІЛЛЯ І ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ

Виходячи зі вказаних проблем впливу довкілля на здоров'я дітей і враховуючи досвід ряду Європейських країн із забезпечення сприятливих екологічних умов для здоров'я дітей в системі освіти, Український інститут екології людини з 1994 року і до сьогодні, співпрацюючи з освітянами, медиками, інженерами, почав систематичну роботу з розробки та

впровадження в практику навчальних закладів простих та інформативних методик визначення функціонального здоров'я учнів, його залежності від екологічних умов довкілля та методик постійної ендоекологічної реабілітації стану здоров'я дітей у системі навчального закладу.

За цей час було розроблено ряд регіональних програм, у першу чергу, в м. Києві, Київській області, а згодом і в інших регіонах країни. Це програми „Екологічний дошкільний заклад”, „Екологія, дитина, майбутнє” та інші. Завдяки цій роботі, наприклад, в Київській області існує чимала мережа Центрів розвитку дитини. На базі ДНЗ створені наступні центри: „Орлятко” (м. Демидів, робота ведеться з 2000 р.); „Ромашка” (м. Вишневе, з 2001 р.); „Барвінок” (м. Бровари, з 2004 р.); „Колосок” (м. Бориспіль, з 2005 р.) та інші.

Інститут екології людини разом з освітянами отримав великий клінічний матеріал про стан здоров'я дітей не лише дошкільників, а й шкіл, що дало можливість Інституту розробити *Методичні рекомендації щодо моніторингу стану здоров'я учнів, його залежності від екології довкілля, і видати кожному учню екологічний паспорт здоров'я*. З таких індивідуальних паспортів здоров'я складається загальний екологічний паспорт здоров'я відповідного навчального закладу.

Ці методичні рекомендації пройшли різне рецензування і, врешті-решт, були схвалені Міністерством освіти і

ДІТИ ТА ДЕРЖАВА

Надто важливою є роль батьків, сім'ї, домашнього соціуму в цій справі. Але тут проблема в тому, що екологічна освіта, екологічна свідомість нашого виживання дуже низька. Єдиний вихід із цієї ситуації – суцільна екологізація всього суспільства, підняття на високий рівень екологічної свідомості кожної особистості й соціуму в цілому. Без цього не слід чекати нічого доброго від протидії людині та природі.

Крім цього, найперший ризик зі здоров'ям дітей сьогодні – це здоров'я самих батьків. Як правило, здорових дітей народжують здорові батьки. Зараз кожне покоління молоді дитородного віку має не дуже добре здоров'я. Стан здоров'я молодих людей в Україні – це букет впливу екології довкілля, в тому числі і наслідки аварії 1986 року, це психо-соціальні проблеми суспільства, це всі засоби масової інформації, в тому числі й Інтернет, звідки щоденно йде, в основному, негативна інформація. Не може бути здоровою людина в такому нездоровому, негативному інформаційному полі. Якщо молода мама має будь-які порушення функціонального стану свого здоров'я, то вона ніколи не зможе народити нормально здорову дитину.

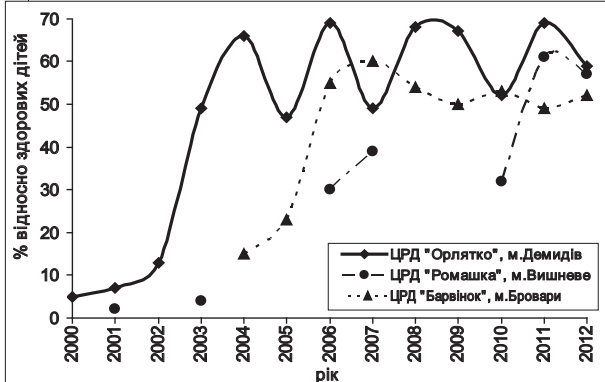
Далі уже на народжену дитину впливають різні психогенні навантаження. Це і не ідеальні шкільні програми, шкільні стреси – все це призводить до втрати функціональної імунної системи.

Надто негативно на здоров'я дітей впливає питна вода. Із 140 країн світу за якістю питної води ми на 134 місці. Дехто говорить, що вони вживають воду не з під крану, а пляшкovanу, та це лише 15-20 %. А вода в продуктах харчування, її якість – це природна якість здоров'я організму дитини. Хто ці питання сьогодні контролює в країні?

Хотілося б звернути увагу й на спосіб життя дітей. Приблизно 6 % дітей регулярно займаються спортом. За день хлопчики та дівчата майже не отримують фізичних навантажень. Учні в школі знаходяться по 6-8 годин, і на перервах не мають можливості вийти на вулицю.

Не слід також забувати й про якість продуктів харчування. До цього необхідно додати відсутність перших страв, безконтрольне вживання чіпсів, газованих напоїв чи подібних продуктів харчування. Без сумніву, що все це веде до гастроентерологічних проблем, а також до появи проблем в імунній системі організму дитини. Крім цього, є ще паразитарне навантаження на організм дитини.

Динаміка функціонального стану здоров'я дітей ряду базових Центрів розвитку дитини Київської області

науки в 2011 році і рекомендовані до впровадження на регіональних рівнях.

29 березня 2013 року в МОН України відбувся Круглий стіл, на якому було розглянуто питання „Здоров'я дітей в системі освіти” на основі досвіду саме впровадження Методичних рекомендацій Інституту. На Круглому столі підкреслювалось, що саме *завдяки впровадженню Методичних рекомендацій в тих нав-*

чальних закладах, де вони діють, практично в два рази зростає число відносно здорових дітей у порівнянні з тими навчальними закладами, де не проводиться профілактика та оздоровлення дітей.

Наводилися приклади не лише екологічних ДНЗ, а й цілих екологічних шкіл і гімназій (школа-інтернат м. Винники Львівської обл., гімназія „Потенціал”, м. Київ та інші).

Під час обговорення перспектив подальшої роботи було наголошено на відновленні Концепції Київської міської програми оздоровлення дітей „Екологія, дитина, майбутнє”, яка ще в 2004 році була затверджена Київською міською радою, але не була реалізована.

На Круглому столі чітко підкреслювалось необхідність впровадження Методичних рекомендацій Інституту, оскільки це є основою проведення постійної диспансеризації дітей в системі освіти. До необхідності повернення такої диспансеризації в школи знову повернувся Уряд України. Крім цього, важливими є розробки сучасних підходів до концепції шкільної медицини.

Підсумовуючи, з упевненістю можна констатувати, все, що відбувається в суспільстві, безпосередньо впливає на здоров'я дітей. Стан здоров'я дитини є об'єктивним, природним біологічним індикатором екологічного благополуччя суспільства. Діти сьогодні знаходяться в умовах постійної екологічної та соціальної напруги, що веде до швидкого погіршення стану їхнього здоров'я, до постійного зростання рівня інвалідації дітей.

Система освіти в Україні – це основна структура в державі, яка здатна реально гарантувати екологічну безпеку здоров'я дітей і таким чином сьогодні вона повинна займатись здоров'ям здорових дітей. На першому місці при оцінюванні будь-якого навчального закладу має бути здоров'я дитини, а за ним уже високий рівень знань.

Іншого просто немає і *не потрібно вигадувати якісь нові інновації в освіті.*

Михаил Курик, Елена Тяжка
Современное состояние здоровья детей Украины

В статье авторы анализируют динамику состояния здоровья детей за годы независимости Украины. Институт экологии человека, сотрудничающая с педагогами и медиками, с 1992 года ведет мониторинг состояния здоровья детей в системе образования Украины.

Данный обзор представляет собой анализ литературных и оригинальных данных авторов относительно нынешнего состояния здоровья детей Украины. Основное внимание в статье уделяется тем проблемам, в первую очередь социально-экологическим, от которых зависит состояние здоровья детей, и обсуждаются основные направления профилактики, оздоровления детей через систему образования, от которых зависит сохранение здоровья детей, как основы будущего Украины.

Ключевые слова: состояние здоровья детей, мониторинг, состояние здоровья, профилактика, социально-экологические проблемы, оздоровление детей, система образования.

Mykhailo Kuryk, Olena Tiazhka
Children's Health in Ukraine

In the article the authors analyze a state of complete physical and mental well-being of children during the period of independence of Ukraine. In 2001, the magazine Tribune published an article, written by one of the authors of this publication, about the health problems of children in Ukraine. The measurement of health status of children was analyzed from 1986 till 2000 – the period after the worst Chernobyl ecological catastrophe in the world, the consequences of which will be felt by the society for a long time.

This review presents the analysis of the literary and original facts given by the authors in relation to the present state of health of children in Ukraine. The principal attention in the article is paid to the socio-ecological problems; the main directions in prophylaxis and improvement of children's health are discussed.

Keywords: a state of complete physical and mental well-being of children, monitoring the health of children in the system of education, social and ecological problems, directions in prophylaxis, improvement of health.

УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

ЗМІНИ У СТАВЛЕННІ ДО ШКОЛИ

Міністерством освіти і науки України цього року створено стратегічні, життєво важливі нормативні документи: Положення про Національну систему рейтингового оцінювання загальноосвітніх навчальних закладів та Орієнтовні критерії оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів.

Це – орієнтир, за яким повинні працювати середні заклади освіти. С. 89

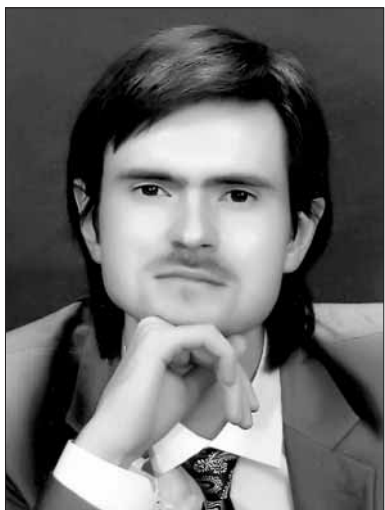
Створення цих документів ґрунтувалося на дружньому підході Міністерства до школи: прислухалися до думки керівників шкіл, цікавилися проблемами, які виникають на місцях, намагалися їх вирішити. С. 84

РЕЙТИНГОВЕ ОЦІНЮВАННЯ: ВНУТРІШНЄ І ЗОВНІШНЄ

УДК 37.014.6:
37.091.26

Загальновідомо, що за якими критеріями оцінюємо діяльність ЗНЗ, на те, переважно, вони і працюють. Міністерством освіти і науки України цього року створено стратегічні, життєво важливі нормативні документи, які й спрямовуватимуть діяльність середніх закладів освіти, а, отже, й визначатимуть їх ефективність та результативність. Це „Положення про Національну систему рейтингового оцінювання загальноосвітніх навчальних закладів” та „Орієнтовні критерії оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів”.

До створення цих документів залучено широке коло педагогічної та наукової громадськості, проведено громадські слухання, самі документи пройшли апробацію в навчальних закладах всіх регіонів країни, під час їх доопрацювання враховувалися вимоги як законодавства України в галузі загальної середньої освіти, так і досвід місцевих органів управління освітою з проведення атестації навчальних закладів.

До створення цих документів залучено широке коло педагогічної та наукової громадськості, проведено громадські слухання, самі документи пройшли апробацію в навчальних закладах всіх регіонів країни, під час їх доопрацювання враховувалися вимоги як законодавства України в галузі загальної середньої освіти, так і досвід місцевих органів управління освітою з проведення атестації навчальних закладів.

Редакція журналу звернулася до Володимира

Божинського за тим, щоб прокоментувати саме ті позиції зазначених документів, які викликають неоднозначність трактувань управліннями різного рівня.

Ольга Виговська:

Шановний Володимире Святославовичу, позаду велика праця значної кількості фахівців різних установ і, як наслідок, підготовка до початку нового навчального року 2-х важливих документів, які, як стало відомо, навіть у Мін'юсті вже зареєстровано. Чи вдалося врахувати висловлені пропозиції, що стосувалися, у першу чергу, „Положення про Національну систему рей-

тингового оцінювання загальноосвітніх навчальних закладів”? Чи є якісь компроміси? Мабуть, і за обсягом це солідний документ?

Володимир Божинський:

Після всіх правок „Положення” вийшло досить таки стислим.

Швидше за все, цей документ програмно-декларативний. Скажімо так, оскільки існувало аналогічне положення у сфері вищої освіти, то досвід такого

Інтерв'ю
Володимира
БОЖИНСЬКОГО,
головного спеціаліста відділу нормативного забезпечення та організаційної роботи юридичного департаменту МОН України,

Ользі
ВИГОВСЬКІЙ,
головному редактору Всеукраїнського науково-практичного журналу „Директор школи, ліцею, гімназії”

рейтингового оцінювання вищих навчальних закладів уже був, але їх набагато менше, ніж загальноосвітніх. У нашому випадку переважна кількість загальноосвітніх шкіл – комунальні, дуже мало державних і незначна кількість приватних шкіл. Тому, логічно, що положення орієнтоване на комунальні школи, відповідно й на місцеві органи управління освітою обласного та районного рівнів. Для них прагнули якомога чіткіше прописати, хто з них що повинен робити. Під час збору інформації з навчальних закладів та місцевих органів управління освітою використовується автоматизована інформаційна система. Вона носить інформаційний характер: до неї навчальні заклади та відповідні місцеві органи управління освітою (в межах своєї компетенції) вносять ті статистичні дані, які можливо підтвердити документально. В положенні зазначено, що голослівні дані, не підтверджені документально, до системи вносити не можна. Після внесення даних система „АІС-рейтинг” їх аналізує за різними показниками. Зауважимо, що в створенні системи „АІС-рейтинг” брала участь Державна інспекція навчальних закладів України – скорочено „ДІНЗ” або „інспекція”.

Усе це стосується так званого „внутрішнього оцінювання”.

Це додаткова інформація для тієї ж інспекції, для Міністерства освіти про діяльність на місцях. Вона визначає, де існують проблемні місця, і дозволяє оперативно реагувати, тому що будь-який управлінець повинен володіти інформацією про те, що і де відбувається. Ми, звичайно, допускаємо можливість, скажімо так, приховування інформації, бо теоретично це можливо. Але є районні (міські) та обласні управління освіти, є школа – це три рівні взаємного контролю.

О.В.: А школи безпосередньо надсилають інформацію або все-таки через органи управління освіти?

В.Б.: Частину інформації повинна вводити школа: ту, якою володіє вона безпосередньо. Деяку частину інфор-

мації доведеться збирати управлінню освіти.

Школа, підключена до Інтернету, вводить про себе дані. Управління освітою, відповідно, підключене до Інтернету, вводить ті дані по школах, які є у нього.

Інформація доступна як для районного, так і для обласного управління освіти, тобто те, що ти вніс, те ти там і побачиш. Це ж WEB-інтерфейс. Система захисту інформації теж присутня. Дана система розроблялася інспекцією спільно з одним із вищих навчальних закладів. Ще з 2008 року інспекція працювала в напрямі „Методики обчислювання” і була проведена колосальна робота за принципами обрахування.

О.В.: А як бути тим школам, у яких немає Інтернету?

В.Б.: На місцях повинні прагнути вирішити подібні проблеми. Ось, наприклад, Дніпропетровська область: школи стовідсотково підключені до Інтернету. Ми розуміємо, що це в ідеалі, і намагаємося, щоб усі заклади були підключені до мережі Інтернет, мали власні сторінки і, відповідно, розвивалися.

О.В.: Зворотна інформація повертається до шкіл після обробки даних про них?

В.Б.: Вона є публічною та загальнодоступною. Проте існує і внутрішня інформація, вона, безумовно, в обмеженому доступі, а ось підсумки рейтингового оцінювання – загальнодоступні для всіх, у тому числі й для батьків, їх комітетів

О.В.: Тоді треба розглядати і підготовчу роботу, і саме рейтингове оцінювання як допомогу МОНУ школі. Адже школи одержують зворотну інформацію про себе, про свою діяльність і можуть розпоряджатися нею на свій розсуд!

В.Б.: Безумовно! І, крім того, це момент стимулювання роботи педагога, що не менш важливо. Щоб за результатами цього рейтингового оцінювання за тими або іншими критеріями була можливість додаткових під-

став керівництву на місцях ухвалити рішення про заохочення працівників, завдяки яким відповідний навчальний заклад взяв участь у рейтингу і зайняв там не останнє місце. Це логічно, обгрунтовано і об'єктивно.

О.В.: *До речі, про об'єктивність. Дотримання принципу об'єктивності у визначенні рейтингу навчальних закладів, так само, як і оцінювання діяльності ЗНЗ під час їх атестації потребує наявності (розробки) коефіцієнтів узгодження результатів ЗНЗ від наявного ресурсного забезпечення й ін., які ці школи: міські, сільські, гірські, великі, малі, ліцеї, гімназії тощо. Нагальна потреба — нівелювати об'єктивні відмінності між школами. Що містить дане положення щодо цього?*

В.Б.: Тому рейтингове оцінювання є можливим для проведення в межах одного району, одного населеного пункту тощо. Система дозволяє робити вибірку з того, що учасник вважає за потрібне: серед ліцеїв, серед гімназій. Зрозуміло, що ліцеї, які мають певну спеціалізацію та серйозне фінансування, не можна порівнювати з якою-небудь сільською школою, де всього десять-дванадцять учнів. Зрозуміло, що обидва ці навчальні заклади, що знаходяться в рейтингу, не можуть змагатися. Тому система дозволяє диференційовано підходити до цього питання: таким чином враховується багато своєрідних особливостей та моментів, наприклад, розвиток того чи іншого регіону, району, в якому знаходиться навчальний заклад. Крім того, ми розуміємо і те, що **рейтинг не може охопити всього різноманіття**, тому ми спільно з інспекцією додатково ввели таке поняття як **зовнішнє оцінювання**, аби не зводити рейтинг тільки до внутрішнього оцінювання, що ми вважаємо більш недоцільним.

Ми також мали принципову позицію, а саме: не враховувати при рейтинговому оцінюванні діяльності навчальних закладів деякі соціальні моменти, зокрема: житлово-матеріальне забезпечення дітей, відстеження криміногенної ситуації в районі, оскільки дане питання не знаходиться в ком-

петенції шкіл. Адже впровадження вищевказаного питання в рейтинг буде перекладанням на школу зайвої відповідальності, якої в неї вже і так достатньо — при цьому на добровільних засадах. Аналогічна ситуація і з огляду на матеріально-технічне забезпечення навчального процесу, де не кожен район має благодійні організації, що готові підтримувати навчальні заклади. Чому це повинно нівелювати роботу навчального закладу?

А що стосується **зовнішнього оцінювання**, то ми чудово розуміємо, що багато громадських організацій можуть проводити свої власні рейтингові оцінювання, базуючись на якихось своїх критеріях, на своїх пріоритетах. Потім ці оцінювання публікують. Міністерство не претендує на верховенство в цьому питанні й не затверджує того, що всі навчальні заклади повинні відповідати виключно тим критеріям, які воно зробило. Ми створили свій рейтинг, та будь-які громадські чи наукові організації можуть проводити свої рейтингові оцінювання зі своїми критеріями. Ми не будемо цьому протидіяти.

О.В.: *Були орієнтовні критерії оцінювання діяльності ЗНЗ ще з 2005 р., цього року на їх основі створено нові¹, а критерії рейтингового оцінювання діяльності шкіл вже визначено? Як це проходило, і хто над цим працював?*

В.Б.: Критерії розробляла робоча група, її очолював представник ДІНЗ. Було багато суперечок і дебатів з приводу критеріїв, які виносилися на громадське обговорення, доводилися до відома директорів шкіл, на засіданні асоціації директорів були роздані до розгляду відповідні матеріали (представник цієї асоціації входив до робочої групи). Паралельно проводилася робота над атестацією і критеріями атестації навчального закладу. Попередні критерії, які були затверджені відповідним наказом у 2005 році, вже дещо морально застаріли. Таким чином, коли пішла робота над критеріями рейтингового оцінювання діяльності шкіл, ми вирішили вибрати

¹ З ними знайомтеся в цьому числі журналу — подаємо їх для Вашого користування.

уніфікований підхід, універсальне рішення для будь-якої ситуації.

Окремі робочі групи опікувалися критеріями й атестацією. Серед тих, хто брав участь у їх роботі, був і заступник директора Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОНУ **Андрій Володимирович Марченко**, який очолював роботу робочої групи з розробки Положення². В цілому, ми брали участь у роботі всіх цих робочих груп.

Щодо роботи останньої. Одним з основних завдань нашої групи являлось узгодження принципових питань, зокрема: яким чином зробити рейтингове оцінювання універсальним інструментом, не зациклюючись на внутрішньому зборі інформації, який останнім часом і так входить в роботу Міністерства як органу управління освітою. Так ми досягли консенсусу та дійшли відповідного висновку: для того, щоб якась інноваційна модель оцінювання з'явилася і були можливості далі щось змінювати, вдосконалювати, необхідно її затвердити, а критерії оцінювання, його методика ще будемо допрацьовувати. Тому в рейтингу ми вказали, що Міністерством вони будуть затверджені у подальшому.

О.В. *Узагалі, визначити критерії – це найскладніше: неоднозначність підходів, рішень завжди супроводжує „критерії” як інструмент об'єктивного оцінювання діяльності ЗНЗ. Сперечаються про те, що має бути, що вносити, а що не можна. На що сьогодні націлюють нові критерії? Що їх відрізняє від попередніх?*

В.Б. Так, критерії оцінки роботи шкіл – це поняття багатоманітне. Не одну годину велись дискусії в робочій групі з цього приводу, багато було і дебатів. Як представники органів управління освітою, так і науковці були залучені до численних обговорень. При цьому директори шкіл безпосередньо намагалися визначити, як можна оцінювати навчальні заклади, чому можна дати кількісну та якісну

оцінку, а чому ні. Міністерство, наприклад, уважає, що наукову діяльність навчального закладу не можна ставити в рейтингове оцінювання, адже науковою діяльністю опікуються саме наукові установи, а не навчальні заклади.

О.В. *Це справедливо! Але школи ведуть науково-методичну роботу, більшість з них мають, навіть, заступника директора з науково-методичної діяльності. А їх участь у МАНі – це теж різновид науково-дослідної діяльності для учнів, але якою, переважно, керують вчителі. До того ж, зазначу, що і ВНЗ, які опікуються студентством, паралельно теж займаються наукою, хоча їх пріоритетна діяльність – підготовка висококласних спеціалістів.*

В.Б. Безумовно, наукова діяльність в загальноосвітніх закладах є. Але не потрібно ставити її як ту, що створює рейтинг. Скажімо так, те, що є добровільним, в рейтинг ставити не можна!

Ми прагнемо знизити напругу, яка виникає в педагогічних працівників у зв'язку з документообігом.

Ми розуміємо, що інноваційна діяльність пов'язана з достатньою кількістю роботи з паперами. Затвердити, допрацювати, погодити... **А робота педагога – це, в першу чергу, робота з дітьми.**

Педагогічні працівники повинні цілеспрямовано працювати з дітьми. Інноваційна діяльність **заохочується тільки, якщо це не шкодить навчальному процесу.**

Ми чудово розуміємо, що вписавши „результати олімпіад, результати інноваційної діяльності” в рейтинг, ми змусимо всіх кинутися на це. І всі дивитимуться, як ця інноваційна діяльність відбувається у сусідів. І якщо цим займаються сусіди, значить цим треба займатися і нам!

Міністерство не має на меті змусувати школи займатися тим, що їм не властиво, особливо такими непрямыми засобами. Заняття такими заходами у нас є виключно на добровільній основі. А якщо ми запишемо наукову діяльність у будь-який нормативний документ, то, в розумінні

² Положення і наказ про його затвердження – далі в цьому числі журналу.

керівників шкіл, така діяльність стане обов'язковою!

О.В. *Ось, навіть, як. Це, до речі, нова позиція стосовно шкіл.*

Якщо в рейтингу немає наукової діяльності, а значить і показників, що характеризують інтелектуальні досягнення дітей, то який еквівалент для останніх. Що є кількісним показником інтелектуально-творчих досягнень? Просто ПІФ – показник інтелектуального фону? КЕД – коефіцієнт ефективної діяльності навчального закладу? Що саме?

В.Б. Ми ще працюємо в даному напрямі, і тут потрібно звернутися до критеріїв оцінювання діяльності, які вже затверджені. Ми сперечалися багато, позиції були різні, але, все-таки, ми прийшли до спільного знаменника, відображеного в даному документі, але, знову-таки, щодо результативності навчального закладу – однозначної відповіді на це питання не існує, бо порівнювати ліцей і сільську школу не можна. Адже ліцей серед сільських шкіл і буде на першому місці, в той час коли серед собі подібних – може зайняти і останнє. Тому дані критерії є безумовно відносними.

У даному документі здебільшого регламентуються критерії результативності навчальних закладів, а такі чинники, як урахування МАНу, олімпіад, наукової діяльності позначені одним рядком, дуже коротко, але все-таки вони є. Будемо сподіватися, що на загальному фоні всіх критеріїв, ці декілька рядків про наукову діяльність навчальних закладів не зіграють великої ролі.

В критеріях оцінювання діяльності також присутні формули, але це таж основа, яка закладена і в систему оцінювання діяльності. Ми хотіли зробити як формули, так і принципи оцінювання універсальними. Тому ДІНЗ працювала над методикою об'єктивного оцінювання, як я вже вище зазначав, ще з 2008 року.

О.В. *А чиї це ідеї? Це колективна думка?*

В.Б. Міністерство завжди прислухається до думки громадськості. Так

до заступника Міністра МОН України **Жебровського Бориса Михайловича** зверталися директори шкіл, представники АКШУ, які, зокрема, звертали увагу на наявність невластивих для загальноосвітніх навчальних закладів функцій, в тому числі функцій наукових установ.

Зазначу і те, що наші думки з інспекцією розділилися. Так ДІНЗ все-таки вважає, що результативність навчального закладу виражається в оцінках, результатах олімпіад, але ми ставимося до цього питання по-іншому, бо це не той показник, який має бути закріплений в подібних нормативних документах.

Незважаючи на різні погляди на дане питання, ми прийшли до компромісних формулювань.

Критерії стають більш об'єктивними, ми прагнемо їх мінімізувати. Ми готові до будь-якого досвіду апробації і готові вислухати побажання і доповнення. Ці критерії залишаються орієнтовними. Ми довели їх до відомих місцевих управлінь освіти та навчальних закладів. І це є тим орієнтиром, за яким вони повинні працювати.

О.В. *Отже, можна зробити висновок, що Міністерство почало прислухатися до думки керівників шкіл, цікавитися проблемами, які виникають на місцях, намагатися їх вирішити. Нарешті ми відходимо від системи оцінювання навчальних закладів, яка була переобтяжена додатковими, другорядними питаннями по відношенню до основних завдань школи та вчителя – освіта та виховання дітей. І це дасть змогу об'єктивніше оцінювати діяльність шкіл, де б вони не знаходилися: чи то в місті, чи у сільській місцевості. Тож можна впевнено сказати, що сьогодні Міністерство³ застосовує до школи дружній підхід.*

³ Ольга Виговська. Міністерство стало працювати цікавіше. Реферативно-аналітичний огляд матеріалів підсумкової колегії МОНмолодьспорт України, ексклюзивних інтерв'ю //Директор школи, ліцею, гімназії. – 2012. – № 4. – С. 4 – 12.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ

17.06.2013 р.

м. Київ

№ 772

Про затвердження орієнтовних критеріїв оцінювання діяльності дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів

Відповідно до законів України „Про освіту”, „Про дошкільну освіту”, „Про загальну середню освіту”, „Про професійно-технічну освіту”, Положення про дошкільний навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. № 305, Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 778, Положення про професійно-технічний навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 1998 р. № 1240, Положення про атестацію професійно-технічних навчальних закладів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1996 р. № 200, Порядку державної атестації загальноосвітніх, дошкільних та позашкільних навчальних закладів, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 24.07.2001 № 553, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 8 серпня 2001 р. за № 678/5869, та з метою вдосконалення програмно-методичного забезпечення оцінювання результатів діяльності дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів, організації проведення атестаційної експертизи

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити:

- Орієнтовні критерії оцінювання діяльності дошкільних навчальних закладів (додаток 1);
- Орієнтовні критерії оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів (додаток 2);
- Орієнтовні критерії оцінювання діяльності професійно-технічних навчальних закладів (додаток 3).

2. Міністерству освіти і науки, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, департаментам (управлінням) освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій довести Орієнтовні критерії до відома місцевих органів управління освітою та керівників дошкіль-

них, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів.

3. Визнати таким, що втратив чинність, наказ Міністерства освіти і науки України від 14.02.2005 № 99 “Про затвердження Орієнтовних критеріїв оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів”.

4. Департаменту організаційно-аналітичного забезпечення і взаємодії із засобами масової інформації та громадськими об'єднаннями (Марченко А. В.) в установленому порядку зробити відмітку у справах архіву.

5. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра Жебровського Б. М. та Голову Державної інспекції навчальних закладів України Гончаренка М. Ф.

Міністр

Д. В. Табачник

ОРІЄНТОВНІ КРИТЕРІЇ оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Орієнтовні критерії оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів (далі – Критерії) розроблені відповідно до вимог Законів України „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 778, Порядку державної атестації загальноосвітніх, дошкільних та позашкільних навчальних закладів, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 24.07.2001 № 553 (у редакції, що затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 16.08.2004 № 658), зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 31 серпня 2004 р. за № 1071/9670, Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти, затверджених наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.2011 № 329, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 11 травня 2011 р. за № 566/19304, інших нормативних актів у галузі загальної середньої освіти, з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвідів щодо здійснення контролю та оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів (далі – ЗНЗ).

Відповідно до ст. 40 Закону України „Про загальну середню освіту” Державний контроль за діяльністю ЗНЗ незалежно від підпорядкування, типів і форм власності здійснюється з метою забезпечення реалізації єдиної державної політики в сфері загальної середньої освіти.

Атестація – основна форма державного контролю, спрямована на визначення ефективності роботи загальноос-

вітнього навчального закладу відповідно до державних стандартів, результативності навчально-виховного процесу, аналізу потенційних можливостей навчального закладу та ступеня їх реалізації.

Основним призначенням Критеріїв є оцінка діяльності ЗНЗ під час його державної атестації. Розроблені Критерії є результатом доопрацювання Орієнтовних критеріїв оцінки діяльності загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 14.02.2005 № 99, що пройшли апробацію у навчальних закладах всіх регіонів країни. Під час доопрацювання Критеріїв враховувалися вимоги законодавства України в галузі загальної середньої освіти, досвід місцевих органів управління освітою з проведення атестації навчальних закладів в частині удосконалення та уточнення показників освітньої діяльності закладу, норм та способів їх оцінювання.

Особливу увагу під час роботи звернуто на забезпечення верифікації методології оцінювання, його об'єктивності та відкритості. А також на необхідність мінімізації навантаження на загальноосвітній навчальний заклад у зв'язку з проведенням такого оцінювання (планується створення відповідної автоматизованої системи). Критерії сприятимуть більш повному відображенню можливостей та результатів роботи ЗНЗ відповідно до вимог чинного законодавства України в галузі освіти.

Об'єктивність оцінювання діяльності загальноосвітнього навчального закладу забезпечується всебічним аналізом показників (якісних і кількісних) його роботи, оцінка й аналіз яких здійснюється протягом певного періоду.

Нааявність у Критеріях пунктів 1.12 „Дотримання окремих нормативів щодо забезпечення ЗНЗ”, 2.25 „Стан виконання окремих завдань щодо організації навчально-виховного процесу” (з відповідними підпунктами) дасть змогу в повній мірі визначити вихідні умови організації навчально-виховного процесу, стан дотримання навчальним закладом вимог основних нормативно-правових актів.

Згідно з Критеріями передбачається визначення комплексної оцінки діяльності загальноосвітнього навчального закладу (як правило за 3 останні роки), що включає оцінювання ресурсного забезпечення, основних процесів, що відбуваються у ЗНЗ, їхніх результатів, а також окремих питань управління. Тому Критерії згруповано за відповідними тематичними розділами.

За наслідками атестації (атестаційної експертизи) встановлюється рівень освітньої діяльності навчального закладу: „високий”, „достатній”, „середній”, „низький”, на підставі якого виноситься відповідне рішення про визнання загальноосвітнього навчального закладу „атестованим з відзнакою”, „атестованим”, „атестованим умовно” чи „не атестованим”.

Орієнтовні критерії визначаються у балах від максимально можливих значень відповідних показників, що відповідають високому рівню освітньої діяльності.

Загальний висновок щодо результатів атестації загальноосвітнього навчального закладу здійснюється на підставі набраної суми балів, визначеної у колонці „Норми оцінювання” Критеріїв, з кожного пункту розділів, з урахуванням їх коефіцієнту вагомості.

1. Ресурси та умови для організації діяльності загальноосвітнього навчального закладу (коефіцієнт – 1).
2. Організація навчально-виховного процесу та забезпечення прав і законних інтересів його учасників (коефіцієнт – 1).

3. Результативність навчально-виховного процесу (коефіцієнт – 3).
4. Окремі питання управління загальноосвітнім навчальним закладом (коефіцієнт – 2).

Водночас, враховуючи важливість пунктів 1.12, 2.25, виконання яких є обов'язковим для всіх типів закладів, за кожну відповідь „ні – 0” навчальний заклад отримує „– 10 балів” до загальної суми.

У випадку набрання навчальним закладом під час проходження державної атестації сумарної кількості балів 760 і більше ЗНЗ вважається „атестованим з відзнакою”, в межах 500-759 балів – „атестованим”, в межах 260-499 балів – „атестованим умовно”, 259 балів і менше – „не атестованим”.

Для навчальних закладів I ступеня використовується наступна шкала: 620 балів і більше ЗНЗ вважається „атестованим з відзнакою”, в межах 410-619 балів – „атестованим”, в межах 210-409 балів – „атестованим умовно”, 209 балів і менше – „не атестованим”.

Відповідно до Порядку державної атестації, атестованому закладу видається свідоцтво встановленого зразка.

Орієнтовні критерії можуть застосовуватися також для самооцінки освітньої діяльності загальноосвітніх навчальних закладів.

Місцевим органам управління освітою, на які покладається проведення атестації загальноосвітніх навчальних закладів, доцільно розглянути розроблені Критерії на засіданні регіональної експертної ради з питань ліцензування та атестації та затвердити їх в установленому порядку.

З урахуванням типів ЗНЗ, специфіки соціально-економічних умов регіону, стартових можливостей роботи конкретних навчальних закладів, місцеві органи управління освітою можуть вносити до Критеріїв обґрунтовані зміни і доповнення після відповідного погодження з Державною інспекцією навчальних закладів України.

Умовні позначення до колонки 6 „Форми і методи збору інформації” Критеріїв:

А – анкетування;
К – контрольні випробування (тестування, контрольні роботи, державна підсумкова атестація та ін.);
Б – бесіда;
С – спостереження;

Д – аналіз документації.
 Під час розрахунку показників у колонці 3 „Спосіб визначення” Критеріїв потрібно дотримуватися правила округлення числа до розряду одиниць.

ОРІЄНТОВНІ КРИТЕРІЇ оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів

№ п/п	Критерій	Спосіб визначення	Показники діяльності ЗНЗ, питаня, що підлягають аналізу	Норми оцінювання	Форми і методи збору інформації	Коефіцієнт значимості показника	Рівень освітньої діяльності				
							Високий	Достатній	Середній	Низький	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
1. Ресурси та умови для організації діяльності ЗНЗ							1				
1.1	Загальний стан будівель та приміщень навчального закладу	Експертна оцінка	- санітарно-гігієнічний та технічний стан будівель і приміщень, їх безпека, естетика оформлення.	Оцінка визначається за сумою балів по кожному питанню: - санітарно-гігієнічний стан – 0-4; - технічний стан – 0-4; - естетика оформлення – 1-4.	С Д		12-10	9-7	6-4	3-1	
1.2	Забезпечення ЗНЗ необхідними навчальними площами	$Ч_{пл} = \frac{P_n}{2Y} \cdot 100$	P_n – площа приміщень, задіяних для проведення навчальних занять (крім фізкультури та трудового навчання); Y – контингент учнів.	Відсоток забезпечення ЗНЗ приміщеннями: 90 % і більше – 10-12; 75-89 % – 7-9; 60-74 % – 4-6; 59% і менше – 0-3.	С Д		12-10	9-7	6-4	3-0	
1.3	Забезпечення ЗНЗ навчальними кабінетами, обладнаними відповідно до вимог	$Ч_{но} = \frac{P_{ок}}{P_k} \cdot 100$	P_k – кількість кабінетів, що потрібні для виконання інваріантної складової робочого навчального плану; $P_{ок}$ – кількість навчальних кабінетів, обладнаних відповідно до вимог.	Відсоток забезпечення ЗНЗ паспортизованими навчальними кабінетами: 80 % і більше – 10-12; 60-79 % – 7-9; 40-59 % – 4-6; 39% і менше – 0-3.	С Д		12-10	9-7	6-4	3-0	
1.4	Забезпеченість навчально-виховного процесу комп'ютерами	$Ч_{зк} = \frac{Y}{P_k}$	Y – контингент учнів; P_k – кількість комп'ютерів, задіяних у навчально-виховному процесі.	Кількість учнів на один комп'ютер 15 осіб і менше – 10-12; 16-21 особа – 7-9; 22-27 осіб – 4-6; 28 осіб і більше – 0-3.	С Д		12-10	9-7	6-4	3-0	
1.5	Забезпечення учнів та педагогічних працівників навчальною літературою	$Ч_{оф} = \frac{I_{ф}}{K + Y}$	$I_{ф}$ – бібліотечний фонд навчальної літератури (крім підручників), необхідних для виконання навчальних планів і програм; Y – контингент учнів; K – чисельність педагогічних працівників.	Кількість навчальної літератури (крім підручників) на 1 особу: 15 шт. і більше – 10-12; 10-14 шт. – 7-9; 5-9 шт. – 4-6; 4 шт. і менше – 0-3.	А С Д		12-10	9-7	6-4	3-0	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.6.	Забезпечення фаховими періодичними виданнями для різних напрямів організації навчально-виховного процесу, у тому числі для дітей	Експертна оцінка	Фахові періодичні видання (з розрахунку по 1 на кожний різний напрям організації навчально-виховного процесу).	Кількість підписаних фахових періодичних видань педагогічного спрямування: ЗНЗ II-III ступенів ≥ 17 шт. – 10-12; 11-16 шт. – 7-9; 5-10 шт. – 4-6; 4 шт. і менше – 0-3. ЗНЗ I ступеня ≥ 10 шт. – 10-12; 7-9 шт. – 7-9; 4-6 шт. – 4-6; 3 шт. і менше – 0-3.	Д		12-10	9-7	6-4	3-0
1.7.	Забезпечення навчального закладу педагогічними кадрами	$Ч_{зк} = \frac{K}{K + K_в} 100$	$K_в$ – кількість вакансій педагогічних працівників; K – чисельність педагогічних працівників.	Відсоток забезпечення ЗНЗ педагогічними працівниками: 98-100% – 10-12; 95-97% – 7-9; 91-94% – 4-6; 90% і менше – 0-3.	Д		12-10	9-7	6-4	3-0
1.8.	Освітній рівень педагогічних працівників	$Ч_{ор} = \frac{K_{во}}{K} 100$	$K_{во}$ – кількість осіб, які мають вищу педагогічну освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем: магістр, спеціаліст; K – чисельність педагогічних працівників.	Відсоток педагогічних працівників з вищою педагогічною освітою за вказаним рівнем: 95-100% – 10-12; 90-94% – 7-9; 85-89% – 4-6; 84% і менше – 0-3.	А Д		12-10	9-7	6-4	3-0
1.9.	Кваліфікаційний рівень педагогічних працівників	$Ч_{кр} = \frac{K_{ек}}{K} 100$	$K_{ек}$ – кількість педагогічних працівників вищої та I кваліфікаційної категорії; K – чисельність педагогічних працівників.	Відсоток педагогічних працівників з вищою та I кваліфікаційною категорією: 60% і більше – 10-12; 50-59% – 7-9; 40-49% – 4-6; 39% і менше – 0-3.	А Д		12-10	9-7	6-4	3-0
1.10.	Доступ закладу до Інтернету (у разі наявності відповідних каналів зв'язку)	$Ч_{дл} = \frac{K_{дл}}{K_3} 100$	$K_{дл}$ – кількість комп'ютерів підключених до Інтернету; K_3 – кількість комп'ютерів, що перебувають на балансі ЗНЗ (включаючи ноутбуки).	Відсоток наявних ПК, підключених до Інтернету: 90% і більше – 10; 70-89% – 7; 50-69% – 4; 49% і менше – 0.	А С Д		10	7	4	0
1.11.	Частка учнів, які навчаються в другу зміну	$Ч_{зм} = \frac{Y_{зм}}{Y} 100$	$Y_{зм}$ – кількість учнів, які навчаються у другу зміну; Y – контингент учнів.	Відсоток учнів, які навчаються в другу зміну: 1% і менше – 10-12; 2-7% – 7-9; 8-19% – 4-6; 20% і більше – 0-3.	С Д		12-10	9-7	6-4	3-0
1.12.	Дотримання окремих нормативів щодо забезпечення ЗНЗ	Експертна оцінка (по 1 балу за позитивну відповідь по кожному із підпунктів)		Оцінка визначається за сумою балів по підпунктах 1.12.1.-1.12.19.: за 18-19 набраних балів оцінка – 10; за 16-17 балів – 7; за 14-15 балів – 4; за 13 балів і менше – 0.	С Д		10	7	4	0
1.12.1.	Наявність кімнати для керівника ЗНЗ	Так – 1 бал, ні – 0			С					
1.12.2.	Наявність кімнати для педагогічних працівників	Так – 1 бал, ні – 0			С					
1.12.3.	Наявність пандуса у ЗНЗ	Так – 1 бал, ні – 0			С					
1.12.4.	Наявність актової зали	Так – 1 бал, ні – 0			С					
1.12.5.	Наявність спортивної зали	Так – 1 бал, ні – 0			С					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
1.12.6.	Наявність обладнаного спортивного майданчика для проведення занять з фізичної культури	Так – 1 бал, ні – 0				с					
1.12.7.	Наявність класів (майстерні) для трудового навчання (технологій) відповідно до робочого навчального плану	Так – 1 бал, ні – 0				с					
1.12.8.	Наявність бібліотеки	Так – 1 бал, ні – 0				с					
1.12.9.	Наявність читального залу	Так – 1 бал, ні – 0				с					
1.12.10.	Наявність медичного працівника	Так – 1 бал, ні – 0				с					
1.12.11.	Наявність обладнаного робочого місця медичного працівника (при кількості учнів у ЗНЗ >30 осіб)	Так – 1 бал, ні – 0	При кількості учнів у ЗНЗ <30 осіб виставляється – 1 бал.			с					
1.12.12.	Наявність діючих внутрішніх туалетів	Так – 1 бал, ні – 0				с					
1.12.13.	Наявність окремих туалетів для дівчаток та хлопчиків (за наявності в ЗНЗ більше 10 учнів однієї статі)	Так – 1 бал, ні – 0				с					
1.12.14.	Наявність їдальні	Так – 1 бал, ні – 0				с					
1.12.15.	Наявність приміщення для спеціалістів, технічного персоналу (при кількості учнів у ЗНЗ >30 осіб)	Так – 1 бал, ні – 0	При кількості учнів у ЗНЗ <30 осіб виставляється – 1 бал.			с					
1.12.16.	Наявність Акта на право постійного користування земельною ділянкою	Так – 1 бал, ні – 0				с д					
1.12.17.	Відповідність установчих документів ЗНЗ чинному законодавству про освіту	Так – 1 бал, ні – 0				с д					
1.12.18.	Наявність навчально-дослідної земельної ділянки, теплиці і т.д.	Так – 1 бал, ні – 0				с д					
1.12.19.	Середня наповненість класів. Для ЗНЗ, у: сільській місцевості – міській місцевості –	5-30 учнів – 1 бал, <5 чи >30 учнів – 0; ≤ 30 учнів – 1 бал, > 30 учнів – 0.				с д					
Загалом по розділу 1								140-130	104-84	68-48	30-0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2. Організація навчально-виховного процесу та забезпечення прав і законних інтересів його учасників						1				
2.1.	Стан виконання складових змісту загальної середньої освіти	$C_a = \frac{B+I}{S} 100$	S – сумарна кількість годин усіх складових відповідних Типових навчальних планів; B, I – сумарна кількість годин відповідно варіативної та інваріантної складової робочого навчального плану.	Відсоток використання складової: 100% – 10; 97-99% – 7; 95-96% – 4; 94% і менше – 0.	Д		10	7	4	0
2.2.	Охоплення учнів 10-11-х класів профільним навчанням (крім універсального профілю) (за останні 3 роки)	$P_{np} = \frac{Y_{np}}{Y_c} 100$	Y _{пф} – середня арифметична кількість учнів 10-11-х класів, охоплених профільним навчанням (крім універсального профілю); Y _с – середня арифметична загальна кількість учнів 10-11-х класів.	Відсоток учнів 10-11-х класів, охоплених профільним навчанням: 80% і більше – 10-12; 60-79% – 7-9; 40-59% – 4-6; 39% і менше – 0-3.	А Д		12-10	9-7	6-4	3-0
2.3.	Охоплення учнів 8-9-х класів допрофільною підготовкою (у тому числі поглибленим вивченням окремих предметів) (за останні 3 роки)	$P_{np} = \frac{Y_{np}}{Y_c} 100$	Y _{пг} – середня арифметична кількість учнів 8-9-х класів, охоплених допрофільною підготовкою, поглибленим вивченням окремих предметів; Y _с – середня арифметична загальна кількість учнів 8-9-х класів.	Відсоток учнів 8-9-х класів, охоплених допрофільною підготовкою, поглибленим вивченням окремих предметів: 50% і більше – 10-12; 30-49% – 7-9; 10-29% – 4-6; 9% і менше – 0-3.	А Д		12-10	9-7	6-4	3-0
2.4.	Охоплення учнів позашкільною освітою (за останні 3 роки)	$Ч_{cy} = \frac{Д_c}{Y} 100$	Д _с – середня арифметична кількість дітей, охоплених позашкільною освітою; Y – середня арифметична загальна кількість учнів.	Відсоток учнів, охоплених позашкільною освітою: 70% і більше – 10-12; 50-69% – 7-9; 30-49% – 4-6; 29% і менше – 0-3.	А Б Д		12-10	9-7	6-4	3-0
2.5.	Залучення дітей соціально незахищених категорій до позашкільної освіти	$Ч_x = \frac{Y_{on}}{Y_c} 100$	Y _{оп} – кількість учнів зазначених категорій, охоплених позашкільною освітою; Y _с – кількість учнів, зазначених категорій.	Відсоток дітей зазначених категорій, охоплених позашкільною освітою: 80% і більше – 10-12; 60-79% – 7-9; 40-59% – 4-6; 39% і менше – 0-3.	Д Б С		12-10	9-7	6-4	3-0
2.6.	Частка випускників 9-х класів, які продовжують навчання для здобуття повної загальної середньої освіти (крім ЗНЗ I ступеня, III ступеня)	$Ч_{o9} = \frac{Y_{np}}{Y_{od}} 100$	Y _{нп} – кількість випускників 9-х класів, які не продовжують навчання для здобуття повної загальної середньої освіти; Y _{од} – чисельність випускників 9 класу.	Відсоток учнів 9-х класів, які продовжують здобувати повну загальну середню освіту: 100% – 10; 98-99% – 7; 96-97% – 4; 95% і менше – 0.	А Б С Д		10	7	4	0
2.7.	Частка учнів, які скоїли правопорушення під час навчально-виховного процесу (за останні 3 роки)	$Ч_{np} = \frac{Y_{np}}{Y_c} 100$	Y _{пр} – кількість учнів 5-11(12)-х класів, які скоїли правопорушення; Y _с – середня арифметична кількість учнів 5-11(12)-х класів.	Відсоток учнів, які скоїли правопорушення під час навчально-виховного процесу: 1% і менше – 10; 2-4% – 7; 5-9% – 4; 10% і більше – 0.	А С Д		10	7	4	0
2.8.	Відвідування учнями навчальних занять (за результатами попереднього семестру)	$Ч_{oy} = \frac{Y_n}{Y_y} 100$	Y _п – кількість пропущених уроків без поважних причин; Y _{зв} – загальна кількість уроків, які повинні відвідати учні.	Відсоток пропущених уроків учнями без поважних причин: 1% і менше – 10; 2-7% – 7; 8-13% – 4; 14% і більше – 0.	С Д		10	7	4	0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2.9.	Частка коштів спеціального фонду в загальному фінансуванні навчального закладу (за останні 3 роки)	$Ч_{сф} = \frac{P_{сф}}{P_{бф}} 100$	Р _{фп} – середня арифметична сума коштів спеціального фонду; Р _{бф} – середня арифметична сума коштів бюджету навчального закладу (на кінець бюджетного року).	Відсоток коштів спеціального фонду в загальному фінансуванні навчального закладу: 5% і більше – 10-12; 3,5-4,5% – 7-9; 2-3% – 4-6; 1,5% і менше – 0-3.	Б Д		12-10	9-7	6-4	3-0
2.10.	Пройдення педагогічними працівниками атестації	$Ч_{ат} = \frac{K_A}{K} 100$	K _A – кількість педагогічних працівників, які вчасно пройшли атестацію; K – чисельність педагогічних працівників.	Відсоток педагогічних працівників, які вчасно пройшли атестацію: 98-100% – 10; 95-97% – 7; 91-94% – 4; 90% і менше – 0.	Д		10	7	4	0
2.11.	Підвищення кваліфікації педагогічних працівників	$Ч_{кр} = \frac{K_K}{K} 100$	K _к – кількість педагогічних працівників, які вчасно пройшли курси підвищення кваліфікації; K – чисельність педагогічних працівників.	Відсоток педагогічних працівників, що вчасно пройшли курси підвищення кваліфікації: 98-100% – 10-12; 95-97% – 7-9; 91-94% – 4-6; 90% і менше – 0-3.	Д		12-10	9-7	6-4	3-0
2.12.	Частка педагогічних працівників, які викладають предмети за фахом	$Ч_{фп} = \frac{K_{фп}}{K} 100$	K _ф – кількість педагогічних працівників, які здійснюють викладання навчальних предметів, за фахом; K – чисельність педагогічних працівників.	Відсоток педагогічних працівників, що викладають предмети за фахом: 98-100% – 10; 95-97% – 7; 91-94% – 4; 90% і менше – 0.	С Д		10	7	4	0
2.13.	Плинність складу основних педагогічних працівників (за останні 3 роки)	$П_{ок} = \frac{K_{ок}}{K} 100$	K _{пк} – кількість основних педагогічних працівників, звільнених із ЗНЗ; K – середня арифметична чисельність основних педагогічних працівників.	Відсоток основних педагогічних працівників, які залишили ЗНЗ: 8% і менше – 10-12; 9-15% – 7-9; 16-24% – 4-6; 25% і більше – 0-3.	Б С Д		12-10	9-7	6-4	3-0
2.14.	Організація методичної роботи	Експертна оцінка	- стан роботи методичних об'єднань, комісій; - стан надання методичної допомоги молодим спеціалістам; - проведення на базі ЗНЗ семінарів різних рівнів, їх періодичність.	Оцінка визначається за сумою балів по кожному питанню: - організаційні заходи щодо створення системи методичної роботи – 0-3; - стан роботи методоб'єднань, комісій – 0-3; - стан надання методичної допомоги молодим спеціалістам 0-3; - проведення на базі ЗНЗ семінарів різних рівнів, їх періодичність – 0-3.	Б С Д		12-10	9-7	6-4	3-0
2.15.	Наявність та дієвість веб-сайту ЗНЗ	Експертна оцінка	- структура веб-сайту (системність, функціональність, зручність інтерфейсу); - зміст веб-сайту (підбір матеріалу, інформативність, регулярність оновлення інформації, зрозумілість і чіткість інформації, грамотність, наявність фото- і відео- матеріалів, кількість відвідувань та завантажень); - дизайн веб-сайту (добір колірної палітри, наявність єдиного стилю оформлення всіх сторінок).	Оцінка визначається за сумою балів по кожному питанню: - структура веб-сайту – 0-3 бали; - зміст веб-сайту – 0-5 балів; - дизайн веб-сайту – 0-4 бали; - відсутність веб-сайту – 0.	С		12-10	9-7	6-4	3-0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2.16.	Використання педагогічними працівниками засобів ІКТ для здійснення навчально-виховного процесу	$Ч_{ік} = \frac{K_{ік}}{K} 100$ Експертна оцінка	$K_{ік}$ – кількість педагогічних працівників, які використовують ІКТ для здійснення навчально-виховного процесу (за експертною оцінкою); K – чисельність педагогічних працівників.	Відсоток педагогічних працівників, які використовують ІКТ для здійснення НВП: 80% і більше – 10-12; 60-79% – 7-9; 40-59% – 4-6; 39% і менше – 0-3.	А С Д		12-10	9-7	6-4	3-0
2.17.	Організація інноваційної діяльності ЗНЗ	Експертна оцінка	Освітні інновації, що впроваджуються у навчально-виховний процес ЗНЗ.	Впровадження на рівні (залежно від кількості): загальнодержавному – 10-12; обласному – 7-9; районному (міському) – 4-6; навчального закладу – 0-3.	Д		12-10	9-7	6-4	3-0
2.18.	Стан дитячого травматизму під час навчально-виховного процесу (за останні 3 роки)	$Ч_{тп} = \frac{C_{тп}}{У} 100$ Експертна оцінка	$C_{тп}$ – кількість дітей, які отримали травми під час навчально-виховного процесу; $У$ – середня арифметична загальна кількість учнів. Стан дотримання вимог щодо розслідування нещасних випадків, які сталися під час навчально-виховного процесу.	З урахуванням динаміки: 0,5% і менше – 10-12; 1-2% – 7-9; 3-4% – 4-6; 4% і більше – 3-1. У разі порушення вимог щодо розслідування нещасних випадків, які сталися під час навчально-виховного процесу оцінка за цей пункт – 0.	Д		12-10	9-7	6-4	3-0
2.19.	Організація безкоштовного гарячого харчування: дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування, дітей з малозабезпечених сімей, учнів 1-4-х класів	$Ч_{хб} = \frac{C_x}{У_{хз}} 100$ (для приватних ЗНЗ – 12 балів)	C_x – кількість учнів, зазначених категорій, охоплених безкоштовним гарячим харчуванням; $У_{хз}$ – загальна кількість учнів зазначеної категорії.	Відсоток дітей зазначених категорій, охоплених безкоштовним гарячим харчуванням: 98% і більше – 10-12; 95-97% – 7-9; 89-94% – 4-6; 88% і менше – 0-3.	А Б С Д		12-10	9-7	6-4	3-0
2.20.	Охоплення усіма видами харчування учнів 5-11 (12)-х класів	$Ч_{хс} = \frac{C_{хс}}{У_{хб}} 100$ (для приватних ЗНЗ – 12 балів)	$C_{хс}$ – кількість учнів 5-11(12)-х класів, для яких організовано харчування; $У_{хб}$ – загальна кількість учнів 5-11(12)-х класів.	Відсоток дітей 5-11(12)-х класів, охоплених харчуванням: 80% і більше – 10-12; 60-79% – 7-9; 40-59% – 4-6; 39% і менше – 0-3.	Д Б		12-10	9-7	6-4	3-0
2.21.	Організація виховної роботи в ЗНЗ	Експертна оцінка	- плани виховної роботи в ЗНЗ класних керівників, соціального педагога (педагога-організатора), практичного психолога; - програми виховання; - матеріали анкетування учасників навчально-виховного процесу; - наявність (відсутність) фактів утворення та діяльності в ЗНЗ організаційних структур політичних партій, релігійних організацій та воєнізованих формувань, примусового залучення учнів до вступу в будь-які громадські, громадсько-політичні, релігійні та інші організації.	Оцінка визначається за сумою балів по кожному питанню: - стан планування виховної роботи в цілому по ЗНЗ та окремо по класах – 0-3; - стан роботи з реалізації напрямів виховної роботи – 0-3; - стан роботи ЗНЗ щодо охоплення учнів змістовним дозвіллям – 0-3; - стан роботи з батьками учнів – 0-3.	Д А		12-10	9-7	6-4	3-0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2.22.	Оцінювання навчальних досягнень учнів	Експертна оцінка	- дотримання критеріїв оцінювання результатів навчальних досягнень учнів; - вмотивованість виставлення учням тематичних, семестрових, річних оцінок; - відповідність оцінок виставлених в контрольних роботах оцінкам в класних журналах.	Оцінка визначається за сумою балів по кожному питанню: - дотримання критеріїв оцінювання результатів навчальних досягнень учнів – 0-4; - вмотивованість виставлення тематичних, семестрових, річних оцінок учням – 0-4; - відповідність оцінок виставлених в контрольних роботах оцінкам в класних журналах – 0-4.	С Д		12-10	9-7	6-4	3-0
2.23	Обізнаність учнів зі статутними нормами ЗНЗ, своїми правами та обов'язками	$C_{oy} = \frac{Y_{oy}}{Y_{ko}} \cdot 100$ Експертна оцінка	Y_{oy} – кількість учнів, обізнаних з вимогами статуту, правилами внутрішнього розпорядку ЗНЗ, єдиними правилами поведінки для учнів (за результатами анкетування експерта); Y_{ko} – контингент учнів, опитаних під час анкетувань, тестувань.	Відсоток учнів, обізнаних з вимогами статуту, правилами внутрішнього розпорядку ЗНЗ, єдиними правилами поведінки для учнів: 90 % і більше – 10-12; 70-89 % – 7-9; 50-69 % – 4-6; 49% і менше – 0-3.	А Б С Д		12-10	9-7	6-4	3-0
2.24.	Забезпечення соціально-психологічного супроводу учасників навчально-виховного процесу	Експертна оцінка	- Наявність посад психолога і соціального педагога; - відповідність кількості посад нормативам; - дієвість і результативність роботи.	Оцінка визначається за сумою балів по кожному питанню: - наявність психолога у ЗНЗ – 0-1; - наявність соціального педагога у ЗНЗ – 0-1; - відповідність кількості посад нормативам – 0-4; - дієвість і результативність роботи – 0-6.	С Д		12-10	9-7	6-4	3-0
2.25.	Стан виконання окремих завдань щодо організації навчально-виховного процесу	Експертна оцінка (по 1 балу за позитивну відповідь по кожному із підпунктів)		Оцінка визначається за сумою балів по підпунктах 2.25.1. - 2.25.18: за 19-20 набраних балів оцінка – 10; за 16-18 балів – 7; за 13-15 балів – 4; за 12 балів і менше – 0.	Д		10	7	4	0
2.25.1.	Робочий навчальний план ЗНЗ відповідає Типовим навчальним планам (відповідно до типу та статусу ЗНЗ)	Так – 1 бал, ні – 0			Д					
2.25.2.	Розклад уроків складено з дотриманням педагогічних та санітарно-гігієнічних вимог і затверджено керівником ЗНЗ	Так – 1 бал, ні – 0			Д					
2.25.3.	Розклад уроків складено відповідно до робочого навчального плану	Так – 1 бал, ні – 0			Д					
2.25.4.	Варіативна складова робочого навчального плану сформована з урахуванням типу ЗНЗ, спеціалізації (профілю)	Так – 1 бал, ні – 0			Д					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2.25.5.	Індивідуальне навчання учнів організовано відповідно до вимог	Так – 1 бал, ні – 0	За відсутністю індивідуального навчання учнів – 1 бал.		Д					
2.25.6.	Зміст, форми і порядок проведення державної підсумкової атестації учнів відповідають вимогам	Так – 1 бал, ні – 0			Д					
2.25.7	Навчальні програми, за якими навчають учнів: - відповідають переліку робочому навчальному плану - мають відповідний гриф МОН-молодьспорту	Так – 1 бал, ні – 0 Так – 1 бал, ні – 0	усього за п.2.25.7 максимум – 2 бали		Д					
2.25.8	Наявність у підручників і навчальних посібників, що використовуються у ЗНЗ, відповідного грифу МОН-молодьспорту	Так – 1 бал, ні – 0			Д					
2.25.9	Забезпечується наступність в поглибленому вивченні окремих предметів, профільному навчанні (за винятком шкіл I ступеня)	Так – 1 бал, ні – 0	Для ЗНЗ I ступеня – 1 бал		Д					
2.25.10.	Оформлення та видача документів про загальну середню освіту здійснюються відповідно до вимог	Так – 1 бал, ні – 0			Д					
2.25.11.	Нагородження учнів за відмінні успіхи в навчанні здійснюється в установленому порядку	Так – 1 бал, ні – 0			Д					
2.25.12.	Дотримання вимог щодо розподілу в ЗНЗ педагогічного навантаження	Так – 1 бал, ні – 0			Д					
2.25.13.	Дотримання вимог щодо зарахування учнів до ЗНЗ, із урахуванням його типу та статусу	Так – 1 бал, ні – 0			Д					
2.25.14.	Відрахування учнів із ЗНЗ здійснюється в установленому порядку	Так – 1 бал, ні – 0			Д					
2.25.15	Поділ класів на групи при вивченні окремих предметів здійснюється в установленому порядку	Так – 1 бал, ні – 0			Д					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
2.25.16	Дотримання у ЗНЗ порядку отримання благодійної допомоги	Так – 1 бал, ні – 0				Д					
2.25.17.	Своєчасність проходження медичного огляду працівниками ЗНЗ	Так – 1 бал, ні – 0				Д					
2.25.18	У ЗНЗ створені умови для харчування всіх бажаючих учнів: - гаряче харчування; - буфетна продукція	Так – 1 бал, ні – 0, Так – 1 бал, ні – 0	усього за п.2.25.18 максимум – 2 бали			Д					
Загалом по розділу 2								286-250	211-175	136-100	54-0
3. Результативність навчально-виховного процесу								3			
3.1.	Рівень навчальних досягнень учнів за результатами контрольних випробувань з базових предметів інваріантної складової навчального плану, проведених незалежною експертною комісією у випускних класах кожного ступеню (4-х, 9-х, 11 (12)-х), але не більше, ніж з двох предметів	$Ч_{\text{рнд}} = \frac{З}{У} 100$	З – кількість учнів, які засвоїли навчальні програми на високому та достатньому рівнях; У – контингент учнів.	Відсоток учнів, які засвоїли навчальні програми на високому та достатньому рівнях: 51% і більше – 10-12; 41-50% – 7-9; 31-40% – 4-6; 30% і менше – 0-3.		С К Д	12-10	9-7	6-4	3-0	
3.2.	Результати навчальних досягнень учнів за результатами семестрового та (або) річного оцінювання ¹	$Ч_{\text{нд}} = \frac{Д}{У} 100$	Д – кількість учнів, які мають результати навчальних досягнень лише на високому і достатньому рівнях за результатами I семестру або року; У – контингент учнів.	Відсоток учнів, які мають результати навчальних досягнень лише на достатньому та високому рівнях: 51% і більше – 10-12; 41-50% – 7-9; 31-40% – 4-6; 30% і менше – 0-3.		С К Д	12-10	9-7	6-4	3-0	
3.3	Розбіжність за результатами семестрового (річного) оцінювання навчальних досягнень учнів та проведених комісією контрольних робіт	$Ч_{\text{рнд}} - Ч_{\text{нд}}$	Без врахування результатів навчальних досягнень учнів (за результатами семестрового та (або) річного оцінювання), які були відсутні під час контрольних робіт, проведених комісією.	Розбіжність: до 3% – 10-12; 4-5% – 7-9; 6-10% – 4-6; 11% і більше – 0-3.		Д С	12-10	9-7	6-4	3-0	
3.4.	Частка учнів, які нагороджені за успіхи в навчанні золотими та срібними медалями, похвальними листами та грамотами (за останні 3 роки)	$Ч_{\text{во}} = \frac{Д_{\text{в}}}{У} 100$	Д _в – кількість учнів, нагороджених за успіхи в навчанні; У – контингент учнів.	Відсоток учнів, які нагороджені за успіхи в навчанні: 10% і більше – 10-12; 7-9% – 7-9; 4-6% – 4-6; 3% і менше – 0-3.		Д	12-10	9-7	6-4	3-0	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
3.5.	Частка учнів, які стали переможцями Всеукраїнських учнівських олімпіад (за останні 3 роки)	$U_{mo} = \frac{P+2O+3B}{K} 100$	Р – кількість учнів, які стали призерами II етапу олімпіади; О – кількість учнів, які стали призерами III етапу олімпіади; В – кількість учнів, які стали призерами IV етапу олімпіади; К – кількість учнів, які взяли участь в олімпіадах.	Відсоток учнів, які стали призерами олімпіад: 35% і більше – 10-12; 25-34% – 7-9; 15-24% – 4-6; 14% і менше – 0-3.	Д		12-10	9-7	6-4	3-0	
3.6.	Частка учнів, які стали призерами конкурсу-захисту робіт учнів-членів Малої академії наук (за останні 3 роки)	$U_{ma} = \frac{P+2O+3B}{K} 100$	Р – кількість учнів, які стали призерами I етапу МАН; О – кількість учнів, які стали призерами II етапу МАН; В – кількість учнів, які стали призерами III етапу МАН; К – кількість учнів 8-11-х класів, які взяли участь в МАН.	Відсоток учнів 8-11-х класів, які стали призерами МАН: 35% і більше – 10-12; 25-34% – 7-9; 15-24% – 4-6; 14% і менше – 0-3.	Д		12-10	9-7	6-4	3-0	
3.7.	Творчі та спортивні досягнення учнів (за останні 3 роки)	$U_{mc} = \frac{D_c}{Y} 100$	Д _с – кількість учнів призерів спортивних змагань, конкурсів-оглядів, художньої творчості та самодіяльності регіонального, всеукраїнського та міжнародного рівнів; У – контингент учнів.	Відсоток учнів, які стали призерами спортивних і спортивних конкурсів: 16% і більше – 10-12; 10-15% – 7-9; 4-9% – 4-6; 3% і менше – 0-3.	Д		12-10	9-7	6-4	3-0	
3.8.	Педагогічні працівники-призери конкурсів фахової майстерності у сфері освіти	Експертна оцінка	Результативність участі педагогічних працівників у конкурсах фахової майстерності в сфері освіти. (за останні 5 років)	Вибирається один з найкращих результатів. Наявність педагогічних працівників, які у конкурсах фахової майстерності стали: - переможцями міжнародного, всеукраїнського рівнів – 10-12; - призерами, лауреатами міжнародного, всеукраїнського рівнів – 7-9; - переможцями регіонального, місцевого рівнів – 4-6; - призерами, лауреатами регіонального, місцевого рівнів – 1-3; - Відсутність педагогічних працівників переможців, призерів, лауреатів конкурсів – 0.	С Д		12-10	9-7	6-4	3-0	
3.9.	Частка педагогічних працівників, які мають педагогічні звання, науковий ступінь	$U_{mz} = \frac{K_{zr}}{K} 100$	К _{зв} – кількість педагогічних працівників, які мають науковий ступінь, педагогічне звання; К – чисельність педагогічних працівників.	Відсоток педагогічних працівників, які мають педагогічні звання, науковий ступінь: 30% і більше – 10-12; 20-29% – 7-9; 10-19% – 4-6; 9% і менше – 0-3.	С Д		12-10	9-7	6-4	3-0	
3.10.	Результативність участі випускників 11-х класів у ЗНО з української мови та літератури	$Z = \frac{K}{Y} 100$	К – кількість випускників 11-х класів, які набрали за результатами ЗНО з української мови та літератури більше 150,5 балів; У – кількість випускників 11-х класів, які брали участь у ЗНО з української мови та літератури.	Відсоток випускників 11-х класів, які набрали більше 150,5 балів: 80% і більше – 10-12; 55-79% – 7-9; 30-54% – 4-6; 29% і менше – 0-3.	Д		12-10	9-7	6-4	3-0	
Загалом по розділу 3								120-100	90-70	60-40	30-0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
4. Окремі питання управління загальноосвітнім навчальним закладом						2				
4.1.	Керівництво ЗНЗ * З 2017 року враховуватиметься проходження керівником атестації ЗНЗ	Експертна оцінка	<ul style="list-style-type: none"> - освітній рівень директора ЗНЗ та його заступників; - стан роботи керівництва ЗНЗ щодо забезпечення контролю за виконанням навчальних планів і програм, результативністю знань учнів, дотримання вимог щодо охорони дитинства, підтримки ініціативи стосовно вдосконалення системи навчання та виховання, заохочення творчих пошуків педагогів, реалізації прав учнів на захист від будь-яких форм фізичного або психічного насильства; - видання директором ЗНЗ наказів і розпоряджень, контроль за їх виконанням; - книги записів наслідків внутрішнього контролю директора ЗНЗ та його заступників. - зміст звітів директора ЗНЗ перед трудовим колективом і громадою. 	<p>Забезпечується відповідність освітнього рівня директора ЗНЗ та його заступників, простежується системність контролю із зазначених питань, конкретність прийняття рішень – 12-10.</p> <p>Наявність незначних недоліків, що істотно не впливають на результати роботи – 7-9.</p> <p>Наявність значних недоліків, що впливають на результати роботи – 4-6.</p> <p>Наявність порушень вимог законодавства, бездіяльність – 0-3.</p>	Б Д		12-10	9-7	6-4	3-0
4.2.	Виконання річного плану роботи ЗНЗ	$П = \frac{В}{З} 100$	<p>В – кількість виконаних пунктів річного плану роботи ЗНЗ (на час атестації);</p> <p>З – загальна кількість пунктів плану роботи ЗНЗ термін виконання яких закінчується на час атестації.</p>	<p>Відсоток виконання плану:</p> <p>80% і більше – 10-12;</p> <p>60-79% – 7-9;</p> <p>40-59% – 4-6;</p> <p>39% і менше – 0-3.</p>	Б Д		12-10	9-7	6-4	3-0
4.3.	Діяльність педагогічної ради	Експертна оцінка	<ul style="list-style-type: none"> - склад педагогічної ради; - кількість засідань, що проводяться на рік; - тематика засідань; - рішення, що ухвалюються; - наявність наказів керівника на виконання рішень педагогічної ради; - стан контролю за виконанням рішень педагогічної ради. 	<p>- забезпечується відповідність діяльності педради вимогам законодавства, простежується системність в роботі, конкретність рішень та позитивний вплив на вирішення завдань та проблем ЗНЗ – 10-12;</p> <p>- наявність незначних недоліків, що істотно не впливають на результати роботи – 7-9;</p> <p>- наявність значних недоліків і порушень вимог законодавства – 4-6;</p> <p>- наявність порушень вимог законодавства, бездіяльність – 0-3.</p>	Б Д		12-10	9-7	6-4	3-0

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
4.4.	Формування органів громадського самоврядування ЗНЗ	Експертна оцінка	<ul style="list-style-type: none"> - стан проведення загальних зборів (конференцій) колективу (плановість, періодичність, розгляд питань навчально-виховної, методичної, економічної і фінансово-господарської діяльності закладу, рішення); - наявність рішень ради закладу, піклувальної ради, учнівських та батьківських комітетів, методичних комісій, асоціацій тощо; - стан роботи: ради ЗНЗ, піклувальної ради, батьківські комітети (ради), органів учнівського самоврядування. 	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечується відповідність складу та діяльності вимогам законодавства, простежується системність в роботі, конкретність рішень та позитивний вплив на вирішення завдань та проблем ЗНЗ – 10-12; - наявність незначних недоліків, що істотно не впливають на результати роботи – 7-9; - наявність значних недоліків і порушень вимог законодавства – 4-6; - наявність порушень вимог законодавства, бездіяльність, відсутність таких органів – 0-3. 	Б Д		12-10	9-7	6-4	3-0	
4.5.	Створення позитивного іміджу ЗНЗ (за останні 3 роки)	Експертна оцінка	<ul style="list-style-type: none"> - динаміка скарг громадян щодо діяльності ЗНЗ, які надійшли до його керівництва, органів управління освітою, стан реагування на них, вжиття відповідних заходів; - стан висвітлення діяльності ЗНЗ у засобах масової інформації; - динаміка співвідношення кількості учнів, які навчаються у ЗНЗ, але проживають поза територією його обслуговування до загальної кількості учнів; - динаміка конкурсу на зарахування до ЗНЗ (для ліцеїв, гімназій, спеціалізованих шкіл, колегіумів). 	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечується позитивна динаміка популярності, роботи і досягнень ЗНЗ відповідно до вимог законодавства, простежується системність в роботі щодо розгляду звернень громадян, конкретність у прийнятті рішень – 10-12; - наявність незначних недоліків, що істотно не впливають на позитивний імідж ЗНЗ – 7-9; - наявність значних недоліків і порушень вимог законодавства – 4-6; - наявність порушень вимог законодавства, бездіяльність – 0-3. 	Б Д		12-10	9-7	6-4	3-0	
4.6.	Стан роботи щодо усунення порушень вимог законодавства і недоліків у роботі, виявлених під час попереднього заходу державного контролю (атестації, державного інспектування)	Експертна оцінка	<ul style="list-style-type: none"> - наявність плану заходів щодо усунення порушень вимог законодавства і недоліків у роботі, відповідність його акту за результатами атестації, державного інспектування: повнота, конкретність, реальність встановлення строків виконання та визначення відповідальних тощо; - стан виконання вищезазначеного плану заходів. 	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечується реалізація плану заходів та діяльності ЗНЗ відповідно вимогам законодавства, простежується системність в роботі, конкретність та вчасність прийняття рішень – 10-12; - наявність незначних недоліків, що істотно не впливають на результати роботи – 7-9; - наявність значних недоліків і порушень вимог законодавства – 4-6; - наявність порушень вимог законодавства, відсутність плану заходів або його не відповідність акту атестації, державного інспектування – 0-3. 	Б Д		12-10	9-7	6-4	3-0	
Загалом по розділу 4								72-60	54-42	36-24	18-0

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ

01.08.2013

№ 1059

**Про затвердження
Положення про національну систему
рейтингового оцінювання загально-
освітніх навчальних закладів**

На виконання Національного плану дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки „Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”, затвердженого Указом Президента України від 27 квітня 2011 року № 504, з метою стимулювання підвищення якості загальної середньої освіти і престижності роботи вчителя НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Положення про національну систему рейтингового оцінювання загальноосвітніх навчальних закладів, що додається.

2. Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти (Єресько О.В.) забезпечити подання на державну реєстрацію цього наказу до Міністерства юстиції України в установленому законодавством порядку.

3. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Міністра Жебровського Б.М.

4. Цей наказ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

Міністр

Д.В. Табачник

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства освіти і науки
України

01.08.2013 № 1059

ЗАРЕЄСТРОВАНО

в Міністерстві юстиції України
9 серпня 2013 р. за № 1362/23894

ПОЛОЖЕННЯ про національну систему рейтингового оцінювання загальноосвітніх навчальних закладів

1. Це Положення визначає основні засади організації та проведення рейтингового оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від типу, форми власності та підпорядкування (далі – система рейтингового оцінювання).

... (пп. 2–8 див. вріз на С. 105)

9. Нормативно-правове забезпечення, координацію роботи системи рейтингового оцінювання та міжнародне співробітництво в цій сфері здійснює МОН України спільно з Державною інспекцією навчальних закладів.

10. Порядок та методику проведення зовнішнього рейтингового оцінювання розробляють наукові установи за участю громадських організацій та затверджує МОН України.

Рейтинг загальноосвітніх навчальних закладів за результатами зовнішнього оцінювання може базуватися на критеріях, що формуються за показниками участі загальноосвітніх навчальних закладів у систематичних всеукраїнських моніторингових дослідженнях якості загальної середньої освіти, зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників, а також інших експертних оцінках.

11. Порядок та методику проведення рейтингового оцінювання за результатами внутрішнього моніторингу діяльності загальноосвітніх навчальних закладів розробляє Державна інспекція навчальних закладів за участю Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, інших наукових установ, місцевих органів управління освітою, представників органів громадського самоврядування загальноосвітніх навчальних закладів та затверджує МОН України.

Рейтингове оцінювання за результатами внутрішнього моніторингу базується на офіційних даних діяльності загальноосвітніх навчальних закладів, що вносяться до Єдиної державної електронної бази з питань освіти, та проводиться за допомогою спеціальної автоматизованої інформаційної системи.

12. Державне підприємство „Інфоресурс” організовує і проводить збір та збереження в Єдиній державній електронній базі з питань освіти первинних даних, необхідних для функ-

ціонування автоматизованої інформаційної системи відповідно до вимог законодавства України.

13. Суб'єкти рейтингового оцінювання мають право:

- вносити пропозиції МОН України щодо вдосконалення системи рейтингового оцінювання;
- застосовувати у порядку, визначеному законодавством, будь-які засоби захоплення до працівників, що працюють у сфері загальної середньої освіти, за високу рейтингову оцінку загальноосвітнього закладу та успіхи в роботі, в тому числі оголошення подяки, нагородження почесною грамотою, представлення для нагородження, присвоєння почесних звань тощо;
- брати участь у громадських обговореннях результатів рейтингового оцінювання;
- стимулювати загальноосвітні навчальні заклади, які очолюють рейтинг на всеукраїнському та місцевому рівнях, вивчати та пропагувати досвід їхньої діяльності.

14. Результати рейтингового оцінювання оприлюднюються у засобах масової інформації.

15. Матеріали щодо рейтингового оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів зберігаються протягом п'яти років установами, які будуть здійснювати організаційне забезпечення рейтингового оцінювання відповідно порядку і методик розроблених і затверджених МОН України.

16. Створення та функціонування системи рейтингового оцінювання забезпечують суб'єкти системи рейтингового оцінювання в установленому законодавством порядку.

Директор департаменту загальної середньої та дошкільної освіти
О.В. Єресько

2. Система рейтингового оцінювання впроваджується з метою сприяння забезпеченню державних гарантій рівного доступу до якісної загальної середньої освіти шляхом запровадження механізмів оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів та виявлення факторів впливу на надання ними освітніх послуг.

3. Система рейтингового оцінювання загальноосвітніх навчальних закладів будується на принципах: незалежності; об'єктивності; прозорості; верифікації методології рейтингового оцінювання; безперервності процесу; формування довіри і відповідальності.

4. Основними завданнями системи рейтингового оцінювання є:

- зміна освітньої парадигми на розвиток школи як соціальної системи;
- створення широкої інформаційної бази для аналізу та прийняття відповідних управлінських рішень, спрямованих на поліпшення діяльності загальноосвітніх навчальних закладів;
- створення умов для моніторингу діяльності загальноосвітніх навчальних закладів;
- сприяння налагодженню системи державно-громадського управління освітою через інформування суспільства, органів державної влади всіх рівнів про загальноосвітні навчальні заклади різних типів і форм власності та обговорення результатів їхньої діяльності;
- стимулювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів щодо забезпечення якості загальної середньої освіти та підвищення престижності праці педагогів.

5. Основні функції системи рейтингового оцінювання:

- конструктивна (забезпечує порівняння та відповідне оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів з метою своєчасного прийняття управлінських рішень);
- координаційна (сприяє інформаційному забезпеченню оперативного управління для підвищення ефективності діяльності навчального закладу);
- аналітична (є інформаційною базою для аналізу стану загальної середньої освіти);
- контролююча (сприяє вдосконаленню системи контролю);
- комунікаційна (є способом донесення до загальноосвітніх навчальних закладів, органів управління освітою, громадськості інформації про результати діяльності загальноосвітніх навчальних закладів);
- стимулююча (є засобом мотивації та підставою для прийняття рішення щодо заохочення).

6. Суб'єктами системи рейтингового оцінювання є Міністерство освіти і науки України (далі – МОН України), Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, Державна інспекція навчальних закладів України, обласні інститути післядипломної педагогічної освіти, місцеві органи управління освітою, загальноосвітні навчальні заклади. При необхідності можуть залучатися інші органи державної влади, органи місцевого самоврядування, установи і організації незалежно від підпорядкування та форм власності.

7. Система рейтингового оцінювання включає:

- рейтинг загальноосвітніх навчальних закладів за результатами зовнішнього оцінювання результатів їхньої діяльності (зовнішнє рейтингове оцінювання), яке здійснюється без залучення коштів державного та місцевих бюджетів та проводиться на добровільних засадах. Зовнішнє рейтингове оцінювання на всеукраїнському рівні здійснюється МОН України, на місцевому – місцевими органами управління освітою;
- рейтинг загальноосвітніх навчальних закладів за результатами внутрішнього моніторингу їхньої діяльності (рейтингове оцінювання за результатами внутрішнього моніторингу). Рейтингове оцінювання за результатами внутрішнього моніторингу на всеукраїнському рівні здійснюється Державною інспекцією навчальних закладів України, на місцевому – місцевими органами управління освітою.

8. Рейтингове оцінювання загальноосвітніх навчальних закладів може здійснюватися на всеукраїнському та місцевому рівнях не рідше ніж раз на п'ять років. Організаційне забезпечення проведення внутрішнього рейтингового оцінювання у регіонах покладається на місцеві органи управління освітою. Загальноосвітні навчальні заклади створюють умови для здійснення процедур оцінювання.

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ МЕДИЧНИЙ ЛІЦЕЙ-ІНТЕРНАТ „ДНІПРО” святкує своє 20-річчя!

З 1993 року в системі безперервної профільної освіти Дніпропетровської медичної академії, в її примі-

щеннях працює унікальна школа для обдарованих, відібраних за конкурсом учнів зі всієї області, створено умови поглибленої профільної освіти, доступної як учням з міст, так і з віддалених сільських регіонів: гуртожиток, харчування, медичний та педагогічний нагляд.

Традиційно, у золоту осінню пору відзначається День ліцею. Цього року 17 жовтня відбудуться урочисті заходи з нагоди його 20-річчя! Ліцей отримує численні привітання.

Ось деякі з них:

Новицкая-Усенко Л.В.,
один из учредителей лицея:
Медицинский лицей – это дух творчества, духовность и культура, что всегда вызывает мое глубокое уважение и восхищение. Сохраняйте высокий рейтинг и следуйте за поэтом Я. Райнсом:

*„Не только жить,
не только отражать, ...
Но жизнь творить
и вечно поднимать”.*

Доктор Гана Покорна,
директор Эко Гимназии Прага:
Мы высоко ценим наше взаимное сотрудничество и хотим дальше развивать его в пользу обеих наших школ.

Редакційний колектив вітає з ювілеєм одну з перших шкіл нового типу й щиро зиче залишатися такою ж яскравою Зіркою на педагогічному небосхилі України ще багато років!

Спочатку – слово, а за ним – справи

Команда ліцею „Дніпро” на традиційному семінарі асоційованих шкіл ЮНЕСКО (четверта зліва: Глоба М.К., координатор від МОН України. – Ласпі, 2010)

МЕДИЧНИЙ ЛІЦЕЙ: 20 РОКІВ НАТХНЕННОЇ ПРАЦІ

Управління
школою

УДК 37.018.5

У статті висвітлено основні етапи створення Дніпропетровського обласного медичного ліцею-інтернату „Дніпро” – експериментального закладу всеукраїнського рівня з поглибленим навчанням у галузі природничих наук для відібраних за конкурсом, обдарованих школярів з області.

Автор підкреслює специфіку діяльності, ефективність роботи ліцею як центру безперервної профільної освіти при державному закладі „Дніпропетровська медична академія Міністерства охорони здоров'я України”.

Ключові слова: безперервна медична освіта, професійна свідомість учнів, школа нового типу, інноваційні технології.

**Тетяна
ЖУРАВЕЛЬ**

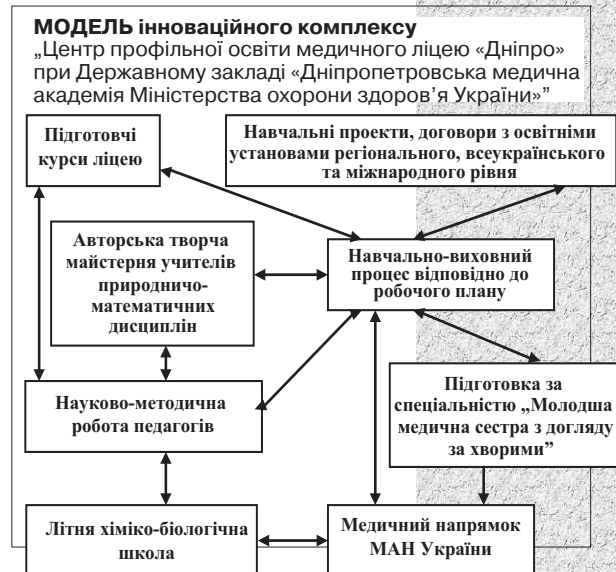
Директор Дніпропетровського обласного медичного ліцею-інтернату „Дніпро”, кандидат хімічних наук, доцент ДЗ „ДМА”, заслужений працівник освіти України

Для сучасної освіти характерним є пошук нових педагогічних можливостей, що пов'язано, насамперед, з відмовою від традиційного навчання та виховання, з ідеєю цілісності педагогічного процесу як системи, що спирається на теорії загальнолюдських цінностей, гуманізації, особистісно-орієнтованого підходу, пріоритету суб'єкт-суб'єктних відносин.

У Наказі Президента України „Про Національну доктрину розвитку освіти” від 17.04.2002 р. № 347/2002 зазначені пріоритетні напрями державної політики щодо розвитку освіти. Серед них – особистісна орієнтація освіти; створення для громадян рівних можливостей у здобутті освіти; розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя; запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій. У той час, коли було підписано Наказ Президента, на Україні вже функціонували перші пілотні школи нового типу,

які стали провісниками докорінних змін в освітянській галузі. Серед них – Дніпропетровський обласний медичний ліцей-інтернат „Дніпро”.

Сьогодні постала загальна потреба оновлення змісту фундаментальної природничо-математичної освіти з урахуванням сучасних запитів, потреб інно-

Директор школи, ліцею, гімназії № 4'2013

ПРО ДИРЕКТОРА ЛІЦЕЮ-ЮВІЛЯРА

Тетяна Олексіївна – яскрава та талановита особистість, лідер і вимоглива до себе людина.

Саме їй у 1993 році було доручено створити школу нового типу – перший в області ліцей при вищому навчальному закладі. Уже майже 20 років медичний ліцей – справа її життя: експериментально-дослідницька та методична робота, підготовка команд учнів до всеукраїнських хімічних турнірів, предметних олімпіад, конкурсів науково-дослідницьких робіт МАН, робота в журі, відстоювання інтересів ліцею.

Вся діяльність директора ліцею спрямована на забезпечення рівного доступу обдарованих школярів з міст і сіл області до якісного навчання, активну участь у міжнародній співпраці України на ниві освіти і культури, формування національних і загальнолюдських цінностей підрастаючого покоління. Сьогодні можна сказати про створення стійкої системи взаємодії середньої та вищої освіти, європейського підходу до отримання медичної освіти – безперервної профільної освіти Дніпропетровської медичної академії.

Авторська система профільної освіти забезпечує кожного року високий рівень результатів ЗНО з профільних предметів серед шкіл-лідерів країни, а її найкращі учні отримують максимальний бал – 200! Щорічно серед її учнів – призери обласної олімпіади з хімії та конкурсу-захисту наукових робіт МАН України.

Діяльність директора заслужено відзначено відомчими та державними нагородами.

ваційного розвитку науки та виробництва, запровадження сучасних методів навчання. З цією метою з 2012 року у медичному ліцеї реалізується дослідно-експериментальна робота всеукраїнського рівня за темою: „Розробка інноваційного комплексу профільного навчання та його реалізація в умовах безперервної медичної освіти”.

За підтримки Медичної академії, департаменту освіти і науки Дніпропетровської облдержадміністрації, обласної ради медичний ліцей формується як регіональний Центр безперервної профільної медичної освіти.

Результативними інноваціями ліцею є: ліцензована підготовка за спеціальністю „Молодша медична сестра з догляду за хворими”, проведення регіональної хіміко-біологічної літньої школи для обдарованих дітей (див. вріз на С. 111), підготовчі курси для учнів 8–9-х класів до вступу в ліцей та для випускників щодо підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. За підтримки науково-педагогічних працівників ДЗ „Дніпропетровська медична академія Міністерства охорони здоров’я України”, Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара, Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля здійснюється підготовка і видання методичних посібників, інтегрованих навчальних планів. У навчальний процес впроваджено предмети, спрямовані на формування професійної свідомості учнів: латинська мова, професійна етика та деонтологія, курси спеціаль-

СПІВРОБІТНИЦТВО ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ АКАДЕМІЇ ТА МЕДИЧНОГО ЛІЦЕЮ „ДНІПРО”

Участь науковців у навчально-виховному процесі

- Курс лекцій „Введення в спеціальність”
- Розробка і впровадження інтегрованих навчальних програм
- Курс лекцій провідних вчених ДЗ „ДМА”
- Викладання профільних і загально-освітніх предметів
- Керівництво науково-дослідницькими роботами ліцеїстів-членів МАН України
- Проведення навчальних екскурсій на базі кафедр медичної академії і обласної лікарні ім. Мечникова

Спільні заходи і проекти

- Урочиста посвята в студенти та ліцеїсти
- Участь адміністрації та провідних науковців у випускних вечорах, святах ліцею
- Участь у спортивних заходах і змаганнях
- Участь у заходах до Дня Перемоги
- Спільні проекти медичного ліцею та медичної академії (на честь 200-річчя М.І.Пирогова, 80 річчя Дніпропетровщини та інші)
- Участь у науковій студентській конференції „Здоров’я та екологія” (мова англійська)
- Нагородження кращих випускників ліцею премією Фонду пошуку і підтримки талановитої молоді та премією чл.-кор. НАН і НАМН України, професора Л.В. Новицької-Усенко
- Співпраця з газетою ДЗ „ДМА”, „Пульс”

Використання матеріально-технічної бази ДЗ „ДМА”

- Навчальні площі ліцею (корпус № 4 ДМА)
- Гуртожиток ліцею (гуртожиток №3 ДМА)
- Заняття з фізкультури проводяться на базі спортивного комплексу ДЗ „ДМА”
- Ліцеїсти мають можливість користуватися бібліотечним фондом медичної академії
- Проведення Днів здоров’я на базі спортивно-оздоровчого табору ДМА

ного та загального догляду за хворими, англійська мова за фахом тощо.

З Дніпропетровською медичною академією пов'язані всі роки навчання вихованців ліцею (див. схему на С. 108). Вони починаються яскравою посвятою в студенти і ліцеїсти. Свою першу навчальну практику ліцеїсти проходять на базі госпіталю інвалідів Великої Вітчизняної війни обласної лікарні імені І.М. Мечникова. Саме під час практики й екскурсії на кафедрі Медичної академії під керівництвом досвідчених лікарів і медичних сестер учні отримують свій перший досвід надання медичної допомоги, догляду за хворими. Ліцеїсти беруть активну участь у виховних заходах Медичної академії, спільних проектах, зустрічах з ветеранами, видатними науковцями, спортивних святах, постійно здійснюється співробітництво з газетою ДЗ „ДМА” „Пульс”.

За традицією найкращі випускники ліцею нагороджуються іменною премією члена-кореспондента НАН і НАМН України, професора Л.В. Новицької-Усенко, преміями Дніпропетровського міського благодійного фонду пошуку та підтримки талановитої молоді, обласного фонду „Інвестиції в майбутнє” та медичного ліцею „Дніпро”.

Питанню осучаснення матеріальної бази закладу приділяється постійна увага: всі навчальні й адміністративні кабінети, служби ліцею мають сучасне комп'ютерне забезпечення та підключені до внутрішньої локальної мережі та Інтернету; в кабінетах біології, хімії, інфор-

ВІЗИТКА МЕДИЧНОГО ЛІЦЕЮ

Колектив медичного ліцею „Дніпро”

Ліцей було відкрито у 1993 р. за ініціативи Медичної академії (на той час ректор член-кореспондент НАН і НАМН України, професор Людмила Василівна Новицька-Усенко) і управління освіти (на той час начальник Олександр Андрійович Удод) як школу нового типу при вищому навчальному закладі.

Таке зважене рішення мало забезпечити умови для рівного доступу до здобуття якісної освіти шляхом навчання відібраних за конкурсом обдарованих школярів 9-11 класів сіл і міст області; а також підтримати систему безперервної медичної освіти з подальшим забезпеченням віддалених районів кваліфікованими медичними працівниками.

За 20 років ліцей випустив понад тисячу випускників, з них близько 40% приїжджих учнів з області. Всі випускники ліцею вступили до вищих навчальних закладів, переважно до Дніпропетровської медичної академії, третина з них закінчила академію з червоним дипломом. Понад 20 випускників уже захистили кандидатські та докторські дисертації в галузі медицини.

Ліцей – провідний навчальний заклад, **атестований** у 2007 році **з відзнакою**, що формується як регіональний Центр безперервної профільної медичної освіти.

Ліцей має статус: школи-інтернату з поглибленим навчанням у галузі природничих наук; експериментального закладу всеукраїнського рівня; системи розвитку наукового світогляду учнів через МАН, олімпіади, турніри, конкурси; закладу з ліцензованою професійною підготовкою за спеціальністю „Молодша медична сестра з догляду за хворими”; асоційованої школи ЮНЕСКО з участю в міжнародних освітніх проектах; системи доліцейної підготовки з підготовчими курсами.

У медичному ліцеї працюють досвідчені педагоги, у тому числі 2 доктори наук, професори, 2 заслужених працівники освіти України, 6 кандидатів наук, 8 вчителів мають звання „Вчитель-методист”, 2 – „Старший вчитель”, 1 – „Старший викладач”, 26 педагогів вищої категорії.

Навчальна та виховна робота висвітлюється на сайті медичного ліцею domly.dp.ua, в ліцейській газеті „Ахіллесова п'ята”, в газеті Медичної академії „Пульс”, є позитивний практичний досвід дистанційного навчання, участі у форумах різного рівня в системі on-line.

МЕДИЧНИЙ ЛІЦЕЙ „ДНІПРО” ЗА ІНТЕГРАЦІЮ В ЄВРОПУ

„Якщо теперішні діти засвоюють і повірять, що від їх особистого внеску, від їх свідомих позицій світ може стати кращим, то ми вважаємо нашу мету досягнутою. Адже інвестиції у майбутнє – у молодь, завжди є найприбутковішими, тому що приносять свої плоди ще багато років”, – так вважає Френсіс Мартін О’Доннелл, постійний представник Програми Розвитку ООН в Україні.

Дніпропетровський обласний медичний ліцей-інтернат „Дніпро” з 2001 року – учасник проекту асоційованих шкіл ЮНЕСКО, у 2002 році внесений до каталогу асоційованих освітніх закладів ЮНЕСКО.

За ці роки проведено заходи, які направлені на налагодження міжнародних зв’язків учнівських та педагогічних колективів, обмін досвідом освітніх закладів, співпрацю зі школами ЮНЕСКО.

Метою роботи медичного ліцею як асоційованої школи ЮНЕСКО та співпраці з навчальними закладами інших країн є:

- обмін досвідом закладів освіти Європейських країн, співпраця зі школами ПАШ ЮНЕСКО, формування позитивного іміджу України;
- ознайомлення учнів асоційованих шкіл ЮНЕСКО Чехії, Росії та України з природою та культурною спадщиною України;
- використання в національних інтересах можливостей і ресурсів ЮНЕСКО та міжнародного досвіду співпраці у галузях компетенції цієї Організації – освіти, науки, культури, інформації та комунікації;
- розвиток творчих, лідерських, комунікативних здібностей учнів, формування екологічної свідомості, толерантності.

За активну участь у міжнародній співпраці України на ниві освіти, науки і культури ліцей нагороджено Почесною грамотою Національної комісії у справах ЮНЕСКО.

За програмою проекту ПАШ ЮНЕСКО заклад бере активну участь у всеукраїнських конференціях шкільних учасників проекту „Культура миру через комунікацію”.

Для кожного ліцейста незабутніми на все життя стають зустрічі та співпраця з ровесниками із Індії, Японії, Бразилії, Грузії, поїздки до Чехії, Італії, Росії, навчальні екскурсії по Україні (див. 4-у стор. обкладинки цього номеру журналу).

Ліцей – єдина школа в Україні, яка брала участь і стала призером Міжнародного освітнього фестивалю „Global education festival”, GEF – 2005, Сан-Ремо, Італія.

матики встановлено сучасні комплекти обладнання з мультимедійними проекторами; в ліцеї створений один з найкращих шкільних бібліотечних фондів, який налічує понад **20 тис. одиниць**. Вихованці ліцею, які приїжджають із області, мешкають в обладнаних кімнатах гуртожитку і забезпечуються цілодобовим наглядом, харчуванням.

Свій досвід ліцей представляє на всеукраїнських та міжнародних виставках, конференціях, семінарах. **Заклад удостоєний почесного звання „Лідер сучасної освіти”** (2008 рік), лауреат багатьох Міжнародних та всеукраїнських освітнянських виставок (2004, 2008, 2010, 2011, 2012 років) (див. вріз на С. 109).

Основним показником ефективності роботи є стабільний позитивний результат. Тільки за останні чотири навчальні роки в ліцеї **83** переможці обласного та **3** переможці всеукраїнських етапів учнівських олімпіад, **52** призери обласного та **5** – всеукраїнського етапу конкурсів-захистів МАН України. За результатами ЗНО ліцей посідає з біології та хімії перші місця в області, **1-3** місце в Україні, що наочно представляє діаграма.

Такий рівень і така освітня активність ліцею не тільки закладають основи медичної діяльності випускників, сприяють вирішенню соціально важливої задачі забезпечення кваліфікованими медичними фахівцями віддалених районів області, але й **забезпечують високий рівень іміджу області і держави.**

**Татьяна Журавель
Медицинский лицей:**

20 лет вдохновенного труда

В статье высветлены основные этапы создания Днепропетровского областного медицинского лицея-интерната „Дніпро” – экспериментального учебного заведения Всеукраинского уровня с углубленным изучением естественных наук для отобранных по конкурсу, одаренных школьников области.

Автор подчеркивают специфику деятельности, эффективность работы лицея как центра непрерывного профильного образования при государственном учреждении „Днепропетровская медицинская академия Министерства охраны здоровья Украины”.

Ключевые слова: непрерывное медицинское образование, профессиональное сознание учащихся, школа нового типа, инновационные технологии.

**Tetyana Zhuravel'
Dnipropetrovs'k Regional
Medical boarding school
„Dnipro”: 20 years of inspired
work**

The article highlights the main stages of setting-up the Dnipropetrovs'k regional medical boarding school „Dnipro”, an experimental institution of national level with advanced training in natural sciences for the gifted students from the region selected through competition.

The author emphasizes the specific activity, the efficiency of the Lyceum as a center for continuing professional education in the state institution „Dnipropetrovs'k Medical Academy, Ministry of Health of Ukraine.”

Key words: Continuing medical education, professional awareness of students, the school of a new type and innovative technology.

ПРИЄМНЕ НАВЧАННЯ ВЛІТКУ В ХІМІКО-БІОЛОГІЧНІЙ ШКОЛІ

За ініціатииви директора Дніпропетровського обласного медичного ліцею-інтернату „Дніпро” **Тетяни Журавель** та за підтримки департаменту освіти і науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації у 2011 році було впроваджено проведення літньої хіміко-біологічної школи для обдарованих дітей. І у червні 2013 року було проведено **III літню хіміко-біологічну школу.**

До складу літньої школи увійшли **40** обдарованих учнів 9-10-х класів медичного ліцею-інтернату „Дніпро”.

Протягом п'яти незабутніх днів учні, учасники школи, взяли активну участь у найрізноманітніших навчальних і пізнавальних заходах. Вони відвідали навчальний практикум в ботанічному саду ДНУ ім. О. Гончара, Храм на честь ікони Божої Матері „Іверської”, прослухали лекції на базі Дніпровсько-Орільського заповідника, були в зоологічному музеї ДНУ ім. О. Гончара і геологічному музеї Гірничого університету.

Лекція **Манюка В.В.**, канд. біол. наук, на базі Дніпровсько-Орільського заповідника

Навчальний практикум в ботанічному саду ДНУ імені О. Гончара проводить професор **Зайцева І.О.**

Під час екскурсії до реліни Дніпропетровщини – озера Солоний лиман і бальнеологічної лікарні санаторію

Цікаві екскурсії ліцеїсти поєднували із навчальною діяльністю на базі ліцею. Вчителями ліцею було проведено лабораторний практикум з хімії, біології, фізики.

У межах міжнародного року співробітництва в галузі водних ресурсів був проведений хімічний турнір, присвячений темі води. Цю тему було гармонійно продовжено на навчальній конференції під назвою „Вода для життя”.

Була проведена інтерактивна гра „Зелена аптека”, в ході якої ліцеїсти актуалізували свої знання з лікарських рослин в ігровій формі, складали про них буриме. Яскравим завершенням літньої школи стала музична програма, дискотека та веселі конкурси-розваги.

Всі учасники III літньої хіміко-біологічної школи отримали сертифікати, які засвідчують їх активну участь в роботі школи, подарунки – яскраво-жовті панами з логотипом медичного ліцею, сувенірні чашки з логотипом літньої школи і ювілейним написом „**Медичному ліцею – 20 років!**”

Наші ювіляри

ЗЕБРОВСЬКИЙ Борис Михайлович, заступник Міністра освіти і науки України, кандидат педагогічних наук, Заслужений працівник освіти України, президент Міжнародного педагогічного клубу європейських столиць та Всеукраїнської асоціації Монтессорі-вчителів України. Голова журі ІІІ конкурсу для наставників обдарованої молоді „Первоцвіт”. Автор багатьох інновацій у столичній, українській та європейській освіті;

АВДІЄВСЬКИЙ Анатолій Тимофійович, директор-проректор Інституту мистецтв НПУ імені М.П. Драгоманова, академік НАПН України, Герой України, генеральний директор, художній керівник і головний диригент Національного заслуженого академічного українського народного хору імені Г. Верьовки, голова журі багатьох дитячих всеукраїнських і міжнародних фестивалів і конкурсів;

БІБІК Надія Михайлівна, головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України, академік, доктор педагогічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України. Є одним із розробників Державного стандарту початкової освіти, концепції профільного навчання в старшій школі, автор і член редакційної Ради нашого журналу;

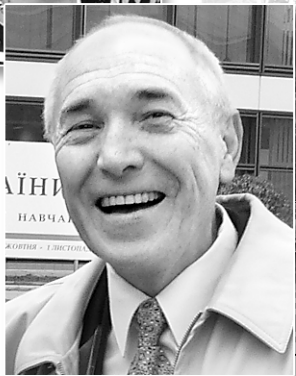

ОЛІЙНИК Віктор Васильович, ректор ДВНЗ „Університет менеджменту освіти” НАПН України, академік, доктор педагогічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України. Започаткував новий підхід до неперервного фахового зростання керівних кадрів за очно-дистанційною формою навчання, член редакційної Ради нашого журналу.

З 50-річчям в освіті вітаємо ГАВРИШ Світлану Андріївну, директора НВК техніко-економічного ліцею № 61 м. Дніпропетровська, Народного учителя України. Лауреата Першої Державної премії ВР України в номінації „Кращий директор-новатор 2007 року”, автора-героя 3-ї сторінки Всеукраїнського проекту „Педагоги-новатори в Україні”.

З отриманням державної стипендії як видатному діячу освіти вітаємо ПАЛТИШЕВА Миколу Миколайовича, Народного учителя СРСР, Заслуженого учителя України, кандидата педагогічних наук, доцента, автора-розробника поетапної системи навчання, автора-героя 2-ї сторінки Всеукраїнського проекту „Педагоги-новатори в Україні”.

*Ще раз сердечно Вас вітаєм!
Багато світлих днів бажаем!
І довгі, довгі літа...
Хай доля принесе добро
і щастя,
Міцне здоров'я, море благ,
А щедрі дні,
мов рушники квітчасті,
Дарують щастя повсякчас!*

Ексклюзивне інтерв'ю Бориса ЖЕБРОВСЬКОГО,
заступника Міністра освіти і науки України
(продовження, початок див. на 2-й стор. обкладинки цього номера)

СЬОГОДНІ ПРАЦЮВАТИ І ВЧИТИСЬ У ШКОЛІ ДУЖЕ ЦІКАВО!

Ольга Виговська: *Рік тому в своєму інтерв'ю нашому журналу Ви змоделивали „хребет нової української школи”, а як цього року з цим: чи завершено вже нову конструкцію, чим наповнено?*

Борис Жебровський: По суті, так. І після того, як ми прийняли всі документи, які стосуються базової середньої освіти (9 класів), стало зрозумілим, що старша школа може бути лише профільною. І ті, хто намагаються сьогодні кричати, що всі діти будуть неграмотні, вони запізнилися на два роки, саме тоді йшли активні громадські обговорення цього питання, навіть, пройшли перші всеукраїнські з'їзди вчителів інформатики й математики. І ще є дуже важлива річ: цього разу ми залучили до роботи в робочих групах велику кількість практиків.

Немає жодного сумніву, що процес переходу української старшої школи на профільне навчання давно розпочато. Та я схилиюся до того, що це потрібно робити швидше й не чекати 2018 року.

Досвіду іноземного достатньо. Напрацьований і у нас є досвід, бо, якщо подивитися на ліцеї та гімназії, вони працюють при вузах, у структурі університетів. Хіба це не профіль? Є досвід і радянської школи. Ми пропонуємо не лише вибори різних профілів, поєднуючи навіть гуманітарний і математичний, але й одночасне навчання за двома профілями, одночасне навчання в школі й профтехучилищі (з появою дистанційної форми навчання ці можливості з'явилися). А якщо школа і батьки, і діти приймуть рішення і захочуть навчатися по-старому, навчайтесь. Для них – універсальний профіль.

Серед основних стовпів, які є в наскрізних програмах, можна визначити підготовку з нових технологій і вміння знаходити інформацію. Ми приділили цій ланці велику увагу. Слабким місцем у нас була й лінгвістична підготовка, знання іноземних мов. Ми її осучаснили, далі вже стоїть питання реалізації, підготовки кадрів, нових методик.

Також психологи попрацювали і рознесли навчальні плани по віковим поверхам: що в якому віці краще читати, що краще сприймається. Цього не було.

Що стосується оцінок: у початковій школі ми будемо працювати практично без них, а далі подивимось, як їх ще пом'якшити, особливо там, де мова йде про творчі предмети.

Тобто сьогодні ми знаходимося на творчій стадії завершення, в цілому, нової конструкції української школи. Вона видається достатньо сучасною, мобільною, гнучкою.

Від редакції

Шановні Добродії, керівники закладів середньої освіти!

До Міжнародного Дня вчителя та Всеукраїнського дня бібліотек у рамках проекту „Інформаційна підтримка школи” редакція підготувала кожному з Вас подарунки – комплекти наших журналів попередніх років. Тож просимо всіх зацікавлених надсилати заявки (поштові реквізити закладу, контактні адреси та телефони, e-mail) на електронну адресу редакції: director@oldbank.com

Укажіть, будь ласка, які номери журналів Вас цікавлять.

Вибрати їх допоможе наш **сайт:**

<http://director-ua.info>

<http://director.npu.edu.ua>.

Акція триватиме з жовтня
по грудень 2013 р.

З повагою та найщирішими вітаннями,
редакційний колектив

Медицинське ліцей "Дніпро"
і Медичну академію
об'єднує тривала
співпраця

Зустріч ліцеїстів у Криму
на Міжнародному освітньому
проекті "Дніпро - 2012" з
учнями Чеської гімназії "Прага"
та московської школи №1596

Традиційно почесним
гостем на випускному
вечорі є ректор
Медичної академії
Г.В. Дзак, академік
НАМН України

Міжнародні екологічні
заходи у Будапешті

Медицинське ліцей - учасник
проєкту "Великий Волзький
річковий шлях" (Москва)

Професор
Ю.Г. Родинський

І. Архив

Перші кроки до відкриття
під керівництвом науковців
Медичної академії

Ліцей зустрічає гостей:
керівників медичних установ

Після практики майбутніх меди-
ків на базі Дніпропетровського
обл. госпітально учасників ВВВ!
МЕДИЧНИЙ ЛІЦЕЙ «ДНІПРО»

У 2012 р. на базі Медичного ліцею
відбувся практичний тур
Всеукраїнської олімпіади
з біології

Стежками гірського Криму.
2002 р.

На Міжнародній освітній
виставці: біля стенду ліцею
Д.В. Табачник та О.А. Удод

Традиційно
нагородження
одного з кращих
випускників
ліцею премією
чл. - кор. НАН і
НАМН України,
професора
Новицької
Л.В.

Здоров'язберігаючі техно-
логії загартовують ліцеїстів

Свято Першого вересня
ліцей зустрічає разом з
адміністрацією та науковцями
ДЗ "ДМА"

На Міжнародній конференції
"Екологічне майбутнє в руках
молоді" (проект "Дніпро - 2012")